

Конституційний Суд України

**АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ
ПОКАЖЧИК
ДО РІШЕНЬ І ВИСНОВКІВ
КОНСТИТУЦІЙНОГО
СУДУ УКРАЇНИ**

(1997–2020)

*Відповідальний редактор
В. М. Бесчастний,
керівник Секретаріату Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук,
доктор наук з державного управління,
професор*

Житомир
ТОВ «505»
2021

УДК 014.5:342.531.43(477)

ББК 91.9:67

A53

Відповідальний редактор:

В. М. Бесчастний –

керівник Секретаріату Конституційного Суду України,

доктор юридичних наук,

доктор наук з державного управління,

професор

Укладач:

Ю. М. Михеєнко

Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) / уклад. Ю. М. Михеєнко ; відп. ред. В. М. Бесчастний. Житомир : ТОВ «505», 2021. 156 с.

ISBN 978-966-171-571-3

Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) є інформаційно-довідковим виданням, укладеним з метою надання допомоги в пошуку необхідного рішення, висновку Конституційного Суду України та викладених у них юридичних позицій.

Видання розраховане на широке коло користувачів: тих, хто має намір звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням, конституційним зверненням або конституційною скаргою, юристів, студентів юридичних вишів, посадових осіб органів публічної влади та всіх, хто цікавиться питаннями теорії і практики конституціоналізму, конституційного права, захисту прав і свобод людини і громадянина.

УДК 014.5:342.531.43(477)

ББК 91.9:67

ISBN 978-966-171-571-3

© Конституційний Суд України, 2021
© ТОВ «505», 2021

ПЕРЕДМОВА

Пропоноване увазі шановного користувача видання — Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) — присвячене 25-й річниці від дня заснування Конституційного Суду України. Упродовж вказаного часу юридична спільнота та громадськість були свідками становлення, розвитку органу конституційної юрисдикції, а також інституційних і компетенційних змін, які відбулися, зокрема, у зв'язку з визначною подією у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина — запровадженням інституту конституційної скарги. За період своєї діяльності Конституційним Судом України ухвалено 368 рішень та надано 42 висновки з питань конституційного провадження.

Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) укладено з метою надання допомоги в пошуку необхідного рішення, висновку Конституційного Суду України, а також його юридичних позицій. Покажчик структуровано за правовими категоріями, які можуть бути ключовими для пошуку відповідної інформації, та викладено в алфавітному порядку із зазначенням реквізитів, пункту (підпункту) акта Конституційного Суду України.

Видання буде цікавим для юристів-практиків, правознавців, студентів юридичних вишів, представників органів державної влади і місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться проблемами конституційної юрисдикції в Україні.

Переконаний, що вивчення практики Конституційного Суду України, дослідження його доктринальних підходів до розуміння та вирішення правових проблем сприятиме підвищенню правової культури громадян і посадових осіб органів публічної влади, буде корисним у нормотворчій та правозастосовній діяльності, а також стане підґрунтям для подальших наукових досліджень з метою утвердження та розвитку конституційних принципів і цінностей, підвищення рівня захисту прав і свобод людини і громадянина.

З повагою

*Керівник Секретаріату
Конституційного Суду України*

В. БЕСЧАСТНИЙ

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020)¹

АВТНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ (АРК) — непов'язаність особливостей повноважень, організації та діяльності органів АРК з принципом поділу влади (від 21 грудня 2001 року № 19-рп/2001, пп. 5.2); територія АРК (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.4, 2.1); делегування законом повноважень органам влади АРК та повернення їх органам виконавчої влади (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 6, 7, 8, 9, 10); принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади щодо АРК (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 9); проведення місцевого референдуму в АРК (від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014); тимчасова окупація Російською Федерацією АРК та міста Севастополя, а також частини Донецької та Луганської областей (від 16 липня 2019 року № 9-рп/2019, п. 10, 11, 14)²;

Конституція АРК (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003); верховенство відносно правових актів, які приймають органи АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 2.2; від 18 вересня 2008 року № 17-рп/2008, пп. 3.1); внесення змін до Конституції АРК (від 18 вересня 2008 року № 17-рп/2008, пп. 3.1, 3.2);

повноваження АРК:

— відання АРК у бюджетній та податковій сферах (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 4.1); бюджет АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 4.2);

— порядок управління майном, що належить АРК або передане їй в управління (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 4.1);

— забезпечення виконання цінової політики органами АРК (від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 3);

— повноваження щодо об'єднань громадян — неповноважність врегульовувати питання утворення і діяльності політичних партій та інших об'єднань громадян (від 3 березня 1998 року № 2-рп/98); відсутність переваг у питаннях формування політичних партій перед іншими суб'єктами адміністративно-територіального устрою України (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11); невідомість будь-яких питань, пов'яза-

¹ При користуванні цим покажчиком, зверненні до рішень, висновків Конституційного Суду України необхідно брати до уваги, чи є чинними положення Конституції і законів України, про які у них йдеться.

² У дужках зазначаються: дата прийняття та номер акта Конституційного Суду України, його пункти (п.), підпункти (шп.), резолютивна частина (р.ч.). Номер акта Конституційного Суду України містить вказівку на його вид: рішення (зп, рп, р), висновок (в), ухвала (уп); склад Конституційного Суду України, який ухвалив рішення: Велика палата (№_р/2019), Перший сенат (№_р(І)/2019), Другий сенат (№_р(ІІ)/2019).

них з утворенням чи діяльністю політичних партій (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11);

— неповноважність вирішення питань, пов'язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом (від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, пп. 3.1);

Верховна Рада АРК:

— статус Верховної Ради АРК — недопустимість визначення Верховної Ради АРК як органу законодавчої влади (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 4); правовий статус Президії Верховної Ради АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 3.3); визначення повноважень Рахункової палати Верховної Ради АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, п. 5); порядок обчислення скликань у разі проведення позачергових виборів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, п. 6); конституційні засади виборів та строк повноважень Верховної Ради АРК (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010; від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.4; від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013);

— повноваження Верховної Ради АРК — неповноважність врегулювати питання утворення і діяльності політичних партій та інших об'єднань громадян (від 3 березня 1998 року № 2-рп/98); неповноважність встановлювати правові засади обчислення часу (від 25 березня 1998 року № 4-рп/98, п. 4); недопустимість визначення Верховної Ради АРК як органу законодавчої влади (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 4); повноваження Верховної Ради АРК у бюджетній сфері (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 2, 3); неповноважність проводити «парламентські слухання» (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 2.1); неповноважність виносити на всенародне обговорення проект нормативно-правового акта (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 2.4); неповноважність вирішувати питання укладення і розірвання контрактів з керівниками підприємств, установ, організацій, що належать АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 3.2); неправомірність надавати Президії Верховної Ради АРК деякі повноваження (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 3.3); право Верховної Ради АРК і сільських, селищних, міських рад встановлювати додаткові пільги щодо оподаткування у межах сум, які надходять до їх бюджетів (від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010, пп. 3.5, п. 1 р.ч.); неповноважність затверджувати Декларацію про незалежність АРК і міста Севастополя (від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, пп. 3.1);

— правові акти Верховної Ради АРК (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 3, 4; від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001); неповноважність використовувати термін «закон Автономної Республіки Крим» як форму нормативно-правового акта Верховної Ради АРК (від 25 березня 1998 року № 4-рп/98, п. 5); неповноважність приймати закони (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 3, 4);

— статус депутатів Верховної Ради АРК — сумісність мандата депутата Верховної Ради АРК з іншими видами діяльності (від 21 грудня 2001 року № 19-рп/2001); несумісність посади сільського, селищного, міського голови з мандатом депутата Верховної Ради АРК (від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004).

АДВОКАТ — див.: «Право на правничу (правову) допомогу».

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ — визначення територіального устрою України виключно законами (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 4, п. 3 р.ч.); адміністративно-територіальна одиниця (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 2); терміни «район», «район у місті» (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 1 р.ч.); неповноважність Верховної Ради України утворювати і ліквідовувати райони у містах, встановлювати і змінювати їх межі, найменування і перейменування (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 2, п. 1 р.ч.); поняття «державна територія» (територія України) і «територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці» (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.4); поняття «столиця» (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 3.1); зміна власної назви однієї з областей України як одиниці системи адміністративно-територіального устрою України (від 5 лютого 2019 року № 1-в/2019, пп. 2.1.1; від 2 квітня 2019 року № 2-в/2019, пп. 2.1.1).

БАНКРУТСТВО — принципи державної політики стосовно банкрутства щодо суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки та права і законні інтереси їх кредиторів (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.1).

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ — юридичне регулювання порядку здійснення (від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008, п. 3; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); юридичне регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії не повинне мати на меті «підміну парламенту референдумом (чи навпаки)» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22).

Див. також: «Вибори», «Референдум».

БЛАГОДІЙНИЦТВО І БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ — плата за надання медичних послуг як внесення добровільної компенсації (від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98, п. 3, 4); правовий режим благодійних внесків і пожертв фізичних та юридичних осіб (від 28 жовтня 2009 року № 28-рп/2009, пп. 3.2).

БЮДЖЕТ — контроль Рахункової палати за виконанням видаткової частини Державного бюджету України (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 2, 3); повноваження Верховної Ради АРК у бюджетній сфері (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 2, 3); парламентський контроль за формуванням та виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів (від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000, п. 3, 4, 5); принцип самостійності місцевих бюджетів (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 5.1, 5.2; від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 4.1; від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010, пп. 3.4, 3.5); бюджет АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 4.2); прагнення держави до збалансованості бюджету (від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, п. 3; від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004, п. 6; від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, пп. 3.2, 3.3, п. 1 р.ч.; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.3); недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); формування бюджету пенсійного фонду (від 4 червня 2019 року № 2-рп/2019, пп. 3.2); недопустимість законодавчого регулювання, за яким тимчасово унеможливлено здійснення Державною казначейською службою України безспірного списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду (від 28 серпня 2020 року № 10-рп/2020, п. 5).

Див. також: «Бюджетний кодекс України», «Закон про Державний бюджет України».

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ — спеціальний предмет регулювання Бюджетного кодексу України та законів України про Державний бюджет України на кожний рік (від 27 лютого 2020 року № 3-рп/2020, пп. 2.2; від 26 березня 2020 року № 6-рп/2020, пп. 2.3); недопустимість Бюджетним кодексом України вносити зміни до інших законів України, зупиняти їх дію чи скасовувати їх, а також встановлювати інше (додаткове) законодавче регулювання відносин, відмінне від того, що є предметом спеціального регулювання іншими законами України (від 27 лютого 2020 року № 3-рп/2020, пп. 2.2; від 26 березня 2020 року № 6-рп/2020, пп. 2.3; від 28 серпня 2020 року № 10-рп/2020, п. 4); спричинення юридичної невизначеності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, за яким норми і положення статей 12, 13, 14, 15 та 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 45, ст. 425) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (від 27 лютого 2020 року № 3-рп/2020); спричинення юридичної невизначе-

ності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, згідно з яким норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3).

Див. також: «Бюджет», «Закон про Державний бюджет України».

ВВІЗНЕ МИТО — тимчасова надбавка до діючих ставок ввізного мита (від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009).

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА (ПРАВОВЛАДДЯ) (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.1; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.12; від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010, пп. 3.2; від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, п. 5; від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, пп. 3.1; від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.1, 4.3; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 4.1; від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 4; від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, пп. 3.1, 3.2; від 1 липня 2020 року № 7-р(I)/2020, пп. 2.1, 2.2; від 22 липня 2020 року № 8-р(I)/2020, пп. 3.1; від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.1); елементи верховенства права (від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, пп. 4.1); ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону як складові принципу верховенства права (від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, п. 5); співмірність між інтересами особи та суспільства, а також справедливість, розумність, логічність закону тощо як складові верховенства права (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); вимоги до змісту законів (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); основна мета принципу (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.3; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 12); основоположні складові принципу (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.1); втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.1); відповідність критеріям і принципам, встановленим у Конституції України, зокрема принципів верховенства права — основна вимога до законодавства в Україні як демократичній державі (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.2, 2.3; від 1 липня 2020 року № 7-р(I)/2020, пп. 2.1; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); стрижневі елементи правовладдя (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1); українська формула правовладдя («верховенство права в Україні визнається») та «верховенство права в Україні діє» (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1); інституційний та процесовий механізми верховенства права (правовладдя) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020,

п. 2.1); розподіл повноважень між гілками державної влади як інтегральна риса верховенства права; правові обмеження виконавчої гілки влади, яка не може функціонувати поза Конституцією України та поза місцем, визначеним для неї підлоєм державної влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12);

— **легітимна мета** (від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008, п. 5); вимога обґрунтованості потреби та наявності легітимної мети при законодавчому регулюванні (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); недопустимість втручання в права людини всупереч вимозі домірності навіть за наявності легітимної мети (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6);

— **справедливість** (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.1; від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, пп. 3.4; від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.1, 4.1); відповідність покарання вчиненому злочину (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.1, 4.2; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); розмірність як елемент принципу справедливості (від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005, пп. 4.3; від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.7); принцип справедливості в кримінальному праві (від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 4); принцип справедливості щодо можливості оскарження рішень суду (від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.3; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); надмірність встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17);

— **розумність** — ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону як складові принципу верховенства права (від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, п. 5); співмірність між інтересами особи та суспільства, а також справедливості, розумності, логічності закону тощо як складові верховенства права (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2);

— **принцип правової (юридичної) визначеності** (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.4; від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.1, 3.3; від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, пп. 4.1, 4.3; від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4; від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, пп. 2.1, 2.3; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.5, 2.6, 2.7; від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.1, 4.3; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 7; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 4.1, 4.2; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 5, 7; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, пп. 2.2, 2.3, п. 3, 4; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.1, 3.3; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 4, пп. 4.1, 4.2; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 7; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 12; від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019,

пп. 2.3; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8; від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.2, 4.4; від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3; від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1.1; від 1 липня 2020 року № 7-р(I)/2020, пп. 2.2; від 22 липня 2020 року № 8-р(I)/2020, пп. 3.2); вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.3); досягнення юридичної визначеності у питаннях виконання судового рішення (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.14); принцип верховенства права (юридична визначеність) та внесення законодавчих змін (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 4.1, 4.2); принцип юридичної визначеності та дискреційні повноваження органів публічної влади (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3, 2.4, п. 3); вимога чіткості юридичної норми (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 7); юридична визначеність положень закону, суть яких розкривається через лексичне значення слів (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); складові юридичної визначеності (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.2; від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1); юридична визначеність норми права — ключова умова забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); особлива важливість дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); вимога суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують норми одного ієрархічного рівня (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1); дотримання принципу юридичної визначеності та балансу конституційно значущих цінностей у разі непоширення Конституційним Судом України ухваленого у справі рішення на певні правовідносини, які виникли внаслідок дії акта, визнаного цим рішенням неконституційним (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 4); **принцип правомірних (легітимних, законних) очікувань** (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.5, 2.6; від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019, пп. 2.2, 2.3, п. 3, 4; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.1, 4.2; від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.2, 4.4; від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1.2); встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 3.2, 4.1, 4.2); **передбачуваність правового регулювання** (вимога передбаченості приписів права) (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4; від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 4; від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1.1);

спричинення юридичної невизначеності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, за яким норми і положення статей 12, 13, 14, 15 та 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 45, ст. 425) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020); спричинення юридичної невизначеності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, згідно з яким норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3); суперечливість та неоднозначність юридичної конструкції «у разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії призначаються відповідно до законів України <...>» (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1.1); невизначеність щодо дії в часі та непередбачуваність застосування норм права, якими встановлено граничний розмір заробітної плати, грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування), передбачений у квітні 2020 року та на період до завершення місяця, в якому відміняється карантин, установлений Кабінетом Міністрів України (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1);

— **принцип пропорційності** (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.2; від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005, пп. 4.3; від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 5, 8, 10; від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, п. 3; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.3; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8; від 22 липня 2020 року № 8-р(I)/2020, пп. 3.2, 4.1); принцип пропорційності у сфері соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.2, п. 1 р.ч.); принцип пропорційності при законодавчому обмеженні права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень (від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, пп. 2.2); дотримання критеріїв розумності, пропорційності, обґрунтованості при запровадженні процедури апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); недопустимість втру-

чання в права людини всупереч вимозі домірності навіть за наявності легітимної мети (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); обов'язковість дотримання вимоги домірності у разі встановлення відповідальності народного депутата України за порушення конституційної вимоги голосувати особисто (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); відповідність покарання вчиненому злочину (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); надмірність встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17);

— **принцип законності** (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3 р.ч.); верховенство закону у системі нормативно-правових актів (від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, пп. 4.2);

— **заборона дискримінації** (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.1);

— **верховенство права (правовладдя) як одна з основоположних гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина** (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); складові принципу верховенства права, яким має відповідати законодавче регулювання щодо можливості оскарження рішень суду (від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.3; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1); судовий контроль над втручанням у право кожного на свободу (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, 4; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5); критерії якості закону у розумінні частини другої статті 32 Конституції України (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3, 2.4, п. 3); дотримання критеріїв розумності, пропорційності, обґрунтованості при запровадженні процедури апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); вимога ясності та недвозначності закону, який передбачає кримінальну відповідальність (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 7); обов'язок держави запроваджувати юридичне регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, необхідне для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи та їх ефективного поновлення (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.1, 2.3); обов'язок держави запровадити таку процедуру апеляційного перегляду, яка забезпечить ефективність права на судовий захист, зокрема дасть можливість відновлювати порушені права і свободи особи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції на стадії судового розгляду (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3); недопустимість застосування запобіжного

заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення (у якому необхідність тримання під вартою обґрунтовується тяжкістю злочину) (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 4); право кожного на доступ до правосуддя як складова верховенства права (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.1); залежність реалізації принципу верховенства права, права кожного на судовий захист від реального дотримання конституційних приписів щодо незалежності суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.2); запровадження державою належної процедури оскарження судових рішень відповідно до принципу верховенства права (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2); право на доступ до суду з метою оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень як вимога принципу верховенства права (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.2, 3.5); невідповідність принципу верховенства права криміналізації діяння за відсутності для цього підстав (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); — верховенство права в податковій сфері (від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010, пп. 3.5); верховенство права у розбудові системи правосуддя та здійсненні судочинства (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.2, 3.4); верховенство права при зупиненні виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 2).

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ (ВРУ):

статус ВРУ — єдиний орган законодавчої влади (від 2 червня 1998 року № 7-рп/98, п. 4; від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 2, п. 1 р.ч.); повноважність (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002); умови дострокового припинення повноважень ВРУ (від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.1, п. 5); порядок обчислення скликань у разі проведення позачергових виборів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, п. б); відкритість роботи (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3); принципи здійснення діяльності та повноважень (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.2); здійснення повноважень на засадах представництва народними депутатами України інтересів Українського народу (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.2; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.2); реалізація повноважень ВРУ спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях ВРУ під час її сесій (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.1); принцип безперервності функціонування законодавчої влади (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.5, п. 2 р.ч.);

— можливість зміни статусу — допустимість зменшення конституційного складу ВРУ (від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, пп. 3.1; від 16 грудня

2019 року № 8-в/2019, пп. 2.1); запровадження двопалатного парламенту (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.1); зміна строку повноважень (від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.1); зміна строків проведення чергових виборів (від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.2);

фракції, коаліція депутатських фракцій — порядок утворення фракцій (від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98); фракційне структурування ВРУ і формування коаліції депутатських фракцій є обов'язковими умовами її повноважності (від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 5.3; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.3); пов'язаність чинності представницького мандата народного депутата України з його входженням і перебуванням у депутатській фракції політичної партії (виборчого блоку політичних партій), за списком якої він був обраний (від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 5.3); коаліція депутатських фракцій у ВРУ (від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008, пп. 3.2, 3.3, п. 1 р.ч.); формування коаліції депутатських фракцій (від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009, пп. 3.2, 3.3; від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3); зумовленість реалізації повноважень ВРУ набуттям повноважень народними депутатами України та утворенням у ВРУ коаліції депутатських фракцій (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.3); коаліція депутатських фракцій у ВРУ як окремий суб'єкт із самостійними конституційно визначеними повноваженнями, який бере участь у формуванні Кабінету Міністрів України (від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, п. 3; від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009, пп. 3.2, 3.3; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3); ознаки коаліції депутатських фракцій у ВРУ (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3); основна мета створення (від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009, пп. 3.3); право Президента України достроково припинити повноваження ВРУ, якщо після припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВРУ протягом одного місяця не було сформовано нової коаліції депутатських фракцій (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.1, п. 5); встановлення факту припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВРУ та ухвалення рішення про дострокове припинення повноважень ВРУ (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3, 5);

комітети ВРУ (від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.1); недопустимість здійснення будь-яких повноважень від імені ВРУ (від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 8); конституційний статус комітетів ВРУ (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.3); звернення комітетів ВРУ (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.2); відсутність повноваження погоджувати призначення на посади та звільнення з посад посадових осіб, надавати згоду на створення і ліквідацію спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю (від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009, пп. 3.2); участь комітетів ВРУ у здійсненні парламентського контролю (від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.1, 3.2);

комісії ВРУ — тимчасова спеціальна комісія ВРУ (від 18 листопада 2004 року № 17-рп/2004, п. 3, 4); конституційний статус тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.3);

порядок роботи ВРУ — поняття «парламентська (депутатська) більшість», «більшість від конституційного складу» парламенту (його палат), «більшість голосів депутатів» (від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, пп. 3.3.1); сесії, засідання ВРУ (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 3, п. 3 р.ч.); обчислення строку, протягом якого пленарні засідання ВРУ не можуть розпочатися (від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004, п. 4, п. 1 р.ч.); можливість достроково припинити повноваження ВРУ, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися (від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004); поняття «чергова сесія», використане у статті 155 Конституції України (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.3); положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, п. 1 р.ч.);

акти та дії ВРУ, органів ВРУ:

— акти ВРУ (від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, п. 5, 7, пп. 1.1 р.ч.; від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, пп. 4.1; від 14 липня 2009 року № 46-уп/2009; від 11 травня 2010 року № 13-рп/2010, пп. 3.1; від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2); повноважність прийняття ВРУ актів, рішень (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 4, п. 2, 4 р.ч.); нормативно-правові акти ВРУ (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3); акти правозастосовного характеру (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3, п. 3); припинення юридичних прав чи обов'язків суб'єктів права, у тому числі шляхом визнання акта таким, що втратив чинність, може здійснюватися ВРУ лише в межах її повноважень (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3);

— дії ВРУ (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2);

— рішення ВРУ (від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, п. 5, 7, пп. 1.1 р.ч.);

— прийняття окремих актів, рішень ВРУ — повноважність прийняття ВРУ актів, рішень (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 4, п. 2, 4 р.ч.); прийняття регламенту ВРУ виключно як закону України (від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, п. 5, 6; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, пп. 4.3; від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008, пп. 3.1, п. 3, 4 р.ч.; від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009, п. 4); рішення про направлення запиту до Президента України (від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, п. 8, 9, пп. 1.3 р.ч.);

— акти органів ВРУ (від 23 червня 1997 року № 2-зн);

повноваження ВРУ:

— визначення повноважень виключно Конституцією України (від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001, п. 3; від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, пп. 4.2; від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009, п. 3; від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.2; від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.5, 3.6; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); відсутність права надавати собі додаткові контрольні повноваження шляхом прийняття закону (від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000, п. 4); юридичне регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії не повинне мати на меті «підміну парламенту референдумом (чи навпаки)» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); припинення юридичних прав чи обов'язків суб'єктів права, у тому числі шляхом визнання акта таким, що втратив чинність, може здійснюватися ВРУ лише в межах її повноважень (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3); будь-яка зміна повноважень ВРУ (їх розширення, звуження, уточнення) має відбуватися у спосіб, який забезпечував би визначеність меж та змісту таких повноважень (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); можливість деталізації приписів Конституції України, які визначають обсяг і зміст повноважень ВРУ, лише на рівні законів України за умови, що така деталізація не призведе до викривлення приписів Конституції України або не вийде за її межі (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); допустимість наділення на законодавчому рівні глави держави та парламенту іншими повноваженнями, ніж ті, що передбачені Основним Законом України, виключно після внесення відповідних змін до Конституції України (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); недопустимість визначати у актах ВРУ повноваження парламенту і глави держави, виходячи за межі тих, що встановлені конституційними нормами (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2);

— щодо повноважності ВРУ тлумачити закони України та Конституцію України (від 11 липня 1997 року № 3-зн);

— повноваження ВРУ щодо виборів — повноваження призначати позачергові вибори сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, а також сільського, селищного, міського голови (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 4.1, 4.2); відсутність у ВРУ повноваження відмінити вже призначені нею чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, п. 4); відсутність повноваження визначати рік (що є складовою дати) проведення чергових виборів до Верховної Ради АРК (від 17 грудня 2009 року № 33-рп/2009);

— виключне повноваження звертатися до Конституційного Суду України з питань надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам Основного Закону України (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, п. 4, п. 2 р.ч.);

— повноваження ВРУ у сфері телерадіомовлення (від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009, п. 3);

— делегування повноважень ВРУ — недопустимість делегування виключних повноважень ВРУ іншим органам (чи посадовим особам) (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); неконституційність делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади (від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008, пп. 3.3; від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009, п. 5; від 20 травня 2010 року № 14-рп/2010, пп. 3.2; від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); визначення делегування повноважень (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 8); неконституційність делегування повноваження Кабінету Міністрів України визначати окремі елементи правового механізму регулювання ввізного мита (від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009, п. 4, 5, 6); неповноважність встановлювати у своїх актах повноваження конституційно визначених органів державної влади чи делегувати їх іншим державним органам, виходячи за межі тих, що передбачені конституційними нормами (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2);

парламентський контроль (від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 8; від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.1); здійснення парламентського контролю шляхом реалізації народним депутатом України права на запит (від 19 травня 1999 року № 4-рп/99; від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000; від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 3, 4; від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002; від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.1; від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, п. 6, 7, пп. 1.2 р.ч.; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, п. 3); відсутність права надавати собі додаткові контрольні повноваження шляхом прийняття закону (від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000, п. 4); участь комітетів ВРУ у здійсненні парламентського контролю (від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.1, 3.2);

— здійснення парламентського контролю у фінансово-економічній сфері (від 25 березня 1999 року № 1-в/99, п. 2); парламентський контроль за формуванням та виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів (від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000, п. 3, 4, 5);

— неповноважність здійснювати контроль за діяльністю прокуратури (від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000, п. 4; від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001, п. 3); неповноважність давати доручення Генеральній прокуратурі України (від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001);

— контрольні повноваження щодо Кабінету Міністрів України (від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 4);

— недопустимість запровадження такого контролю за додержанням Конституції України, який суперечитиме Конституції України та може спричинити юридичну невизначеність (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); нетотожність понять «контроль за додержанням конституційних

прав і свобод людини і громадянина» та «контроль за додержанням Конституції України та законів» (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); недопустимість запровадження нового інституту парламентських уповноважених (уповноважених ВРУ «за додержанням Конституції України та законів в окремих сферах»), що може призвести, зокрема, до дублювання чи перебирання функцій і повноважень інших суб'єктів владних повноважень (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1);

участь ВРУ, коаліції депутатських фракцій у ВРУ у створенні і формуванні державних та інших органів — неповноважність ВРУ створювати при Президентові України будь-які органи (від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, пп. 4.2); призначення ВРУ осіб на посади та звільнення з цих посад за поданням Президента України (від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009, пп. 3.2); призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України (від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); участь коаліції депутатських фракцій у ВРУ у формуванні Кабінету Міністрів України (від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009); неконституційність встановлення постановою ВРУ тимчасового порядку призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад (від 25 березня 2010 року № 9-рп/2010, п. 2); унормування порядку голосування з питань обрання та звільнення суддів (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.1); рішення ВРУ про обрання та відкликання Голови ВРУ з посади (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012); обов'язок ВРУ при вирішенні питань утворення, формування органів державної влади та визначення їхніх повноважень діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); можливість зміни засад діяльності органу державної влади, повноваження якого, його кількісний склад, порядок формування, суб'єкти призначення/обрання та звільнення його членів та/або керівника тощо закріплені в Конституції України, виключно шляхом внесення змін до неї (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); можливість закріплення в Конституції України повноваження створювати у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, допоміжні органи ВРУ (консультативні, дорадчі та інші) (від 29 жовтня 2019 року № 3-в/2019); недопустимість законодавчого регулювання, за яким орган, установу, що утворені при конституційному органі, наділено контрольною функцією щодо цього конституційного органу (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1); обов'язок при вирішенні питань утворення, формування органів державної влади та визначення їхніх повноважень діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); вимоги до законодавчого регулювання,

яким наділено Президента України та парламент компетенцією вирішувати питання з формування державних органів (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); див. також: «утворення органів державної влади, їх ліквідація» у розділі «Органи державної влади (державні органи)»;

законотворчий процес:

— право законодавчої ініціативи (від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001, п. 2; від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001; від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 2; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2, пп. 2.1); суб'єкт законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України (від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001; від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009, пп. 3.4, п. 1 р.ч.); народний депутат України як суб'єкт законодавчої ініціативи щодо внесення законопроекту про денонсацію міжнародних договорів України (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012); можливість визначення в Конституції України народу суб'єктом законодавчої ініціативи (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1, п. 2 р.ч.); визначення народу суб'єктом законодавчої ініціативи без встановлення в Конституції України відповідної кількості громадян України, які мають право голосу, для здійснення законодавчої ініціативи, унеможливорює реалізацію такої ініціативи (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1, п. 2 р.ч.); недопустимість встановлення законом обмеження права законодавчої ініціативи будь-кого із суб'єктів цього права, визначених Конституцією України (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.2, п. 2 р.ч.);

— учасники законотворчості (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 2);

— недопустимість обмеження законодавчих повноважень (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 2.2); повноважність прийняття ВРУ актів, рішень (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 4, п. 2, 4 р.ч.);

— прийняття законів (від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, п. 3); порядок голосування та повторного розгляду законів (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98); позачерговий розгляд законопроектів, визначених Президентом України як невідкладні (від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001); встановлення на певних етапах законодавчої процедури вимог щодо невідкладності (від 9 жовтня 2007 року № 7-рп/2007, пп. 2.3, п. 2 р.ч.); неконституційність одночасного прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання та конституційно визначені процедури розгляду і ухвалення яких є різними (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 5); конституційна процедура розгляду, ухвалення законів (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2, 4, 5); позачерговий розгляд законопроектів (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2); процес розгляду законопроекту на пленарних засіданнях (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2); розгляд законопроекту у ВРУ без участі відповідного комітету ВРУ — порушення конституційної процедури розгляду закону (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 12, 13);

— поширення верховенства конституційних норм на законотворчий процес (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.3); дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами як одна з умов легітимності законодавчого процесу (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.3); недопустимість змінення законом встановлених Конституцією України процесуальних вимог розгляду, ухвалення або набрання чинності нормативними актами (конституційної процедури розгляду законопроектів) (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.3);

— обов'язок народного депутата України голосувати особисто (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 1, 2, п. 1, 2 р.ч.; від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 6; від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 10, 11, 13; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); особиста участь народного депутата України у засіданнях ВРУ та її органів, до складу яких його обрано (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 3, 4);

загальні вимоги до правового регулювання (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.1, 3.2); повноважність ВРУ приймати закони з інших, крім перелічених у статті 92 Конституції України, питань (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99, п. 2; від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 3); недопустимість повторного запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним (від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.3; від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 7; від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018, пп. 2.1, 2.3, 2.5, 2.6); неконституційність одночасного прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання та конституційно визначені процедури розгляду і ухвалення яких є різними (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 5); обов'язок дотримання принципу законності при прийнятті законів (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); засади здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.1); вимоги до змісту законів (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); вимоги до законодавчого регулювання (від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019, п. 4; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.2);

— **верховенство конституційних норм і принципів** — див.: «верховенство конституційних норм і принципів» у розділі «Конституція України»;

— **вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми** (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.3); передбачуваність правового регулювання (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4; від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 4); принцип верховенства права (юридична визначеність) та внесення законодавчих змін (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 4.1, 4.2); юридична визначеність положень закону, суть

яких розкривається через лексичне значення слів (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); втілення верховенства права у правотворчу та правозастосовну діяльність (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 3.1); встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 3.2, 4.1, 4.2); домірність, правомірність та об'єктивна обґрунтованість мети законодавчого регулювання (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.8).

Див. також: «Верховенство права (правовладдя)», «Закон», «Правові акти».

ВИБОРИ — конституційні засади виборів Верховної Ради АРК (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010); утворення виборчих округів (від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012); принцип вільних виборів (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.3, 2.4); розв'язання народом конституційного конфлікту між Президентом України та ВРУ щодо підстав дострокового припинення повноважень ВРУ, який не має правового вирішення, шляхом проведення позачергових виборів до ВРУ (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3); Конституція України має встановлювати чіткі та однозначні приписи, що народні депутати України обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.2, п. 2 р.ч.); конституційна основа правового регулювання виборчого процесу (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.2); засади, на яких відбуваються вибори (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.2); депутатська фракція виборчого блоку політичних партій (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1); виборчий блок політичних партій (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1);

виборчі системи (від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008, пп. 4.1; від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4); визначення типу виборчої системи, її ознак та особливостей (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.4; від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4, п. 2 р.ч.); запровадження пропорційної виборчої системи (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4, п. 2 р.ч.); відсутність потреби (імперативності) для закріплення типу виборчої системи в Конституції України (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4); визначення типу виборчої системи, її ознак та особливостей (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4, п. 2 р.ч.);

строки проведення виборів, періодичність, строки повноважень — строки проведення (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, п. 5); визначення строків та порядку проведення виборів депутатів місцевих рад та міських голів міст Києва і Севастополя (від 27 березня 1998 року № 5-рп/98); регулювання законодавцем правовідносин, пов'язаних із датою проведення голосування на виборах органів і посадових осіб місцевого самоврядування

дування, а також з припиненням їх повноважень (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, п. 5);

— періодичність обрання та призначення органів державної влади (від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009, пп. 3.1); забезпечення дотримання періодичності виборів Президента України (від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.1); періодичність проведення виборів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009; від 30 липня 2015 року № 2-в/2015, пп. 4.6); періодичність обрання та призначення органів державної влади (від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009, пп. 3.1); забезпечення дотримання періодичності виборів Президента України (від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.1); недопустимість відміни виборів до органів місцевого самоврядування чи перенесення строків їх проведення з підстав, не передбачених законом (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, п. 5); регулювання законодавцем правовідносин, пов'язаних із датою проведення голосування на виборах органів і посадових осіб місцевого самоврядування, а також з припиненням їх повноважень (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, п. 5); періодичність проведення виборів до представницьких органів та строк їх повноважень (від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010); періодичність проведення виборів до представницьких органів місцевого самоврядування (від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013, п. 3, пп. 3.1, 3.2); одночасність проведення чергових виборів до представницьких органів місцевого самоврядування (від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013);

— конституційні засади виборів та строк повноважень Верховної Ради АРК (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010; від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.4); строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради та сільського, селищного, міського голови, обраних на чергових виборах (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010); строк, на який обирається Президент України (від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014); скорочення строку повноважень голови громади, депутатів ради громади, районної, обласної ради, обраних на чергових виборах (від 30 липня 2015 року № 2-в/2015, пп. 4.6);

— повноваження ВРУ призначати позачергові вибори сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, а також сільського, селищного, міського голови (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 4.1, 4.2); відсутність у ВРУ повноваження відмінити вже призначені нею чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, п. 4); відсутність повноваження визначати рік (що є складовою дати) проведення чергових виборів до Верховної Ради АРК (від 17 грудня 2009 року № 33-рп/2009); регулювання законодавцем правовідносин, пов'язаних із датою проведення голосування на виборах органів і посадових осіб місцевого самоврядування, а також з припиненням їх повноважень (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, п. 5);

виборчий процес — грошова (виборча) застава (від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002); визначення стислих строків оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування (від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003, п. 3); передвиборна агітація (від 24 березня 2005 року № 3-рп/2005, п. 4); порядок скасування рішення про реєстрацію кандидата на пост Президента України (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.4); непідписання або відмова у підписанні протоколу окремими членами виборчої комісії (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.5); здійснення встановлених законом виборчих процедур (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.2); скасування інституту відкріпних посвідчень (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.15);

державний реєстр виборців — повноваження Центральної виборчої комісії встановлювати порядок ведення Державного реєстру виборців (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.13); повноваження керівника органу ведення Державного реєстру виборців видавати наказ стосовно вчинення певних дій щодо ведення Державного реєстру виборців (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.14);

результати волевиявлення:

— розподіл депутатських мандатів — встановлення прохідного бар'єра для реалізації політичними партіями, виборчими блоками партій права на участь у розподілі депутатських мандатів (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 5); розподіл депутатських мандатів між списками політичних партій, виборчих блоків партій (від 25 березня 1998 року № 3-рп/98, п. 3, п. 1 р.ч.);

— обов'язковість результатів народного волевиявлення (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.2, п. 1 р.ч.).

ВИБОРЧІ ПРАВА (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3); обмеження права (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017; від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4); сутність виборчого права (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 4; від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4); принцип рівного виборчого права (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 10, 13; від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, пп. 3.1; від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004, пп. 3.2; від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012; від 5 квітня 2012 року № 8-рп/2012); скасування інституту відкріпних посвідчень (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.15); обов'язок ВРУ визначити порядок і умови реалізації громадянами України виборчого права (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3); недопустимість встановлення необґрунтованих і непропорційних обмежень виборчого права громадян України (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.4); право на вільні вибори (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8);

право обирати (від 6 липня 1999 року № 7-рп/99, п. 1; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 3); реалізація громадянами волевиявлення

особисто (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 6); здійснення виборчого права громадянами, які за вироком суду перебувають в місцях позбавлення волі (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 7); можливість голосування за межами приміщення для голосування (від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004, пп. 3.2); реалізація, захист права обирати на виборах Президента України (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009); реалізація права голосу на виборах Президента України виборцем, який перебуває за межами території України, незалежно від перебування його на консульському обліку (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.1); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження у спосіб, що нівелює їхню сутність (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016); право голосувати за кандидата, який належить до «виборчого блоку політичних партій», або право бути самому кандидатом у народні депутати України на виборах від «виборчого блоку політичних партій» (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7);

право бути обраним (від 6 липня 1999 року № 7-рп/99, п. 1, п. 2 р.ч.; від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001, п. 2; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 3); недопустимість зобов'язання кандидата у народні депутати України звільнитися на період виборчої кампанії від виконання обов'язків за місцем роботи (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 8); недопустимість зобов'язання кандидатів в депутати Верховної Ради АРК про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії (від 17 квітня 2003 року № 9-рп/2003); недопустимість обмежень конституційного права громадян балотуватися на виборах (від 17 квітня 2003 року № 9-рп/2003, п. 3); недопустимість обмеження пасивного виборчого права залежно від способу реалізації цього права (від 23 жовтня 2003 року № 17-рп/2003, п. 3); реалізація, захист права бути обраним на виборах Президента України (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009); недопустимість обмежень можливостей кандидатів у народні депутати України формувати вільне волевиявлення виборців (від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012); право голосувати за кандидата, який належить до «виборчого блоку політичних партій», або право бути самому кандидатом у народні депутати України на виборах від «виборчого блоку політичних партій» (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7); право особи бути кандидатом у народні депутати України на виборах та право за результатами виборів здійснювати владу як обраний народом представник у парламенті (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7, 3.8).

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 2; від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013, пп. 2.1; від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019, пп. 2.1); відмова держави від судового

імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 3.2, 3.3); обов'язковість судових рішень (від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003, пп. 3.6; від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013, пп. 2.1); виконання рішень третейських судів (від 24 лютого 2004 року № 3-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); забезпечення примусового виконання рішень третейських судів (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, п. 4); забезпечення позову (від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011, п. 4, 5, п. 1 р.ч.; від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2); можливість визначення законом випадків, у яких не допускається забезпечення позову (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2); поворот виконання рішення суду (від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.2); апеляційне оскарження ухвал суду щодо повороту виконання судового рішення, про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання судового рішення (від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.3); зміна способу та порядку виконання рішення (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, п. 3); можливість зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень щодо окремої категорії підприємств паливно-енергетичного комплексу (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012); виконавче провадження (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 2, 3); розстрочка виконання судового рішення (від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013, пп. 2.3, п. 3); відсутність можливості апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову у внесенні виправлень у рішення окремо від рішення суду у випадку, якщо наявні у тексті судового рішення неточності (арифметичні помилки чи описки) стосуються істотних обставин, може ускладнити або навіть унеможливити виконання судового рішення (від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014, пп. 2.3); досягнення юридичної визначеності у питаннях виконання судового рішення (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.14); виконання судового рішення як невід'ємний складовий елемент права кожного на судовий захист (від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019, пп. 2.1, 2.2; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); недопустимість правового регулювання щодо обов'язкового авансування початку примусового виконання судового рішення особою, на користь якої ухвалене це рішення, за яким обов'язок держави забезпечити виконання судового рішення перекладено на вказану особу (від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019); позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення (від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019, пп. 2.1, 2.2); позитивний обов'язок держави створити систему виконання судових рішень, яка була б ефективною як у теорії, так і на практиці, і гарантувала б їх виконання без неналежних затримок (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); недопустимість законодавчого регулювання, за яким тимчасово

унеможливлено здійснення Державною казначейською службою України безспірною списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 5); виконання судового рішення — невід’ємний складовий елемент права кожного на судовий захист (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); принцип поділу влади очевидно зазнає порушення, якщо законодавчий орган своїм актом тимчасово зупиняє виконання остаточних судових рішень (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1).

Див. також: «Засади судочинства»; «Судове рішення».

ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ — єдиний орган, уповноважений здійснювати конституційні функції добору та оцінювання суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1); недопустимість зміни кількісного складу та суб’єктів призначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України без запровадження відповідного перехідного періоду, що призвело до зупинення виконання конституційних функцій щодо добору та оцінювання суддів, неможливості здійснення Вищою радою правосуддя її окремих конституційних повноважень, а також створило істотні перешкоди для функціонування ефективного судочинства та в окремих випадках унеможливило реалізацію права кожного на доступ до правосуддя як вимог принципу верховенства права (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1); недопустимість (відсутність конституційної основи) наділення Комісії з питань доброчесності та етики — колегіального органа, який діє при Вищій раді правосуддя та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України — повноваженнями щодо контролю за діяльністю членів Вищої ради правосуддя та суддів Верховного Суду (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1).

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ — неповноважність здійснювати конституційні функції добору та оцінювання суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1); виключні конституційні повноваження Вищої ради правосуддя притягувати суддів Верховного Суду до відповідальності, неможливість їх делегування іншим органам або установам (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1); недопустимість (відсутність конституційної основи) наділення Комісії з питань доброчесності та етики — колегіального органа, який діє при Вищій раді правосуддя та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України — повноваженнями щодо контролю за діяльністю членів Вищої ради правосуддя та суддів Верховного Суду (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1).

Див. також: «Вища рада юстиції».

ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ (ВРЮ)¹:

статус (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 2, 3);

член ВРЮ — притягнення до відповідальності за порушення присяги осіб, які входять до складу ВРЮ за посадою (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 5); припинення повноважень члена ВРЮ (від 17 квітня 2008 року № 7-рп/2008); відсутність вікових обмежень щодо перебування у складі ВРЮ (від 18 вересня 2008 року № 18-рп/2008, пп. 3.1, 3.2, п. 1 р.ч.); неможливість повторного обрання члена ВРЮ на посаду Голови, заступника Голови, секретаря секції протягом строку виконання ним повноважень (від 18 вересня 2008 року № 18-рп/2008, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); недопустимість усунення члена ВРЮ від участі у голосуванні (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.6);

діяльність ВРЮ — оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРЮ (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.3); правомочність засідань ВРЮ (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.3);

повноваження ВРЮ — неповноважність внесення подань ВРЮ про обрання суддів безстроково, призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції та про звільнення їх з цих посад (від 16 жовтня 2001 року № 14-рп/2001, п. 4, 5, 7, 8, п. 2 р.ч.); окремі повноваження ВРЮ (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 4, 5, 8, 9, 10); допустимість ознайомлення члена ВРЮ з матеріалами судових справ, розгляд яких не закінчено (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 6); допустимість звернення члена ВРЮ до ВРЮ з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); допустимість одержання ВРЮ інформації для підготовки матеріалів для розгляду питань, віднесених до її відання (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.2); неконституційність витребування ВРЮ матеріалів судових справ, розгляд яких не закінчено (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.2); оскарження до ВРЮ рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про результати кваліфікаційного іспиту кандидата на посаду судді, про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково та про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.5).

Див. також: «Вища рада правосуддя».

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ — відшкодування шкоди державою (від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001); відшкодування шкоди при за-

---

¹ Стаття 131 Конституції України у редакції від 28 червня 1996 року визначала повноваження та питання формування складу ВРЮ. Згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII зазначена стаття викладена у новій редакції, за якою, зокрема, визначено, що в Україні діє Вища рада правосуддя, та унормовано окремі питання її правового статусу.

провадженні мораторію на примусову реалізацію майна (від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003, пп. 3.5); відшкодування моральної шкоди Фондом соціального страхування (від 27 січня 2004 року № 1-рп/2004); шкода, що не спричинила втрати потерпілим професійної працездатності (від 27 січня 2004 року № 1-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); відшкодування звільненому працівнику моральної шкоди, завданої затримкою розрахунку при звільненні (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012).

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ — військова служба (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); статус військовослужбовців і членів їхніх сімей (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); застосовність юридичної позиції Конституційного Суду України про те, що «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності» до проходження військової служби та служби в органах правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.3);

— соціальний захист військовослужбовців (від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004; від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1); забезпечення житлом військовослужбовців (від 13 червня 2002 року № 11-рп/2002); недопустимість обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким частиною п'ятою статті 17 Конституції України передбачені відповідні гарантії (від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016); особливий соціальний захист осіб, на яких частиною п'ятою статті 17 Конституції України покладається обов'язок захищати Україну, її незалежність та територіальну цілісність, та членів їхніх сімей (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018; від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); розуміння частини п'ятої статті 17 Конституції України (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 4); можливість встановлювати певні відмінності щодо рівня соціального захисту громадян, які перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, тобто виконують військовий обов'язок, а також осіб, які втратили здоров'я внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та потребують його відновлення, постійної медичної допомоги й соціального захисту з боку держави (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); спеціальний статус та особливі умови соціального захисту осіб, які під час проходження військової служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1);

недопустимість встановлення різного рівня соціального забезпечення різним категоріям військовослужбовців (у тому числі військовозобов'язаним під час участі у військових зборах), які брали безпосередню участь у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС та її наслідків (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.2); обсяг особливих умов соціального захисту певних категорій військовослужбовців, які виконують конституційно значущі функції щодо захисту Вітчизни (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1, 2.2); неможливість держави в односторонньому порядку відмовитися від зобов'язання щодо соціального захисту осіб, які вже виконали свій обов'язок перед державою щодо захисту її суверенітету і територіальної цілісності (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 5, 6; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); надання пільг, інших гарантій соціального захисту ветеранам війни, особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551, не має залежати від матеріального становища їхніх сімей та не повинне обумовлюватися відсутністю фінансових можливостей держави (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 5, 6; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); розуміння частини п'ятої статті 17 Конституції України в поєднанні з частиною першою цієї статті (від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); природа соціальних гарантій військовослужбовців та працівників правоохоронних органів (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1); застосовність юридичної позиції Конституційного Суду України про те, що «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності» до проходження військової служби та служби в органах правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.3).

Див. також: «соціальний захист військовослужбовців та працівників органів правопорядку» у розділі «Право на соціальний захист».

ВЛАДА — одноразове уповноваження народом ВРУ на прийняття Конституції України (від 11 липня 1997 року № 3-зп, п. 4); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); юридичне регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії не повинне мати на меті «підміну парламенту референдумом (чи навпаки)» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); установча влада (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 21); встановлена влада (від

3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2); здійснення влади народом (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005); влада народу (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1); здійснення влади народом через органи державної влади (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1); здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування влади в Україні, що походить від народу (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1); збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, ВРУ при внесенні змін до Конституції України при реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7); необхідність обмеження державної влади (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1);

— принцип «добропорядного врядування» (good governance); належне державне урядування (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11);

— узурпація державної влади (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.4, 4.5, п. 3 р.ч.); узурпація державної влади комуністичним режимом (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9); узурпація самопроголошеними органами, які підконтрольні Російській Федерації, владних функцій на тимчасово окупованих територіях (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 14); запобігання узурпації державної влади та виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); узурпація (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3);

— утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є визначальними для здійснення державної влади (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 8); потреба обмежувати державну владу з метою забезпечення прав і свобод людини (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9);

— обов'язок наділених державною владою суб'єктів діяти виключно згідно з закріпленими в Конституції України цілями їх утворення і у встановлених Основним Законом України межах (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); зміна балансу влади, розбалансування наявної конституційної системи стримувань та противаг (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10); недопустимість запровадження інституту, що може призвести, зокрема, до дублювання чи перебирання функцій і повноважень інших суб'єктів владних повноважень (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1).

Див. також: «Державна влада», «Органи державної влади», «Принцип поділу державної влади», «Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади», «Узурпація».

ГЕНОФОНД — виконання державою обов'язку щодо збереження генофонду Українського народу (від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, п. 3, 4, 6); подолання наслідків Чорнобильської катастрофи (від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, п. 3, 4, 6, 7).

ГІДНІСТЬ — право на повагу до гідності (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1; від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018, п. 2); незалежність розслідування порушень прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1, 2.3); створення ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини, у тому числі у місцях позбавлення волі (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.3); гідність людини (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 4, пп. 6.2); обов'язок держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3, п. 3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2); неналежність категорії «пільга» до елементів конституційного статусу людини на відміну від основоположних прав і свобод людини та гарантій їх реалізації, які є необхідними для гідного існування та гармонійного розвитку людини (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, п. 3); обов'язок ВРУ, формуючи соціальну політику держави, гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 4); обов'язок держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2); недопустимість держави вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3); сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1).

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 4).

ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ (ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН) — утворення об'єднаннями громадян, зокрема, громадськими організаціями, спілок між собою (як форми об'єднання) (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2); забезпечення державою розвитку та підтримки членів суспільства, громадських інститутів (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001,

п. 2; від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005, пп. 4.1); принцип рівності всіх об'єднань громадян перед законом (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 4, 11); громадські об'єднання як інститути громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); обов'язок держави створити такі законодавчі механізми для діяльності об'єднань громадян, які забезпечуватимуть вільний розвиток особистості, можливості реалізації нею свого творчого потенціалу та індивідуальних здібностей у різних сферах суспільного життя (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1);

— невтручання держави у здійснювану в рамках закону діяльність об'єднань громадян (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 4.3; від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2, 3); обмеження права на свободу об'єднання та права об'єднань (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.4); вимоги до законодавчого регулювання у разі запровадження додаткових обов'язків, пов'язаних із реалізацією права на свободу об'єднання (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1); ступінь втручання держави у функціонування інститутів громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.4); вимога обґрунтованості потреби та наявності легітимної мети при законодавчому запровадженні обмежувальних заходів для громадських об'єднань та їх представників, які займаються антикорупційною діяльністю не за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); право на свободу політичної та громадської діяльності (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5);

— контроль держави за діяльністю громадських об'єднань та їх представників з метою забезпечення дотримання ними законодавства України (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2, 3.4); вимоги до законодавчого регулювання при запровадженні державою контролю за діяльністю об'єднань громадян та їх представників у разі їх залучення до виконання певних функцій держави або місцевого самоврядування (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2, 3.3, 3.4); можливість вжиття державою заходів для перевірки законності джерел отримання об'єднаннями громадян або окремими особами, які здійснюють діяльність із запобігання, виявлення та протидії корупції, коштів на фінансування (оплату) їх робіт, послуг (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5);

— тимчасове припинення та заборона діяльності Компартії України (від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001, п. 7, 8); неналежність Комуністичної партії Радянського Союзу і Компартії України у складі КППС до політичних партій і громадських організацій у сенсі статей 15, 36, 37 Конституції України (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9);

— повноваження АРК щодо громадських об'єднань (об'єднань громадян) — неповноважність врегулювати питання утворення і діяльності політичних партій та інших об'єднань громадян (від 3 березня 1998 року

№ 2-рп/98); відсутність переваг у питаннях формування політичних партій перед іншими суб'єктами адміністративно-територіального устрою України (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11); непідвідомчість будь-яких питань, пов'язаних з утворенням чи діяльністю політичних партій (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11).

Див. також: «Громадські організації», «Політичні партії», «Профспілка».

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ — утворення об'єднаннями громадян, зокрема громадськими організаціями, спілок між собою (як форми об'єднання) (від 13 грудня 2001 року № 18-рп, 2001, п. 2); визначення законом конкретної спілки, що об'єднує більшість молодіжних та дитячих громадських організацій, як порушення конституційного принципу багатоманітності суспільного життя (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 3); нетотожність третейського самоврядування суддівському самоврядуванню, громадським організаціям (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 5.1, 5.2); неналежність організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав до громадських організацій (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.6); умови повноважності громадської організації захищати в суді особисті немайнові та майнові права як своїх членів, так і права та охоронювані законом інтереси інших осіб (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.6).

Див. також: «Громадські об'єднання (об'єднання громадян)», «Профспілка».

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО — вихідний принцип громадянського суспільства (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2); громадські об'єднання як інститути громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); ступінь втручання держави у функціонування інститутів громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.4); залучення інститутів громадянського суспільства, їх представників до виконання певних функцій держави або місцевого самоврядування (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2).

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО МАЙНОВИЙ СТАН ТА ДОХОДИ — покладення на фізичних осіб, які займаються діяльністю у сфері запобігання та протидії корупції та не належать до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, додаткових до передбачених у частині другій статті 67 Конституції України обов'язків щодо декларування свого майнового стану та доходів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); декларування доходів осіб, що здійснюють публічну владу (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 15); вимоги до де-

кларування доходів суддів та його перевірки (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 15); надмірність встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17).

ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 8); недопустимість делегування виключних повноважень ВРУ іншим органам (чи посадовим особам) (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); правова природа (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 8); делегування законом повноважень органам влади АРК та повернення їх органам виконавчої влади (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 6, 7, 8, 9, 10); неконституційність делегування повноваження Кабінету Міністрів України визначати окремі елементи правового механізму регулювання ввізного мита (від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009, п. 4, 5, 6); неконституційність делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади (від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008, пп. 3.3; від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009, п. 5; від 20 травня 2010 року № 14-рп/2010, пп. 3.2; від 13 грудня 2019 року № 7-р(П)/2019, пп. 2.3); виключні конституційні повноваження Вищої ради правосуддя притягувати суддів Верховного Суду до відповідальності, неможливість їх делегування іншим органам або установам (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1).

ДЕМОКРАТІЯ (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11).

ДЕРЖАВА — інтереси держави, їх представництво в суді прокуратурою України (від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99); відповідальність держави перед людиною за свою діяльність (від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001, п. 2); народний суверенітет щодо поширення юрисдикції міжнародних судових органів на територію України (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.4); відшкодування шкоди державою (від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001); імунітет держави (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 3.2, 3.3); відмова держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 3.2, 3.3); забезпечення державою розвитку та підтримки членів суспільства, громадських інститутів (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2; від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005, пп. 4.1); поняття «державна територія» (територія України) (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.4); принцип суверенності та територіальної цілісності (від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014, пп. 4.3, 4.4, 4.5); подолання наслідків Чорнобильської катастрофи (від 17 липня

2018 року № 6-р/2018, п. 3, 4, 6, 7); ступінь втручання держави у функціонування інститутів громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.4); державотворча роль української нації (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 2); зміст і спрямованість діяльності (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 6, 9); здійснення повноважень управління корпоративними правами держави (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, п. 4); недопустимість законодавчого регулювання, яке ставить державу у привілейоване становище порівняно з іншими учасниками господарської організації державного сектора економіки (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 4.1);

демократична держава — принцип демократичної держави (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2); розбудова України як демократичної, правової держави, в якій визнається і діє принцип верховенства права (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); основна вимога до законодавства у демократичній державі (від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020, пп. 2.1);

правова держава (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.2; від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.3, 5.4; від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, п. 4, 5; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.1, 2.3); ієрархія нормативно-правових актів (від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, пп. 4.1; від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.3); обов'язок невтручання у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, в діяльність об'єднання (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2); передбачуваність законодавчої політики (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4); недопустимість невиконання державою своїх соціальних зобов'язань щодо окремих осіб (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.2; від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1); сприяння розвитку громадського самоврядування (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 5.1); неможливість довільно відмовитися від взятих на себе фінансових зобов'язань (від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, пп. 3.3); пропорційність (від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1); розбудова України як демократичної, правової держави, в якій визнається і діє принцип верховенства права (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11);

соціальна держава (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.1, 2.3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.1); недопустимість невиконання державою своїх соціальних зобов'язань щодо окремих осіб (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.2; від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1); забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2, п. 1 р.ч.); основні завдання соціальної держави (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2; від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020,

пн. 2.1); вимоги до розміру прожиткового мінімуму у соціальній державі (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3); обов'язки, що покладаються на державу у зв'язку з визначенням у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні (від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018, п. 2); фінансування соціальних та інших зобов'язань держави (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2); умови та вимоги перерозподілу або зменшення соціальних видатків (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2, п. 6, пп. 6.1, 6.2); головний обов'язок (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9); основні обов'язки (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.1; від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1); принципи соціальної держави (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2, 3.4); Україна як соціальна держава (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1); вимоги до рівня соціального забезпечення в державі (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1).

ДЕРЖАВНА ВЛАДА — самостійність судової влади (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 2); принцип інституційної безперервності (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 5, 7); обмеження державної влади (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1).

Див. також: «Влада», «Органи державної влади», «Принцип поділу державної влади», «Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади», «Судова влада», «Узурпація».

ДЕРЖАВНА КАЗНАЧЕЙСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ — недопустимість законодавчого регулювання, за яким тимчасово унеможливлено здійснення Державною казначейською службою України безспірного списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 5).

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99, п. 2); засади внутрішньої і зовнішньої політики (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99, п. 2); політика ціноутворення (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99, п. 2; від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 2; від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004, п. 7); забезпечення проведення політики соціального захисту (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.2; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, п. 2 р.ч.); єдина податкова і бюджетна політика України (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 4.1); передбачуваність законодавчої політики (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4); принципи державної політики стосовно банкрутства щодо суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.1); можливість органів державної влади на власний розсуд встановлювати обмеження у сфері проведення

відповідної політики економічного або соціального характеру з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3); вимоги до антикорупційної та судової реформ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6).

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА — атестація державних службовців (від 8 липня 2003 року № 15-рп/2003); допустимість встановлення граничного віку перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.2, 3.3, 3.4, 3.5); проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, їх близьких та інших осіб (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, п. 4); право на одержання державним службовцем грошової допомоги у разі дострокового виходу на пенсію (від 26 листопада 2013 року № 11-рп/2013, пп. 2.2, п. 1 р.ч.); служба в поліції як державна служба особливого характеру (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.3).

Див. також: «Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «Право рівного доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування».

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ — щодо розміру заробітної плати працівників (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.5; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.6); повноваження визначати кількість суддів у суді (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.3).

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10); гарантії незалежності (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11).

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ — порядок використання (від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011, п. 4).

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9); необхідність існування механізму запобігання зловживанню органами державної влади при реалізації ними дискреційних повноважень (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4); принцип юридичної визначеності та дискреційні повноваження органів публічної влади (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3, 2.4, п. 3); виконання Президентом України згідно з конституційним принципом поділу влади функцій, передбачених Конституцією України, які «реалізуються через систему повноважень

та їх складових, у тому числі й дискреційних» (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.3); дискреційні повноваження ВПУ визначати конкретні підстави, строки та умови призначення і виплати одноразової грошової допомоги поліцейському або іншим особам, які мають право на її отримання, в разі смерті (загибелі) поліцейського, встановлення його інвалідності або часткової втрати працездатності, що стало наслідком виконання повноважень та основних завдань міліції або поліції, чи участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони залежно від ступеня тяжкості негативних для життя і здоров'я поліцейського наслідків (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.2, 2.3, п. 3, 4); можливість органів державної влади на власний розсуд встановлювати обмеження у сфері проведення відповідної політики економічного або соціального характеру з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3); широкий обсяг дискреційних повноважень держави щодо запровадження чи зміни одноразової грошової допомоги як одного з видів соціальних виплат, що не визначені та не конкретизовані у Конституції України (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, п. 3).

ДІТИ — визначення законом конкретної спілки, що об'єднує більшість молодіжних та дитячих громадських організацій, як порушення конституційного принципу багатоманітності суспільного життя (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 3); різниця у віці між усиновлювачем та дитиною (від 3 лютого 2009 року № 3-рп/2009); вимога правової визначеності при законодавчому врегулюванні підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016); можливість законом встановлювати, модернізувати або поновлювати види державної допомоги сім'ям з дітьми, змінювати розмір цієї допомоги, механізми її нарахування та надання (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 6, пп. 6.1, 6.2).

ДІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА В ЧАСІ (від 13 травня 1997 року № 1-зп, п. 5; від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 2; від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, п. 4; від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, п. 7; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 4; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 5; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1, 3.2; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.7; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 6; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 5); дія однопредметних нормативних правових актів однакової сили (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 3; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012,

пн. 3.1; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); зупинення дії законів (від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 4; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 6, 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, п. 3; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.1; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 5.4, п. 6, 7; від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, п. 4; від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010, п. 2; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.1; від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.3); дія в часі закону про Державний бюджет України (від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010, пп. 2.1); невідповідність окремих положень спеціального закону положенням Цивільного кодексу України не може бути усунена шляхом застосування правила, за яким з прийняттям нового нормативно-правового акта автоматично призупиняє дію акт (його окремі положення), який був чинним у часі раніше; оскільки Цивільний кодекс України є основним актом цивільного законодавства, то будь-які зміни у регулюванні однопредметних правовідносин можуть відбуватися лише з одночасним внесенням змін до нього (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); із прийняттям нормативно-правового акта в новій редакції втрачають чинність норми акта в попередній редакції (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, п. 4); тимчасовий характер дії положень закону (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, п. 4); ухвалений пізніше в часі загальний закон не скасовує закону спеціального (*lex posterior generalis non derogat priori specialis*) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1).

Див. також: «Закон», «Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів», «Правові акти».

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ — судовий контроль досудового слідства (від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, п. 9, 10); розумний строк досудового слідства (від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, п. 8); судовий контроль за правомірністю порушення кримінальної справи (від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, пп. 3.2, п. 4, 6); допустимість встановлення порядку ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, пп. 4.3); незалежність офіційного розслідування злочинів, вчинених проти осіб, які перебувають в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1, 2.3); повноваження ВРУ щодо врегулювання питань організації і діяльності органів досудового розслідування (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1, 2.3); доведення вини посадової особи у вчиненні такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність

у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); можливість окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою до ухвалення судового рішення у справі (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019); допустимість встановлення заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020); неконституційність законодавчої заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020).

Див. також: «Кримінальне судочинство».

ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА (від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019, п. 4).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ (від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011; від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2); відмова держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 3.2, 3.3); неможливість поновлення у виборчих правах через швидкоплинний виборчий процес без заходів забезпечення позову (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.12); можливість оскарження в апеляційному порядку окремо від рішення ухвали про забезпечення позову та щодо скасування забезпечення позову й ухвали, якою відмовлено в забезпеченні позову та скасуванні забезпечення позову (від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, пп. 2.2, п. 1 р.ч.); примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника для виконання ухвали суду про забезпечення позову (від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011); можливість визначення законом випадків, у яких не допускається забезпечення позову (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2).

ЗАБОРОНА ВИДАЧІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ІНШІЙ ДЕРЖАВІ — розмежування термінів «передача» і «видача» (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.3).

ЗАКОН — застосування терміна «закон» у Конституції України (від 11 липня 1997 року № 3-зн, п. 3); строки підписання та офіційного оприлюднення законів України (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 3); цілісний нормативно-правовий акт (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98,

п. 4; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5); термін «законодавство» (від 9 липня 1998 року № 12-рп/98); визначення правового акта таким, що «має силу закону», не є тотожним поняттю «закон» (від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, п. 4, 5); недопустимість визначення діяння як правопорушення будь-яким іншим нормативно-правовим актом, крім закону (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 2, 4); закони про ратифікацію та денонсацію міжнародних договорів (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.5; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.1); закон про внесення змін до Конституції України (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 3, 4); передбачуваність законодавчої політики (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4); прийняття законів України на референдумі (від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008, п. 5, 6, 7, п. 2, 3, 4 р.ч.); ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону як складові принципу верховенства права (від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, п. 5); загальний закон (lex generalis), спеціальний закон (lex specialis) (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1; від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1); співмірність між інтересами особи та суспільства, а також справедливість, розумність, логічність закону тощо як складові верховенства права (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); засади здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.1); принцип верховенства права (юридична визначеність) та внесення законодавчих змін (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 4.1, 4.2); недопустимість повторного запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним (від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018, пп. 2.1, 2.3, 2.5, 2.6); вимоги до змісту законів (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); вимоги до законодавчого регулювання (від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019, п. 4); вимога обґрунтованості потреби та наявності легітимної мети при законодавчому регулюванні (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); юридична визначеність положень закону, суть яких розкривається через лексичне значення слів (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4);

ієрархія — субординація стосовно Конституції України (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2; від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 1); верховенство закону в системі нормативно-правових актів (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99, п. 2; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, пп. 4.2); недопустимість зміни закону шляхом прийняття підзаконного правового акта (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 4; від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, п. 3); ієрархія нормативно-правових актів (від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, пп. 4.1; від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.3); невідповідність окремих положень спеціального закону положенням Цивільного кодексу України не може бути усунена шляхом застосування правила, за яким з прийняттям нового нормативно-правового акта авто-

матично призупиняє дію акт (його окремі положення), який був чинним у часі раніше; оскільки Цивільний кодекс України є основним актом цивільного законодавства, то будь-які зміни у регулюванні однопредметних правовідносин можуть відбуватися лише з одночасним внесенням змін до нього (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); недопустимість врегулювання законом правовідносин, що є предметом регулювання Конституції України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 15, 16, 17); верховенство закону у системі нормативно-правових актів (від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, пп. 4.2); обов'язок забезпечення верховенства Конституції України при здійсненні законодавчого регулювання (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 5); недопустимість зміни змісту конституційних норм законами України та іншими нормативно-правовими актами (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4); неконституційність під час ухвалення законів допускання невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених у Конституції України (від 13 червня 2019 року № 5-рп/2019, пп. 3.7);

дія, чинність — набрання чинності законом (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2, 3; від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, пп. 4.1; від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.1; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5; від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, пп. 4.4); момент втрати чинності законами, іншими правовими актами або їх окремими положеннями, визнаними неконституційними (від 24 грудня 1997 року № 8-зп, п. 4; від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, п. 2, 4); наслідки визнання неконституційним закону у зв'язку з порушенням процедури його розгляду, ухвалення, набрання чинності (від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, п. 2; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 6); зупинення дії законів (від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 4; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 6, 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, п. 3; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.1; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 5.4, п. 6, 7; від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, п. 4; від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010, п. 2; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.1; від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.3); допустимість розмежування в законах моменту введення їх в дію і набрання ними чинності (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.1); невідповідність окремих положень спеціального закону положенням Кодексу не може бути усунена шляхом застосування правила, за яким з прийняттям нового нормативно-правового акта автоматично призупиняє дію акт (його окремі положення), який був чинним у часі раніше; оскільки Цивільний кодекс України є основним актом цивільного законодавства, то будь-які зміни у регулюванні однопредметних правовідносин можуть відбуватися лише з одночасним

внесенням змін до нього (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); із прийняттям нормативно-правового акта в новій редакції втрачають чинність норми акта в попередній редакції (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, п. 4); тимчасовий характер дії положень закону (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, п. 4); встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 3.2, 4.1, 4.2); ухвалений пізніше в часі загальний закон не скасовує закону спеціального (*lex posterior generalis non derogat priori specialis*) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1).

Див. також: «Верховна Рада України», «Дія нормативно-правового акта в часі», «Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів», «Правові акти».

ЗАКОН ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

предмет та зміст — недопустимість зупинення законом про Державний бюджет України дії інших законів, їх скасування, внесення до них змін, встановлення іншого (додаткового) правового регулювання відносин, що є предметом інших законів (від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 4; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 6, 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, п. 3; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, п. 4, 5; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 5.3, 5.4; від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, пп. 3.3, п. 4; від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010, п. 2; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.2); дія в часі закону про Державний бюджет України (від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010, пп. 2.1); суб'єкт законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України (від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001; від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009, пп. 3.4, п. 1 р.ч.); недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); спеціальний предмет регулювання Бюджетного кодексу України та законів України про Державний бюджет України на кожний рік (від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.2; від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 4); чітка визначеність предмета закону про Державний бюджет України у Конституції України (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 4); недопустимість скасування чи зміни законом про Державний бюджет України обсягу прав і обов'язків, пільг, компенсацій і гарантій, передбачених іншими законами України (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, п. 4; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 4);

конституційний контроль положень законів про Державний бюджет України (від 24 червня 1999 року № 6-рп/1999; від 3 жовтня 2001 року

№ 12-рп/2001; від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007; від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008; від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009; від 11 травня 2010 року № 13-рп/2010; від 30 листопада 2010 року № 22-рп/2010; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011).

Див. також: «Бюджет», «Бюджетний кодекс України».

ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.3; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.1; від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014, пп. 2.3); зміст судочинства (від 22 червня 2004 року № 13-рп/2004, п. 3); використання української мови, регіональних мов, мов національних меншин у судовому процесі (від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008, п. 5, 6; від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, п. 4); принцип офіційності в адміністративному судочинстві (від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, пп. 3.3); повне фіксування судового процесу технічними засобами (від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, п. 4, 5, п. 1 р.ч.); принцип законності (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.);

рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1; від 23 листопада 2017 року № 1-рп/2017, п. 5; від 17 березня 2020 року № 5-рп/2020, пп. 2.3, 3.2; від 17 березня 2020 року № 5-рп/2020, пп. 2.3, 3.2); неоднаковість процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження з різним процесуальним становищем (від 17 березня 2020 року № 5-рп/2020, пп. 3.2); рівність учасників кримінального провадження перед законом (від 17 березня 2020 року № 5-рп/2020, пп. 3.2); див. також: «Рівність усіх людей в їх правах і свободах»;

оскарження та перегляд рішень судів:

— **обсяг розсуду законодавця** при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій (від 17 червня 2020 року № 4-р(П)/2020, пп. 3.2);

— **забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом¹** (від 11 грудня 2007 року

¹ Положення Конституції України, за яким однією з основних засад судочинства було визначено забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, є нечинним. Статтю 129 Конституції України викладено у новій редакції згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401–VIII. За змістом пункту 8 частини другої цієї статті Основного Закону України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення.

№ 11-рп/2007, п. 3; від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, пп. 3.2; від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.1; від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, пп. 2.1; від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.3; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.2; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.1, 5.2, 5.4, 5.5; від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015); форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.4, 3.5, п. 1 р.ч.); можливість встановлення випадків, в яких не допускається апеляційне, касаційне оскарження рішення суду (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.3; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); допуск вищим спеціалізованим судом справи до її провадження у Верховному Суді України (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, п. 5); можливість оскарження в касаційному порядку рішень місцевих та апеляційних судів щодо постанов про відмову в порушенні кримінальної справи, за винятком випадків, встановлених законом (від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007); апеляційне оскарження окремо від рішення суду ухвал суду про видачу дубліката виконавчого листа, про відмову у його видачі (від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010); можливість оскарження в апеляційному порядку окремо від рішення ухвали про забезпечення позову та щодо скасування забезпечення позову й ухвали, якою відмовлено в забезпеченні позову та скасуванні забезпечення позову (від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, пп. 2.2, п. 1 р.ч.); апеляційне оскарження ухвал про роз'яснення рішення суду та про відмову в його роз'ясненні (від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010); апеляційне оскарження ухвал суду щодо повороту виконання судового рішення, про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання судового рішення (від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); можливість оскарження в апеляційному та касаційному порядку окремо від рішення місцевого господарського суду ухвал місцевого господарського суду і постанов апеляційної інстанції про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови та про відмову у змінах способу та порядку їх виконання (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012); апеляційне оскарження окремо від рішення суду ухвал суду першої інстанції про внесення виправлень у рішення, про відмову у внесенні виправлень у рішення (від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014); оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку (від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014, пп. 2.3; від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, пп. 2.1, 2.2); офіційне тлумачення положення частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення (від 31 березня 2015 року № 2-рп/2015); критерії допустимості встановлення обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, пп. 2.2, 2.3); оскарження судового рішення місцевого загаль-

ного суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень про притягнення особи до адміністративної відповідальності (від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015);

— **забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення** (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.6.3; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2);

— **апеляційний перегляд справи** — вимоги до запровадження процедури апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); обсяг права на апеляційний перегляд справи, що визначається законом (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); право на апеляційний перегляд справи (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2; від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); можливість окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою до ухвалення судового рішення у справі (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); забезпечення права на апеляційний перегляд справи (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); можливість обмеження доступу до суду апеляційної інстанції (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3); пов'язаність можливості оскарження судового рішення та забезпечення розумних строків розгляду справи судом (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2, 3.1); системний аналіз положень частини третьої статті 124, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2); неконституційність законодавчої заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020); право на обґрунтоване судові рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); тенденція до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та звуження розсуду законодавця в цьому питанні (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2);

можливість обмеження доступу до суду апеляційної інстанції (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 березня 2020 року

№ 5-р/2020, пп. 2.2); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); повноважність ВРУ передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2); вимоги до нормативного регулювання у разі встановлення обмеження або заборони на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2, 3.1); допустимість встановлення заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020);

змагальність сторін (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5);

обов'язковість судового рішення — судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.3); судові рішення як акт правосуддя (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); набрання судовим рішенням законної сили (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); остаточне судові рішення (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.5); право на обґрунтоване судові рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); виконання судового рішення — невід'ємний складовий елемент права кожного на судовий захист (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); недопустимість законодавчого регулювання, за яким тимчасово унеможливлено здійснення Державною казначейською службою України безспірною списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 5);

розумні строки розгляду справи судом — пов'язаність можливості оскарження судового рішення та забезпечення розумних строків розгляду справи судом (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.2).

Див. також: «Виконання рішень суду», «Забезпечення позову», «Право на судовий захист», «Судове рішення».

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ — договірні відносини між кредитором та позичальником (від 10 листопада 2011 року № 15-рп/2011; від 11 липня 2013 року № 7-рп/2013, п. 3); вимоги до умов договору споживчого кредиту, його укладання та виконання (від

11 липня 2013 року № 7-рп/2013, п. 3); виконання державою конституційно-правового обов'язку щодо захисту прав споживачів у відносинах споживчого кредитування (від 11 липня 2013 року № 7-рп/2013, пп. 3.2); законодавче врегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням дії принципів справедливості, добросовісності і розумності у відносинах споживчого кредитування (від 11 липня 2013 року № 7-рп/2013, пп. 3.2, п. 2 р.ч.).

ЗЕМЛЯ — передача земельних ділянок (від 5 лютого 2004 року № 2-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); звільнення від оподаткування операцій з передачі земельних ділянок (від 5 лютого 2004 року № 2-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); порядок переоформлення права власності або права оренди на земельні ділянки (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005); правовий режим власності та користування землею (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, п. 6; від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008, пп. 3.4); вирішення земельних спорів фізичних та юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень (від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010, п. 5, п. 1 р.ч.); попередній конституційний контроль законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) (від 23 листопада 2018 року № 4-в/2018); повернення платникам податків надміру сплачених сум плати за землю (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019); врегулювання відносин у сфері набуття права власності на землю та користування нею (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.2, 2.3, 2.4); недопустимість врегулювання на підзаконному рівні умов та порядку набуття права власності на землю та користування нею (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.4).

ЗОНА ВІДЧУЖЕННЯ (від 25 жовтня 2000 року № 12-рп/2000).

ІПОТЕКА (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, п. 3); допустимість законодавчого регулювання, за змістом якого у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою, за умови, що набувач володіє достатніми засобами юридичного захисту, передбаченими чинним законодавством України, у разі порушення його конституційного права власності, а також вимог закону при вчиненні правочину (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020).

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ (КМУ) — межі підконтрольності КМУ Верховній Раді України (від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000,

п. 4); правове регулювання статусу Прем'єр-міністра України, членів КМУ та інших посадових осіб (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 4); суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади (від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002); реорганізація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003); порядок припинення повноважень членів КМУ (від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007); повноваження КМУ встановлюються Конституцією та законами України (від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008, пп. 3.1); обов'язок забезпечувати ефективне правове регулювання, створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1); недопустимість наділення Президента України додатковими невластивими його статусу повноваженнями утворювати нові органи з функціями виконавчої влади та призначати їх керівників (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10, 11, 13); недопустимість визначення законом будь-якого повноваження КМУ або іншого органу виконавчої влади всупереч конституційним приписам (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.8); недопустимість втручання Президента України в компетенцію КМУ шляхом закріплення повноважень Президента України щодо утворення Національного антикорупційного бюро України, призначення його Директора та вирішення інших питань, пов'язаних із функціонуванням цього органу правопорядку (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 3.2);

повноваження КМУ — повноваження КМУ встановлюються Конституцією та законами України (від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008, пп. 3.1); можливість визначення порядку реалізації повноважень КМУ у підзаконних актах КМУ (від 24 грудня 2009 року № 36-рп/2009, пп. 3.2);

— недопустимість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина підзаконним актом (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 3.2);

— неповноважність врегулювання питань правового режиму власності (від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008); недопустимість врегулювання на підзаконному рівні умов та порядку набуття права власності на землю та користування нею (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.4);

— неповноважність встановлювати загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) або визначати окремі елементи їх правового механізму регулювання (від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009, п. 6; від 20 травня 2010 року № 14-рп/2010, пп. 3.2);

— забезпечення проведення цінової політики (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99; від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 2, 3, 4); повноважність коригувати ціни (тарифи) у сфері надання послуг у визначених законодавцем межах (від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004, п. 7);

— неповноважність встановлювати порядок застосування мов (від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010, пп. 5.2);

— здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону (від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009; від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.4); утворення, реорганізація та ліквідація господарських об'єднань, підприємств, установ та організацій для здійснення окремих функцій з управління об'єктами державної власності (від 12 січня 2010 року № 2-рп/2010, пп. 3.2); виконання існуючих договорів в умовах реорганізації процедури реалізації військового майна (від 12 січня 2010 року № 2-рп/2010, пп. 3.4);

— забезпечення проведення політики соціального захисту (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, п. 2 р.ч.); неповноважність визначати умови обчислення стажу наукової роботи для надання підвищеної пенсії (від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, п. 4); відсутність повноважень щодо встановлення розмірів пенсій (від 8 вересня 2009 року № 19-рп/2009, пп. 3.2); повноваження КМУ визначати порядок та розміри соціальних виплат виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України (від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.2); допустимість надання ВРУ права КМУ встановлювати у випадках, передбачених законом, порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, 4, п. 2 р.ч.);

— недопустимість надання повноважень КМУ обмежувати видатки Державного бюджету України на утримання судової влади (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3); неконституційність законодавчого закріплення порядку, згідно з яким розміри посадових окладів суддів встановлюються КМУ (від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.2); недопустимість врегулювання актами КМУ питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2);

— недопустимість встановлення законом права КМУ визначати підзаконним актом умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури без закріплення на законодавчому рівні відповідних критеріїв (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); питання пенсійного забезпечення прокурорів має визначати ВРУ законом, а не КМУ підзаконним актом (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.2); неповноважність КМУ встановлювати порядок та розміри заробітної плати прокурора (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3); спричинення юридичної невизначеності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, згідно з яким норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених КМУ, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3);

— неповноважність скасовувати акти Служби безпеки України, в тому числі накази Голови Служби безпеки України (від 20 жовтня 2009 року № 27-рп/2009, пп. 3.4);

— утворення КМУ допоміжного колегіального органу (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 1.2); припинення діяльності урядового органу державного управління у складі Міністерства оборони України (від 12 січня 2010 року № 2-рп/2010, пп. 3.5); повноваження утворювати урядові органи (від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.4); затвердження положення про спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади (від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.2);

— повноваження проводити державну політику у сфері державної служби (від 8 липня 2003 року № 15-рп/2003, пп. 5.1);

— можливість бути стороною колективних трудових спорів (конфліктів) на національному рівні (від 24 грудня 2009 року № 35-рп/2009, пп. 3.2, 3.3, 3.4, п. 1 р.ч.);

— невизначеність щодо дії в часі та непередбачуваність застосування норм права, якими встановлено граничний розмір заробітної плати, грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування), передбачений у квітні 2020 року та на період до завершення місяця, в якому відміняється карантин, установлений КМУ (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1); недопустимість правового регулювання, за яким заробітна плата, грошове забезпечення працівників, службових і посадових осіб органів законодавчої та судової влади поставлені в залежність від виконавчої влади (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1);

акти КМУ — скасування актів КМУ, вирішення питання про їх законність, конституційність (від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98, п. 3); обов'язок керуватися законом і неможливість змінювати, доповнювати чи розширювати його зміст (від 28 жовтня 2009 року № 28-рп/2009, пп. 3.2; від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.3); можливість визначення порядку реалізації повноважень КМУ у підзаконних актах КМУ (від 24 грудня 2009 року № 36-рп/2009, пп. 3.2); зупинення КМУ дії своїх актів (від 12 січня 2010 року № 2-рп/2010, пп. 3.3); відтворення змісту норм Конституції та законів України у нормативно-правових актах уряду (від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010, пп. 5.1); нормативно-правові акти КМУ, якими регулюються бюджетні відносини (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.); недопустимість врегулювання актами КМУ питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); обов'язок при виданні постанов і розпоряджень виходити із закріплених виключно Конституцією та законами України повноважень, які не

можуть встановлюватися іншими правовими актами (указами Президента України, постановами ВРУ, власними актами) (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.1); недопустимість врегулювання на підзаконному рівні умов та порядку набуття права власності на землю та користування нею (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.4); недопустимість встановлення законом права КМУ визначати підзаконним актом умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури без закріплення на законодавчому рівні відповідних критеріїв (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); питання пенсійного забезпечення прокурорів має визначати ВРУ законом, а не КМУ підзаконним актом (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.2); недопустимість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина підзаконним актом (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 3.2).

КИЇВ — визначення строків та порядку проведення виборів депутатів місцевих рад та міських голів міст Києва і Севастополя (від 27 березня 1998 року № 5-рп/98); поняття «організація управління районами в місті Києві», «організація управління районами в містах» (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 3, п. 2 р.ч.); поняття «столиця» (від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 3.1); особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві (від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003); особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в районах міста Києва (від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005, п. 4, 5, 6, 7, п. 1 р.ч.).

КОЛЕКТИВНИЙ ТРУДОВИЙ СПІР (КОНФЛІКТ) — можливість КМУ бути стороною колективних трудових спорів (конфліктів) на національному рівні (від 24 грудня 2009 року № 35-рп/2009, пп. 3.2, 3.3, 3.4, п. 1 р.ч.).

КОМУНІСТИЧНИЙ РЕЖИМ (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019); узурпація державної влади комуністичним режимом (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9); прийнятність, обґрунтованість та легітимність мети засудження законом нацистського режиму та комуністичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019); право України обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11, 14); Комуністична партія Радянського Союзу як стрижень комуністичного режиму (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9).

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНФЛІКТ — розв'язання народом конституційного конфлікту між Президентом України та ВРУ щодо підстав

дострокового припинення повноважень ВРУ, який не має правового вирішення, шляхом проведення позачергових виборів до ВРУ (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3).

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ — право народу визначати конституційний лад шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі, змінювати конституційний лад шляхом внесення змін до Основного Закону України (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.1, 4.3, п. 2 р.ч.); недопустимість узурпації належного виключно народові права визначати і змінювати конституційний лад в Україні (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.4; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9); стабільність конституційного ладу (від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000, п. 4; від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007, п. 5; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 3.2; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); статус української мови як державної (від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008, пп. 5.1); засади (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6); основи (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 3); принцип поділу державної влади як одна із засад конституційного ладу України (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); принцип прав людини як засада конституційного ладу в Україні (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1); можливість здійснення державою заходів з метою захисту демократичного конституційного ладу (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11); право України обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11, 14); форма державного правління (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10); принцип верховенства права як одна із засад українського конституційного ладу (від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020, пп. 2.1); збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3).

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ (КСУ) (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 7); принцип незалежності КСУ та його пов'язаність із конституційно-правовими гарантіями незалежності суддів КСУ (від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.4); природа КСУ (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.1); забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення

непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу — одне з основних завдань КСУ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4); засоби обмеження судової влади та конституційного контролю (зокрема, зміни до Конституції України та процедури індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14);

повноваження (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.3); недопустимість обмеження законодавчим регулюванням повноваження КСУ щодо здійснення ним превентивного конституційного контролю, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 23); можливість зміни конституційних повноважень (від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008, пп. 3.1; від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.2);

межі юрисдикції КСУ (від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, п. 4, п. 1 р.ч.; від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 3, 5, пп. 1.1, 1.2 р.ч.); поширення юрисдикції на розгляд питань про відповідність Конституції України законів та інших нормативних актів, прийнятих до набуття чинності Конституцією України (від 23 червня 1997 року № 2-зп, п. 1, 3; від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001, п. 5); непідвідомчість питань про відповідність Конституції України правових актів органів ВРУ, крім нормативних актів Президії ВРУ (від 23 червня 1997 року № 2-зп; від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001, п. 5); повноваження давати висновки щодо порушень Верховною Радою АРК Конституції або законів України, які можуть бути допущені шляхом прийняття нею правових актів як нормативного, так і ненормативного характеру (від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 11); непідвідомчість КСУ питання щодо конституційності нечинного правового акта (від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, п. 5; від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, п. 5; від 14 червня 2007 року № 3-рп/2007, п. 5; від 22 квітня 2008 року № 9-рп/2008, пп. 5.1; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, п. 9; від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 6.3; від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, п. 3; від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 12; від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009, п. 4; від 11 травня 2010 року № 13-рп/2010, п. 4; від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011, п. 5); вирішення питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) правових актів ненормативного характеру (індивідуальної дії) Президента України, ВРУ про обрання/призначення на посади та про звільнення з посад (від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, п. 4, 5, п. 1 р.ч.; від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 5, пп. 1.1, 1.3 р.ч.; від 22 квітня 2002 року № 9-рп/2008, п. 5; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020); неповноважність надавати консультації щодо застосування законодавства (від 9 жовтня 2007 року № 7-рп/2007, пп. 2.4; від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 6.1); непідвідомчість питань щодо конституційності правових актів, які вичерпали свою дію (від 22 квітня 2008 року № 9-рп/2008, п. 5; від 16 жовтня

2008 року № 24-рп/2008, п. 7; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 4); неналежність до повноважень КСУ заповнення конституційної прогалини у правовому регулюванні (від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008, пп. 3.3); відсутність повноваження здійснювати правовий контроль за законністю актів, прийнятих органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами (від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.5); повноважність вирішувати питання щодо конституційності правових актів УРСР і СРСР, які продовжують застосовуватися після прийняття Конституції України (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, п. 3); вимога суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують норми одного ієрархічного рівня (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1); виключне повноваження розглядати справу, у якій предметом конституційного розгляду є питання забезпечення поділу влади та її функціонування в рамках наявної форми державного правління (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 2.1);

— у сфері законотворчості — невідомість КСУ питань, які потребують законодавчого врегулювання (від 25 березня 1998 року № 3-рп/98, п. 2; від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008, пп. 7.2; від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 6.1); невідомість КСУ перевірки змісту пропозицій Президента України до закону в разі його повернення на повторний розгляд ВРУ (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 4); неможливість усунення законодавчої прогалини шляхом тлумачення конституційних норм (від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008, п. 4); невідомість КСУ питань, що належать до сфери законодавчого врегулювання і здійснюються на розсуд законодавця (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 4);

конституційний контроль — попередній (превентивний), наступний (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, п. 2); недопустимість обмеження законодавчим регулюванням повноваження щодо здійснення Судом превентивного конституційного контролю, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 23);

— конституційний контроль законопроекту про внесення змін до Конституції України — здійснення наступного конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України (від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008, пп. 3.2; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, пп. 3.3); здійснення попереднього (превентивного) конституційного контролю законопроекту про внесення змін до Конституції України (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, пп. 3.2); неповноважність вирішувати питання щодо неузгодженості положень законопроекту про внесення змін до Конституції України з положеннями Конституції України (від 25 березня 1999 року № 1-в/99, п. 4; від 16 березня 2004 року № 1-в/2004, п. 10);

— конституційний контроль актів КМУ (від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98, п. 3);

— конституційний контроль актів про обрання/призначення на посаду, звільнення з посади — підвідомчість КСУ питань про конституційність актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад, а не про їх законність (від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, п. 5, п. 1 р.ч.); підвідомчість КСУ актів про призначення або звільнення посадових осіб Президентом України, ВРУ (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002);

— контроль дотримання конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами, іншими актами (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 7, 14; від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.3); критерієм визнання актів неконституційними, зокрема, може стати порушення саме тих процесуальних вимог їх розгляду, ухвалення або набрання чинності, які встановлені Конституцією України, а не іншими правовими актами (від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, п. 2); конституційний контроль стосовно дотримання конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності правовими актами здійснюється з урахуванням принципу юридичної визначеності, який, зокрема, вимагає щодо норм права «передбачуваності (прогнозованості) та стабільності» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 7); розгляд законопроекту у ВРУ без участі відповідного комітету ВРУ слід вважати порушенням конституційної процедури розгляду закону в контексті частини першої статті 152 Конституції України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 12); системний, грубий характер порушення конституційної процедури розгляду й ухвалення нормативного акта, а також істотний вплив цього порушення на остаточний результат його ухвалення є підставою для визнання цього акта неконституційним (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 4; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 14);

акти КСУ — обов'язковість виконання рішень, висновків КСУ (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, п. 2; від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, п. 2, 3, 4; від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.3; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 6; від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 7; від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018, пп. 2.1); порядок виконання рішень КСУ (від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000); рішення як вид актів КСУ (від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.2); неможливість оскарження рішень КСУ, які ухвалені з питань його виключних конституційних повноважень, безвідносно до їх юридичної форми (від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019); можливість перегляду КСУ індивідуальних актів, ухвалених ним з підстав, передбачених частиною другою статті 149¹ Конституції України (від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.4);

юридичні позиції (правові позиції) — можливість зміни правової позиції КСУ (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1; від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3); юридичні позиції КСУ як безпосередній регулятор суспільних відносин (від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018, пп. 2.4);

конституційне провадження — врахування при розгляді справ практики тлумачення та застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Європейським судом з прав людини (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3; від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.2; від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.2; від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.4); забезпечення відкритості діяльності (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.4); матеріали справи (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.5); розгляд справи Судом (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.5); тексти конституційних скарг не є публічною інформацією і не оприлюднюються на офіційному вебсайті КСУ; вказане законодавче обмеження має тимчасовий характер і завершується одночасно із закінченням розгляду КСУ справи (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.5); дотримання принципу юридичної визначеності та балансу конституційно значущих цінностей у разі непоширення Судом ухваленого у справі рішення на певні правовідносини, які виникли внаслідок дії акта, визнаного цим рішенням неконституційним (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 4); умови об'єктивного застосування та належного тлумачення без будь-яких переваг (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4);

статус суддів — притягнення суддів до відповідальності (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3, 5, 6); однаковий юридичний статус суддів системи судоустрою і суддів КСУ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); пов'язаність набуття передбачених Конституцією та законами України гарантій незалежності з набуттям статусу судді (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); недопустимість зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); положення частини другої статті 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); можливість розширення законами України обсягу гарантій незалежності і недоторканності суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); незалежність суддів (принцип незалежності суддів) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5, 7); гарантії незалежності суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); вимоги до дисциплінарних органів, дисциплінарного провадження або провадження щодо відводу суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6); вимоги до декларування доходів суддів та його перевірки (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 15); обов'язок виокремлювати категорію суддів системи судоустрою та суддів КСУ з урахуванням принципу незалежності судової влади та КСУ

при запровадженні повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції та інших органів виконавчої влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14).

Див. також: «Судова влада».

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ — необхідність обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та обов'язок наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення як фундаментальне положення конституціоналізму (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); поділ державної влади як фундаментальний принцип конституціоналізму і гарантія належного управління (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); виключення контролю виконавчої гілки влади над судовою гілкою влади за стандартами конституціоналізму та цінностями Конституції (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12).

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ — юридична природа (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2; від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, п. 3); непоширення положень статті 94 Конституції України щодо набрання чинності законом на Конституцію України (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2, 3); встановлення винятків з конституційних норм лише Конституцією України (від 30 жовтня 1997 року № 5-зп, п. 4 р.ч.; від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, п. 4; від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, п. 3; від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, пп. 3.2; від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, пп. 4.4; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.2); стабільність Конституції (від 2 червня 1999 року № 2-в/99, п. 4); Конституція України як єдиний, цілісний акт (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, п. 2; від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.1); пряма дія норм Конституції України (від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001, п. 3; від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001, п. 2; від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008, пп. 6.1; від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008, пп. 3.2; від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009, пп. 3.1; від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011, пп. 4.2, п. 1 р.ч.; від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1; від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7); Конституція України як головне джерело національної правової системи є також базою поточного законодавства (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007, п. 4; від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.1); наявність конституційної прогалини у правовому регулюванні

(від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008, пп. 3.3; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 5); стабільність, легітимність (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.2); офіційне тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016); обмеження державної влади як функція Конституції України (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1); недопустимість запровадження такого контролю за додержанням Конституції України, який суперечитиме Конституції України та може спричинити юридичну невизначеність (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); офіційне тлумачення положення статті 151² Конституції України, за яким рішення КСУ не можуть бути оскаржені (від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019); умови відповідності Конституції України своїй природі та функціональному призначенню (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 8); відсутність конституції в її сутнісному розумінні в суспільстві, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.1); обмеження державної влади як похідної вторинної від установчої влади народу як важлива функція Конституції України (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); виключення контролю виконавчої гілки влади над судовою гілкою влади за стандартами конституціоналізму та цінностями Конституції (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12);

верховенство конституційних норм і принципів (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2; від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 1; від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.3; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.3); недопустимість при прийнятті ВРУ законів допускати невідповідності щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 1; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 4); можливість перерозподілу конституційної компетенції тільки шляхом внесення змін до Конституції України (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 3; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.2); Конституція України як головне джерело національної правової системи є також базою поточного законодавства (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007, п. 4; від 5 червня 2019 року № 4-р(ІІ)/2019, пп. 2.1); обов'язок ВРУ привести закони України у відповідність до Конституції України (від 1 квітня 2008 року № 3-рп/2008, пп. 2.3); верховенство конституційних норм, принципів і цінностей при застосуванні положень Кримінального процесуального кодексу України

(від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); обов'язок ВРУ забезпечення верховенства Конституції України при здійсненні законодавчого регулювання (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 5); недопустимість врегулювання законом правовідносин, що є предметом регулювання Конституції України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 15, 16, 17); можливість зміни засад діяльності органу державної влади, повноваження якого, його кількісний склад, порядок формування, суб'єкти призначення/обрання та звільнення його членів та/або керівника тощо закріплені в Конституції України, виключно шляхом внесення змін до неї (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); відповідність критеріям і принципам, встановленим у Конституції України, зокрема принципів верховенства права — основна вимога до законодавства в Україні як демократичній державі (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.2, 2.3; від 1 липня 2020 року № 7-р(I)/2020, пп. 2.1; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); допустимість законами України та іншими нормативно-правовими актами лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); неможливість, запроваджуючи законодавче регулювання, допускати довільне застосування конституційних приписів (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2);

прийняття, набуття чинності — прийняття Конституції України ВРУ від імені Українського народу (від 11 липня 1997 року № 3-зп, п. 4; від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1); набуття чинності (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 3, п. 2 р.ч.); прийняття нової Конституції України (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.4); прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.1, 4.3; від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008, п. 4, п. 1 р.ч.);

внесення змін до Конституції України — обов'язковість висновку КСУ щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам Конституції України (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, п. 3, п. 2 р.ч.; від 25 березня 1999 року № 1-в/99, п. 3; від 2 червня 1999 року № 2-в/99, п. 5); суб'єкт звернення та форма звернення до КСУ щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України (від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, п. 4, п. 2 р.ч.); збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, ВРУ при внесенні змін до Конституції України (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7); повноважність Центральної виборчої комісії, Президента України, інших державних органів здійснювати перевірку щодо відповідності Конституції України питань, які пропонуються ініціа-

тивними групами громадян для всеукраїнського референдуму за народною ініціативою (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2); право вето на закон про внесення змін до Конституції України (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 3, 4); обов'язковість перевірки КСУ щодо відповідності вимогам Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України та усіх поправок, внесених до нього (від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008, п. 2); попередній (превентивний) конституційний контроль як стадія конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, пп. 3.2); додержання процедури внесення змін до Конституції України (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010); наступний конституційний контроль щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності (від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008, п. 3; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, пп. 3.3); наслідки визнання неконституційним закону про внесення змін до Конституції України у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 6); допустимість передбачити в Регламенті ВРУ можливість прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на пізнішій черговій сесії ВРУ (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.7); необхідність при внесенні змін урахувувати структуру Конституції України та зміст запропонованих змін (від 23 листопада 2018 року № 4-в/2018, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); недопустимість внесення змін до Конституції України шляхом «всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 18, 19, 20, 21); недопустимість створення законодавчого механізму внесення змін до Конституції України, який не відповідає порядкуві, установленому нормами розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); недопустимість обмеження законодавчим регулюванням повноваження КСУ щодо здійснення ним превентивного конституційного контролю, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 23); недопустимість внесення змін до Конституції України з метою усунення неузгодженості її положень з положеннями закону (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); заборона змінювати Конституцію України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина як конституційна гарантія (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1);

внесення змін щодо організації влади — необхідність закріплення в Конституції України такої системи і організації поділу державної влади, яка повною мірою забезпечуватиме належну реалізацію прав і свобод людини і громадянина (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 8); можливість зміни засад діяльності органу державної влади, найменування, повноваження якого, його кількісний склад, порядок формування, суб'єкти призна-

чення/обрання та звільнення його членів та/або керівника тощо закріплені в Конституції України, виключно шляхом внесення змін до неї (від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019, пп. 2.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.2); можливість перерозподілу конституційної компетенції тільки шляхом внесення змін до Конституції України (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 3; від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, пп. 2.2); недопустимість визначення законом будь-якого повноваження КМУ або іншого органу виконавчої влади всупереч конституційним приписам (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.8); будь-яка зміна повноважень ВРУ (їх розширення, звуження, уточнення) має відбуватися у спосіб, який забезпечував би визначеність меж та змісту таких повноважень (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); вимоги збалансованості конституційних повноважень органів державної влади, відповідності цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9); недопустимість наділення Президента України додатковими невластивими його статусу повноваженнями утворювати нові органи з функціями виконавчої влади та призначати їх керівників (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10, 13); недопустимість внесення змін, які передбачають обмеження конституційних повноважень органів виконавчої влади, їх незалежності (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10); необхідність дотримання домірності та збереження системності усіх положень Конституції України при внесенні змін щодо зменшення конституційного складу ВРУ (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.1, п. 2 р.ч.); забезпечення принципу інституційної безперервності при внесенні змін до Конституції України (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 5); допустимість наділення на законодавчому рівні глави держави та парламенту іншими повноваженнями, ніж ті, що передбачені Основним Законом України, виключно після внесення відповідних змін до Конституції України (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2);

внесення змін щодо виборів — відсутність потреби (імперативності) для закріплення типу виборчої системи в Конституції України (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.4); Конституція України має встановлювати чіткі та однозначні приписи, що народні депутати України обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.2, п. 2 р.ч.);

попередній конституційний контроль законопроектів про внесення змін до Конституції України:

— проекту Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» (від 25 березня 1999 року № 1-в/99);

— проекту Закону України «Про внесення змін до статті 46 Конституції України» (від 2 червня 1999 року № 2-в/99);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» (від 27 червня 2000 року № 1-в/2000);

— проекту Закону України «Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року» (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000);

— проекту Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України» (від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000);

— проекту Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» (від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» (від 14 березня 2001 року № 1-в/2001);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 6254 від 1 грудня 2000 року) (від 4 липня 2001 року № 2-в/2001);

— проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» (реєстр. № 7091 від 23 лютого 2001 року) (від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 3207-1) (від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 4105) (від 5 листопада 2003 року № 2-в/2003);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 4180) (від 10 грудня 2003 року № 3-в/2003);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 4105) (від 16 березня 2004 року № 1-в/2004);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 4180) (від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 3207-1) (від 7 вересня 2005 року № 1-в/2005);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення системи місцевого самоврядування» (реєстр. № 3207-1) (від 15 січня 2008 року № 1-в/2008);

— проекту Закону України «Про внесення зміни до Конституції України (щодо обмеження депутатської недоторканності)» (реєстр. № 1375 від 18 січня 2008 року) (від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб)» (реєстр. № 3251 від 3 жовтня 2008 року) (від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо строків повноважень Верховної Ради Автономної Республіки

Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів)» (реєстр. № 4177 від 3 березня 2010 року) (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010);

— проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (реєстр. № 7265) (від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530) (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (реєстр. № 3251) (від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012);

— законопроекту про внесення змін до статті 98 Конституції України (реєстр. № 2049) (від 21 травня 2013 року № 1-в/2013);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а) (від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів (реєстр. № 1776) (від 16 червня 2015 року № 1-в/2015);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. № 2217а) (від 30 липня 2015 року № 2-в/2015);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016);

— доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) (від 30 січня 2016 року № 2-в/2016);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України (в частині скасування депутатської недоторканності) (реєстр. № 6773) (від 6 червня 2018 року № 1-в/2018);

— законопроекту про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України) (реєстр. № 7203) (від 19 червня 2018 року № 2-в/2018);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр. № 9037) (від 22 листопада 2018 року № 3-в/2018);

— законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) (від 23 листопада 2018 року № 4-в/2018);

— законопроекту про внесення зміни до статті 133 Конституції України (щодо перейменування Кіровоградської області) (реєстр. № 8380) (від 5 лютого 2019 року № 1-в/2019);

— законопроекту про внесення зміни до статті 133 Конституції України (щодо перейменування Дніпропетровської області) (реєстр. № 9310-1) (від 2 квітня 2019 року № 2-в/2019);

— законопроекту про внесення зміни до статті 85 Конституції України (щодо консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів Верховної Ради України) (реєстр. № 1028) (від 29 жовтня 2019 року № 3-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) (від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу) (реєстр. № 1015) (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр. № 1016) (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014) (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019);

— законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019).

КОРУПЦІЯ — доведення вини посадової особи у вчиненні такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); протидія, умови протидії (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, пп. 2.2, п. 7); недопустимість такого законодавчого визначення незаконного збагачення як злочину, яке уможливило перекладення обов'язку збирати докази законності підстав набуття особою у власність активів зі сторони обвинувачення (держави) на сторону захисту (підозрюваного або обвинуваченого) (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5, 7); представництво прокуратурою інтересів держави в суді у сфері боротьби з корупцією (від

5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.3); свобода політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України, в антикорупційній сфері (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); обов'язок України як демократичної та правової держави забезпечити створення умов для запобігання та протидії корупції та належного юридичного регулювання відносин з притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.1); покладення на фізичних осіб, які займаються діяльністю у сфері запобігання та протидії корупції та не належать до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, додаткових до передбачених у частині другій статті 67 Конституції України обов'язків щодо декларування свого майнового стану та доходів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); можливість вжиття державою заходів для перевірки законності джерел отримання об'єднаннями громадян або окремими особами, які здійснюють діяльність із запобігання, виявлення та протидії корупції, коштів на фінансування (оплату) їх робіт, послуг (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5);

— вимоги до запровадження заходів протидії корупції (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, пп. 2.2, п. 7; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.1, 3.3, п. 4; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, п. 5; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); вимоги до законодавчого регулювання при запровадженні державою контролю за діяльністю об'єднань громадян та їх представників у разі їх залучення до виконання певних функцій держави або місцевого самоврядування (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2, 3.3, 3.4); вимога обґрунтованості потреби та наявності легітимної мети при законодавчому запровадженні обмежувальних заходів для громадських об'єднань та їх представників, які займаються антикорупційною діяльністю не за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); допустимість передбачити законом як підставу для припинення подальшого здійснення посадовою особою функцій держави або місцевого самоврядування відсутність «раціонального пояснення» чи «раціонального обґрунтування» невідповідності між вартістю активів, набутих у власність, та задекларованими законними доходами (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); вимоги до законодавчого формулювання складу такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); недопустимість такого законодавчого визначення незаконного збагачення як злочину, яке уможливило перекладення обов'язку збирати докази законності підстав набуття особою у власність активів зі сторони обвинувачення (держави) на сторону захисту (підозрюваного або обвинуваченого) (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5, 7); обов'язок парламенту при запровадженні законодавчої основи для запобігання та протидії корупції (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019,

п. 2.1); вимоги до антикорупційної та судової реформ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6); надмірність встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17).

Див. також: «Декларація про доходи», «Національне агентство з питань запобігання корупції», «Національне антикорупційне бюро України».

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО — (від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, пп. 3.2, п. 6); справа про Римський статут (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001); поняття «службовий злочин», «службова особа» (від 30 жовтня 2003 року № 18-рп/2003, п. 3, п. 1 р.ч.); недопустимість визначення діяння як правопорушення будь-яким іншим нормативно-правовим актом, крім закону (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 2, 4); судовий контроль за правомірністю порушення кримінальної справи (від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, пп. 3.2, п. 4, 6); допустимість доказів у кримінальній справі (від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011); допустимість встановлення порядку ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, пп. 4.3); непоширення кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» на працівника державної виконавчої служби (від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012); гарантії захисту прав і законних інтересів особи у кримінальному процесі (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); недопустимість звуження чи скасування таких гарантій, як презумпція невинуватості та право особи не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, стосовно окремих категорій осіб (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); право особи надавати докази своєї невинуватості лише за власним бажанням або не надавати їх взагалі (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); недопустимість такого законодавчого визначення незаконного збагачення як злочину, яке уможливило перекладення обов'язку збирати докази законності підстав набуття особою у власність активів зі сторони обвинувачення (держави) на сторону захисту (підозрюваного або обвинуваченого) (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5, 7); недопустимість запровадження правового регулювання, яке уможливило обвинувачення, що ґрунтується на припущеннях (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); неприпустимість покладання на особу обов'язку доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); вимога ясності та недвозначності закону, який передбачає кримінальну відповідальність (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 7); вимоги до законодавчого формулювання складу такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); доведення вини посадової особи у вчиненні такого

злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); обов'язок держави здійснювати протидію злочинності виключно правовими засобами з неухильним дотриманням прав і свобод людини, а також принципів верховенства права та верховенства Конституції України (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); рівність учасників кримінального провадження перед законом (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 3.2); неоднаковість процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження з різним процесуальним становищем (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 3.2); вимоги до кримінального обвинувачення щодо судді (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.4); особлива важливість дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); звернення до уповноважених державних органів із заявою, повідомленням про вчинення кримінального правопорушення (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, п. 5); неконституційність законодавчої заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020);

— обмеження права на свободу — створення ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини, у тому числі у місцях позбавлення волі (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.3); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); можливість окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою до ухвалення судового рішення у справі (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019); вимоги до нормативного регулювання у сфері здійснення кримінального провадження щодо особи і позбавлення її у зв'язку з цим свободи (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2); запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2, 3, 4); недопустимість застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення (у якому необхідність тримання під вартою обґрунтовується тяжкістю злочину) (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 4); недопустимість нормативного

регулювання обрання запобіжного заходу особам, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні окремих злочинів, за яким слідчий суддя, суд, зваживши відповідні ризики, обставини конкретної справи, не може застосувати до вказаних осіб інший, більш м'який, ніж тримання під вартою, запобіжний захід (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 4); затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, п. 3, пп. 3.1, 3.2); допустимість встановлення заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020).

Див. також: «Досудове розслідування злочинів», «Засади судочинства», «права людини у кримінальному праві та процесі» у розділі «Права і свободи людини і громадянина», «Право на свободу та особисту недоторканність», «право на судовий захист у кримінальному процесі» у розділі «Право на судовий захист»; «кримінальна відповідальність» у розділі «Юридична відповідальність».

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ — виконавчий орган ради (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 2.1, 2.2); субординація елементів у системі місцевого самоврядування (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 3.2); зміст інституту місцевого самоврядування (від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002, п. 4); об'єднання, роз'єднання територіальних громад (від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002); політико-правова природа органів місцевого самоврядування (від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009, п. 3); органи місцевого самоврядування як суб'єкти владних повноважень (від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010, пп. 3.2, п. 1 р.ч.); допустимість встановлення граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.2, 3.3, 3.4, 3.5);

— поняття «організація управління районами в місті Києві», «організація управління районами в містах» (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001, п. 3, п. 2 р.ч.); особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві (від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003, п. 7, 8, п. 1 р.ч.); особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в районах міста Києва (від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005, п. 4, 5, 6, 7, п. 1 р.ч.);

статус депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів — статус міського голови (від 6 липня 1999 року № 7-рп/99, п. 4, п. 1 р.ч.); сільський, селищний, міський голова (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 3.2);

— непоширення на депутатів місцевих рад принципу несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (від 13 травня 1998 року № 6-рп/98, п. 5, 6, п. 1 р.ч.); сумісництво посад народного депутата України і міського голови (від 6 липня 1999 року № 7-рп/99); поєднання посади в

місцевій державній адміністрації з мандатом депутата місцевої ради (від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001); поєднання депутатського мандата депутата місцевої ради з посадами керівників органів виконавчої влади (від 4 липня 2002 року № 14-рп/2002, п. 2); несумісність посади сільського, селищного, міського голови з мандатом депутата Верховної Ради АРК (від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004);

— недопустимість надання права вищому керівному органу політичної партії (виборчого блоку політичних партій) відкликати депутата відповідної ради з «інших підстав, встановлених вищим керівним органом політичної партії (виборчого блоку політичних партій)» (від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008, п. 5);

— охорона трудових прав депутатів місцевих рад (від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002);

строки повноважень, дострокове припинення повноважень, вибори — визначення строків та порядку проведення виборів депутатів місцевих рад та міських голів міст Києва і Севастополя (від 27 березня 1998 року № 5-рп/98); дострокове припинення повноважень депутатів місцевих рад (від 13 травня 1998 року № 6-рп/98, п. 7, п. 2 р.ч.); дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 3.2); обчислення строків повноважень представницьких органів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, пп. 3.2, п. 1 р.ч.; від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013, п. 3, 4); строк здійснення повноважень складу представницького органу місцевого самоврядування чи посадової особи, обраної на позачергових виборах (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, п. 3, пп. 3.2, п. 1 р.ч.); порядок обчислення скликань представницьких органів місцевого самоврядування (рад), що формуються за результатами проведення позачергових виборів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, п. 6); відсутність у ВРУ повноваження відмінити вже призначені нею чергові або позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, п. 4); строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради та сільського, селищного, міського голови, обраних на чергових виборах (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010; від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.5); регулювання законодавцем правовідносин, пов'язаних із датою проведення голосування на виборах органів і посадових осіб місцевого самоврядування, а також з припиненням їх повноважень (від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, п. 5); одночасність проведення чергових виборів (від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013); конституційні засади виборів та строк повноважень представницьких органів (від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013); див. також: «Вибори»;

повноваження — межі повноважень міських рад, зокрема щодо утворення і ліквідації районів у місті (від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001,

п. 4, п. 3, 4 р.ч.); предмети відання місцевого самоврядування (від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010, пп. 3.2); принцип «добропорядного врядування» (good governance) (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4); залучення інститутів громадянського суспільства, їх представників до виконання певних функцій держави або місцевого самоврядування (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2); здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування влади в Україні, що походить від народу (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1); принцип юридичної визначеності та дискреційні повноваження органів публічної влади (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3, 2.4, п. 3);

— обов'язок органів публічної влади створити ефективне правове регулювання для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п.3); обов'язок законодавця та інших органів публічної влади запроваджувати таке юридичне регулювання, що має відповідати конституційним нормам і принципам, та створювати механізми для ефективного захисту конституційних прав і свобод (необхідні для задоволення потреб та інтересів людини) (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.1; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4);

— право територіальних громад районів у містах та районних в місті рад самостійно здійснювати місцеве самоврядування та бути самостійними суб'єктами права комунальної власності (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 1.1, 1.2); здійснення корпоративних прав органами місцевого самоврядування щодо господарських товариств (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.5, 3.6, 3.7); повноваження відповідних рад органів місцевого самоврядування приймати рішення про незастосування положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» до комунальних унітарних підприємств (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.6, 3.7, п. 4);

— здійснення обласними радами повноважень управління зоною безумовного (обов'язкового) відселення (від 6 жовтня 2009 року № 24-рп/2009);

— забезпечення виконання цінової політики органами місцевого самоврядування (від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 3);

— фінансування житлового будівництва та придбання житла для військовослужбовців (від 13 червня 2002 року № 11-рп/2002);

— бюджетні права — принцип самостійності місцевих бюджетів (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 5.1, 5.2; від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010, пп. 3.4, 3.5, п. 1 р.ч.); бюджетні права місцевого самоврядування в АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 4.2); право обласних та районних рад на самостійне затвердження бюджетів відповідного рівня (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, пп. 3.3);

акти органів місцевого самоврядування (від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009, п. 4, 5, п. 1 р.ч.); зміна, скасування актів органів місцевого самоврядування (від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009);

оплата праці посадових осіб, працівників — розмір оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування може регулюватися державою (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, пп. 3.2); можливість зміни заробітної плати працівників виконавчого апарату районних і обласних рад в залежності від конкретних обставин, які обумовлюють складові в оплаті їх праці (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, п. 4).

МОВА — поняття державної мови (від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.); застосування української мови (від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99); застосування мов у галузі кінематографії (від 20 грудня 2007 року № 13-рп/2007); мова судочинства (від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008, п. 5, 6; від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, п. 4); застосування української мови, застосування та вивчення мов національних меншин у навчальній і виховній роботі в загальноосвітніх навчальних закладах (від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010, п. 4); встановлення порядку застосування мов (від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010, пп. 5.2); статус української мови як державної (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 2, 4); забезпечення балансу між вивченням і застосуванням державної мови і вільним розвитком, використанням, захистом мов національних меншин та корінних народів України (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019); публічні сфери, в яких застосовується державна мова (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); право громадян, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); прерогатива законодавця врегулювати питання освітніх рівнів для навчання рідними мовами національних меншин чи їх вивчення, кількості годин такого навчання чи кількості годин для вивчення відповідної мови (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); обов'язок ВРУ гарантувати на рівні закону право національних меншин на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); можливість ВРУ з урахуванням історичних особливостей, рівня розвитку суспільства, економічних можливостей держави уточнювати зміст та обсяг права на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови, передбачати форми його реалізації (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4).

НАЛЕЖНЕ ДЕРЖАВНЕ УРЯДУВАННЯ (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); принцип «добропорядного врядування» (good governance) (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4).

НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ — поділ державної влади як фундаментальний принцип конституціоналізму і гарантія належного управління (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3).

НАРОД — неконституційність використання Верховною Радою АРК поняття «народи Криму» (від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, пп. 3.2); право на самовизначення (від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, пп. 3.3); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); юридичне регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії не повинне мати на меті «підміну парламенту референдумом (чи навпаки)» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); влада народу (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1); виключне право народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9); збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, ВРУ при внесенні змін до Конституції України при реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7); захист етнокультурної ідентичності корінних народів України (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 3, 4); можливість визначення в Конституції України народу суб'єктом законодавчої ініціативи (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.1, п. 2 р.ч.).

Див. також: «Принцип народного суверенітету».

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — представництво Українського народу (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 2; від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, п. 3; від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010, п. 6; від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3; від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2; від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.2); статус (від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000); здійснення контрольних функцій безпосередньо народним депутатом України (від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 4); право на депутатський індемнітет (від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, п. 3); принцип вільного депутатського мандата (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6); рівність статусу народних депутатів України (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2); принцип вільного політичного мандата та його вислід — заборона будь-якого імперативного мандата (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1);

— право об'єднуватися в депутатські групи (фракції) (від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, п. 2, 3); перебування народного депутата України

у депутатській фракції (від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008); участь у формуванні коаліції депутатських фракцій (від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010, п. 6);

обов'язок голосувати особисто (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98; від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 6; від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2, пп. 2.1; від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 9; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); обов'язковість дотримання вимоги домірності у разі встановлення відповідальності народного депутата України за порушення конституційної вимоги голосувати особисто (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6);

— особиста участь народного депутата України у засіданнях ВРУ та її органів, до складу яких його обрано (від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 3, 4);

несумісність депутатського мандата (від 13 травня 1997 року № 1-зп; від 6 липня 1999 року № 7-рп/99; від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 1.2; від 4 липня 2002 року № 14-рп/2002); статтю 58 Конституції України та пункт 2 Перехідних положень Конституції України потрібно розуміти так, що дія частин другої і третьої статті 78 та частини четвертої статті 81 Конституції України щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності не поширюється на народних депутатів України, обраних у період від 27 березня 1994 року по 8 червня 1995 року, якщо вони поєднали депутатський мандат з іншими видами діяльності до 8 червня 1995 року, коли на конституційному рівні було встановлено обмеження на таке поєднання; не мають зворотної дії в часі також вимоги статті 79 Конституції України щодо народних депутатів України, обраних до набуття нею чинності (від 13 травня 1997 року № 1-зп, п. 5, п. 1 р.ч.);

звільнення з інших посад у разі суміщення (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, п. 5, 6); зайняття особами, уповноваженими на виконання функцій держави, викладацькою, науковою, творчою діяльністю у робочий час (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.2, 3.2.2);

депутатська недоторканність (від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, п. 4, пп. 1.3, 1.4 р.ч.; від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, пп. 3.2; від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.2; від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000, п. 3; від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.2; від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 4, пп. 1.3 р.ч.; від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, п. 5, пп. 1.1 р.ч.; від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008, п. 1, 4; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.1, 4.3; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1; від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3; від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, п. 3; від 6 червня 2018 року № 1-в/2018; від 19 червня 2018 року № 2-в/2018); строк, на який поширюється депутатська недоторканність (від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, п. 4, пп. 1.4 р.ч.; від 10 квітня 2003 року

№ 7-рп/2003, п. 4; від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, п. 5); затримання, арешт народного депутата України (від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, п. 6, пп. 1.1, 1.2, 1.3 р.ч.); обмеження депутатської недоторканності (від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, пп. 4.1); скасування депутатської недоторканності (від 6 червня 2018 року № 1-в/2018; від 19 червня 2018 року № 2-в/2018);

відповідальність — недопустимість наділення суду повноваженням давати згоду на притягнення особи (включаючи і народного депутата України) до кримінальної відповідальності (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.2); притягнення до адміністративної відповідальності (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 4, пп. 1.3 р.ч.); відповідальність за образи чи клевети (від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.2); обов'язковість дотримання вимоги домірності у разі встановлення відповідальності народного депутата України за порушення конституційної вимоги голосувати особисто (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6);

обмеження, дострокове припинення повноважень — обмеження повноважень народного депутата України (від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, п. 7, пп. 1.4 р.ч.); неповноважність Голови ВРУ обмежувати виконання народним депутатом України його конституційних повноважень (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.3.4); дострокове припинення повноважень (від 13 травня 1997 року № 1-зп, п. 1, п. 1, 2, 3 р.ч.; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6); недопустимість встановлення дострокового припинення повноважень народного депутата України як засобу забезпечення парламентської дисципліни (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8, 3.12);

надання гарантій колишнім народним депутатам України (від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 6);

право невідкладного прийому (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2, пп. 1.1 р.ч.); право народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також право безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 3, пп. 1.2 р.ч.); відсутність обов'язку у Президента України невідкладно приймати народного депутата України з питань депутатської діяльності (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2, 3, пп. 1.1 р.ч.);

право на запит та право на звернення (від 19 травня 1999 року № 4-рп/99; від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000; від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 3, 4; від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.1; від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, п. 6, 7, пп. 1.2 р.ч.; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, п. 3); непоширення права народного депутата України на запит на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних справах (від 19 травня 1999 року № 4-рп/99, п. 2, 3, пп. 1.1 р.ч.);

від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002); право на запит, право на звернення до органів дізнання і досудового слідства (від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002); звернення до ВРЮ про наявність підстав для звільнення судді з посади, про факт дисциплінарного проступку судді Верховного Суду України або судді вищого спеціалізованого суду (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); запит, звернення народного депутата України до НБУ або його посадових осіб (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.1, пп. 1.1, 1.2 р.ч.); направлення запиту до Президента України (від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003);

право законодавчої ініціативи (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2, пп. 2.1); народний депутат України як суб'єкт законодавчої ініціативи щодо внесення законопроекту про денонсацію міжнародних договорів України (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012); звуження (обмеження) законом України реалізації права законодавчої ініціативи у ВРУ, зокрема, народними депутатами України може призвести до обмеження їх прав щодо вільного волевиявлення та безперешкодного здійснення своїх повноважень в інтересах усіх громадян України і, як наслідок, — до обмеження прав і свобод людини і громадянина (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.2);

— право народного депутата України і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вносити до ВРЮ подання про відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та пропозиції про прийняття подання про звільнення суддів з посади (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7);

— право використання засобів масової інформації (від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 5);

— збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, ВРУ при внесенні змін до Конституції України при реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7).

НАРОДОВЛАДДЯ (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.4, 2.6).

НАЦИСТСЬКИЙ РЕЖИМ (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019); прийнятність, обґрунтованість та легітимність мети засудження законом нацистського режиму та комуністичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019); право України обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11, 14).

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 10, 11, 12); недопустимість наділення Національного агентства з питань запобігання корупції контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів КСУ при виконанні (здійсненні) функції правосуддя або конституційного контролю (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12, 13, 14).

Див. також: «Корупція».

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 2.3; 3.2; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, п. 3, пп. 3.2); неповноважність здійснювати представництво інтересів держави в суді у сфері боротьби з корупцією (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.3); гарантії незалежності (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); наділення Президента України правом утворювати Національне антикорупційне бюро України не узгоджується з фактом його існування (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); недопустимість законодавчого регулювання, за яким Президенту України надано повноваження, зокрема, утворювати Національне антикорупційне бюро України, призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України та визначати одного члена комісії зовнішнього контролю (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 3.1, 3.2); уможливлення втручання Президента України в компетенцію КМУ шляхом закріплення повноважень Президента України щодо утворення Національного антикорупційного бюро України, призначення його Директора та вирішення інших питань, пов'язаних із функціонуванням цього органу правопорядку (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 3.2); неповноважність Президента України призначати Директора Національного антикорупційного бюро України (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 2.3); призначення Президентом України керівника органу, який за своїми повноваженнями функціонально належить до органу виконавчої влади [Національне антикорупційне бюро України], призведе до розбалансування системи стримувань і противаг, порушення функціонального розподілу влад та фактичної зміни форми державного правління, передбаченої Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.2).

Див. також: «Корупція».

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (НБУ) — банківський нагляд (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, п. 4); звернення народних депутатів України, комітетів ВРУ до НБУ, його посадових осіб (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003); призначення на посаду та звільнення з

посади Голови НБУ (від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009, пп. 3.1, 3.3, п. 1 р.ч.); економічна самостійність (від 11 травня 2010 року № 13-рп/2010, пп. 3.2); юридичне регулювання оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності НБУ, його посадових та службових осіб (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.4, 3.5); недопустимість встановлення вичерпного переліку осіб, які мають право оскаржити рішення, дії або бездіяльність НБУ, його посадових та службових осіб та унеможливлення доступу до суду зокрема акціонерів банку, які не є власниками істотної участі у банку, що дискримінує їх за майновою ознакою та внаслідок законодавчого регулювання позбавляє можливості доводити в суді свою переконаність у потребі захисту своїх прав, законних інтересів, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.5).

НЕДІЄЗДАТНІ ОСОБИ — обов'язок держави створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження у спосіб, що нівелює їхню сутність (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016); необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність недієздатної особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її згоди (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3, 2.4, 2.5, п. 3, 4; від 20 грудня 2018 року № 13-рп/2018); неконституційність законодавчого регулювання, яке позбавляє недієздатних осіб можливості самостійно подати скаргу до уповноважених органів, їх посадових і службових осіб для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів (від 11 жовтня 2018 року № 8-рп/2018).

НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА, ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ — примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника для виконання ухвали суду про забезпечення позову (від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011); обов'язок платника податків допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження відповідних приміщень, територій (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.2, 3.4).

НЕЗАЛЕЖНІ РЕГУЛЯТОРНІ ОРГАНИ — утворення незалежних регуляторних органів, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання в окремих сферах, призначення на посади та звільнення з посад їх членів (від 16 грудня

2019 року № 7-в/2019, п. 1, 10, 11); Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10).

НОТАРІАТ — конституційність законодавчого регулювання, за яким вчинення нотаріусом виконавчих написів здійснюється за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями — не більше одного року (від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020).

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ):

принципи діяльності (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.3; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.1; від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020, пп. 2.2); принцип самостійності органів законодавчої і виконавчої влади у здійсненні покладених на них повноважень (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 2); принцип законності у діяльності органів державної влади (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); принципи здійснення діяльності та повноважень (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 4, пп. 4.2); принцип інституційної безперервності (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 5, 7);

повноваження — дискреційні повноваження (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4. Див. також: «Дискреційні повноваження»); обмеження повноважень та обов'язок дотримання процедур, встановлених Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); межі повноважень (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 6; від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020, пп. 2.2); принцип юридичної визначеності та дискреційні повноваження органів публічної влади (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3); неповноважність ВРУ встановлювати у своїх актах повноваження конституційно визначених органів державної влади чи делегувати їх іншим державним органам, виходячи за межі тих, що передбачені конституційними нормами (від 5 червня 2019 року № 4-р(ІІ)/2019, пп. 2.2); недопустимість визначення законом будь-якого повноваження КМУ або іншого органу виконавчої влади всупереч конституційним приписам (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.8); перегляд конституційно визначених функцій і повноважень конституційних органів (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 4, 5; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні; недопустимість конкуренції компетенцій цих органів, наділення їх невластивими повноваженнями та концентрації владних повноважень в одного чи кількох суб'єктів державної влади (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3);

утворення органів державної влади, їх ліквідація — утворена КМУ Міжвідомча комісія є його допоміжним колегіальним органом, який не має статусних характеристик центрального органу виконавчої влади (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 1.2); обов'язок ВРУ при вирішенні питань утворення, формування органів державної влади та визначення їхніх повноважень діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); можливість зміни засад діяльності органу державної влади, повноваження якого, його кількісний склад, порядок формування, суб'єкти призначення/обрання та звільнення його членів та/або керівника тощо закріплені в Конституції України, виключно шляхом внесення змін до неї (від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019, пп. 2.2); утворення будь-якого органу державної влади (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.2, 3.3); кожний орган державної влади має належати до однієї з гілок влади або мати особливий статус, окремо визначений Конституцією України (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.2); правовий статус новоутвореного органу державної влади (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.2); неконституційність утворення постійно діючого незалежного державного колегіального органу, який за функціональним призначенням, сферою діяльності, повноваженнями має ознаки центрального органу виконавчої влади, але не підпорядковується КМУ і не належить до системи органів виконавчої влади (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.4); обов'язок ВРУ, Президента України діяти згідно з приписами частини другої статті 19 Конституції України при вирішенні питань утворення, формування органів державної влади та унормування їхньої діяльності (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7); утворення незалежних державних органів та їх ліквідація (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); ліквідація, зміна найменування, а також перегляд конституційно визначених функцій і повноважень конституційних органів (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 4, 5; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); принцип інституційної безперервності (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 5, 7); вимоги до законодавчого регулювання, яким наділено Президента України та парламент компетенцією вирішувати питання з формування державних органів (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2).

Див. також: «Влада», «Державна влада», «Дискреційні повноваження», «участь ВРУ, коаліції депутатських фракцій у ВРУ у створенні і формуванні державних та інших органів» у розділі «Верховна Рада України», «Принцип поділу державної влади», «Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади».

ОСОБА, УПОВНОВАЖЕНА НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (ПОСАДОВА ОСОБА) — недоторканність посадових осіб (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 1; від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 11; від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.2.2, 2.2.3; див. також: «гарантії депутатської недоторканності» у розділі «Народний депутат України», «гарантії недоторканності» у розділі «Президент України», «заборона впливу на суддів у будь-який спосіб» у розділі «Статус суддів»); надання Конституцією України державним органам спеціального статусу через особливості призначення посадових осіб (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98, п. 3; від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003, п. 3); сільський, селищний, міський голова (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 3.2); правове регулювання статусу Прем'єр-міністра України, членів КМУ та інших посадових осіб (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 4); притягнення до відповідальності за порушення присяги осіб, які входять до складу ВРЮ за посадою (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 5); керівник центрального чи місцевого органу виконавчої влади (від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002, п. 2, п. 1 р.ч.); суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади (від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002); межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб (від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003, п. 3); особливості у статусі київського міського голови (від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003, п. 8); зайняття особами, уповноваженими на виконання функцій держави, викладацькою, науковою, творчою діяльністю у робочий час (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.2); поширення інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування та членів її сім'ї (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); щодо заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, входити до складу будь-яких органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 2, 3, 4); обов'язок наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); неконституційність і незаконність будь-яких дій держави, її органів або посадових осіб, що призводять до узурпації права визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке належить виключно народові (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1); доведення вини посадової особи у вчиненні такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); див. також: «Представницький мандат»;

призначення на посаду, звільнення з посади — допустимість встановлення кваліфікаційних вимог до претендентів на певні посади (від

18 квітня 2000 року № 5-рп/2000, п. 2); тимчасове виконання обов'язків та призначення на посади ВРУ, Президентом України посадових осіб (від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000); підвідомчість актів про призначення або звільнення посадових осіб Президентом України, ВРУ (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002); допустимість встановлення граничного віку перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.2, 3.3, 3.4, 3.5); заборона участі у передвиборчій агітації (від 24 березня 2005 року № 3-рп/2005, п. 4, п. 1 р.ч.); припинення повноважень члена ВРЮ (від 17 квітня 2008 року № 7-рп/2008); відсутність вікових обмежень щодо перебування у складі ВРЮ та підстав для дострокового припинення їх повноважень у зв'язку з досягненням певного віку (від 18 вересня 2008 року № 18-рп/2008, пп. 3.1, 3.2); попереднє погодження кандидатур на посади (від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009, пп. 3.2, 3.3; від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009, пп. 2.2); звільнення з посади Голови НБУ (від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009); проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, їх близьких та інших осіб (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, п. 4); допустимість передбачити законом як підставу для припинення подальшого здійснення посадовою особою функцій держави або місцевого самоврядування відсутність «раціонального пояснення» чи «раціонального обґрунтування» невідповідності між вартістю активів, набутих у власність, та задекларованими законними доходами (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7);

оплата праці — можливість держави регулювати розмір оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, пп. 3.2); можливість зміни заробітної плати працівників виконавчого апарату районних і обласних рад в залежності від конкретних обставин, які обумовлюють складові в оплаті їх праці (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, п. 4); недопустимість правового регулювання, за яким заробітна плата, грошове забезпечення працівників, службових і посадових осіб органів законодавчої та судової влади поставлені в залежність від виконавчої влади (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1).

Див. також: «Декларація про майновий стан та доходи», «Державна служба», «Корупція», «Право рівного доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування».

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВО — патентування підприємницької діяльності (від 21 грудня 2000 року № 16-рп/2000); право держави визначати механізм виплати і доставки пенсій та грошової допомоги (від 20 червня 2001 року № 10-рп/2001, п. 3); оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями (від 29 січня 2002 року

№ 1-рп/2002, п. 3, 4); організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток (від 28 травня 2003 року № 10-рп/2003); запровадження державної монополії у сфері контролю за виробництвом окремих видів продукції (від 31 березня 2004 року № 8-рп/2004); допустимість державного регулювання мінімальної ціни на цукор (від 15 квітня 2004 року № 10-рп/2004, п. 3, 4); морський порт як державне підприємство (від 15 грудня 2004 року № 21-рп/2004, п. 3).

ПЛЮРАЛІЗМ (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11); економічна свобода (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4); принцип багатоманітності суспільного життя (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); обов'язок держави створити такі законодавчі механізми для діяльності об'єднань громадян, які забезпечуватимуть вільний розвиток особистості, можливості реалізації нею свого творчого потенціалу та індивідуальних здібностей у різних сферах суспільного життя (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1); недопустимість визнання державою обов'язковою будь-якої ідеології (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3).

ПОДАТКИ — оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями (від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002, від 14 березня 2002 року № 3-ун/2002); звільнення від оподаткування операцій з передачі земельних ділянок (від 5 лютого 2004 року № 2-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); податкова застава (від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005); право законодавця визначати механізми, які забезпечують платником належну сплату податків і зборів (від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005, пп. 4.1); право Верховної Ради АРК і сільських, селищних, міських рад встановлювати додаткові пільги щодо оподаткування у межах сум, які надходять до їх бюджетів (від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010, пп. 3.5, п. 1 р.ч.); обов'язок платника податків допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження відповідних приміщень, територій та їх право у разі недопущення звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.2); адміністративний арешт майна платника податків (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.3, 3.4); право законодавця запроваджувати в законах на певний строк особливий порядок розпорядження платником податків своїми активами (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.4); повноважність ВРУ встановлювати вихідну допомогу судді, визначати її розмір та розглядати її як об'єкт оподаткування (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.2); неконституційність оподаткування пенсій та зміни суми, з якої починається таке оподаткування (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.3); неконституційність оподаткування щомісячного до-

вічного грошового утримання суддів (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.5); повернення платникам податків надміру сплачених сум плати за землю (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019).

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ — всеукраїнський статус (від 3 березня 1998 року № 2-рп/98); право на свободу утворення (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 4, пп. 5.1, п. 6, 8, 10); обмеження у фінансуванні (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, пп. 5.1); участь у виборчому процесі (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 7); утворення та реєстрація партійних організацій (від 16 жовтня 2007 року № 9-рп/2007); неналежність Комуністичної партії Радянського Союзу і Компартії України у складі КПРС до політичних партій і громадських організацій у сенсі статей 15, 36, 37 Конституції України (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9); нелегітимність та відсутність юридичного підґрунтя для легалізації в Україні політичної партії, в установчих, програмних та інших офіційних документах якої міститься заперечення засад конституційного ладу України, права Українського народу на власну незалежну державу, заклики до ліквідації української незалежної держави, порушення її територіальної цілісності або ж до іншої мети, що не відповідає демократичній сутності змісту Конституції України (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9); виборчий блок політичних партій (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1, 3.15);

— повноваження АРК щодо політичних партій — неповноважність врегульовувати питання утворення і діяльності політичних партій та інших об'єднань громадян (від 3 березня 1998 року № 2-рп/98); відсутність переваг у питаннях формування політичних партій перед іншими суб'єктами адміністративно-територіального устрою України (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11); невідомість будь-яких питань, пов'язаних з утворенням чи діяльністю політичних партій (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11).

Див. також: «Громадські об'єднання (об'єднання громадян)».

ПОЛІЦІЯ — право на житлово-комунальні пільги членів сім'ї окремих категорій громадян (від 3 червня 1999 року № 5-рп/99); пільги щодо оплати жилої площі, комунальних послуг та палива членам сімей працівників міліції, державної пожежної охорони, звільнених зі служби (від 6 липня 1999 року № 8-рп/99); набуття статусу ветерана органів внутрішніх справ і надання встановлених пільг (від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003); соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів (від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004); дискреційні повноваження ВРУ визначати конкретні підстави, строки та умови призначення і виплати одноразової грошової допомоги поліцейському або іншим особам, які мають право на її отримання, в разі смерті (заги-

белі) поліцейського, встановлення його інвалідності або часткової втрати працездатності, що стало наслідком виконання повноважень та основних завдань міліції або поліції, чи участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони залежно від ступеня тяжкості негативних для життя і здоров'я поліцейського наслідків (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.2, 2.3, п. 3, 4); право на одноразову грошову допомогу у разі втрати працездатності не є конституційно визначеним правом поліцейського (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, п. 3); одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020); служба в поліції як державна служба особливого характеру (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.3).

Див. також: «соціальний захист військовослужбовців та працівників органів правопорядку» у розділі «Право на соціальний захист».

ПОСАДОВА ОСОБА — див.: «Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування».

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — винятки стосовно прав і свобод (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, п. 4); охоронюваний законом інтерес (від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, п. 3, 4, п. 1 р.ч.); пріоритет природних прав людини (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.1); конституційні приписи, що забезпечують реалізацію прав і свобод (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.1); конституційні принципи, на яких базується здійснення прав і свобод (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.3); вимоги до законодавчого регулювання прав і свобод (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2); розуміння положення частини третьої статті 22 Конституції України (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2, п. 3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 3; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.1, 3.3); неналежність категорії «пільга» до елементів конституційного статусу людини на відміну від основоположних прав і свобод людини та гарантій їх реалізації, які є необхідними для гідного існування та гармонійного розвитку людини (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, п. 3); обов'язок держави (органів публічної влади) створювати ефективні організаційно-правові механізми для реалізації конституційних прав і свобод (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.1; від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3; від 15 травня 2019 року № 2-р(ІІ)/2019, пп. 2.1; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина (від 15 травня 2019 року № 2-р(ІІ)/2019, пп. 2.1; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.1; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); принцип

верховенства права як одна з основоположних гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); недопустимість втручання в права людини навіть за наявності легітимної мети всупереч вимозі домірності (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); відсутність конституції в її сутнісному розумінні в суспільстві, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.1); закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів як гарантія додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5);

забезпечення прав і свобод (від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004, пп. 3.2; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.15; від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012, пп. 2.1; від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012, пп. 2.1); утвердження і забезпечення фундаментальних прав і свобод (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1; від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1; від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.1); конституційні приписи, що забезпечують реалізацію прав і свобод (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.1); забезпечення ефективного правового регулювання, створення механізмів, необхідних для задоволення потреб та інтересів людини (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1); порушення принципу поділу державної влади як загроза для забезпечення прав і свобод людини і громадянина (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є визначальними для здійснення державної влади (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 8, 9; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1);

захист — виокремлення Конституцією України категорій громадян України, які потребують додаткових гарантій держави, зокрема гарантій соціального захисту (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1); закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина та спрямоване на створення ефективного механізму виконання покладених на судову владу завдань, які полягають, насамперед, у захисті прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні верховенства права та конституційного ладу в державі (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6); принцип захисту прав людини (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.1);

зміст, обсяг прав і свобод (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.2; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 4; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.15; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2); конституційні заборони, які обмежують можливість законодавчого

органу приймати рішення, що ставили б під сумнів або нівелювали зміст конституційних прав і свобод (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4);

звуження змісту та обсягу прав і свобод (від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008, пп. 6.2; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 5.4, п. 7; від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.15; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2; від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.5; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 2, 6); звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.2; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1); звуження процесуальних прав і гарантій особи (від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, пп. 3.3);

скасування конституційних прав і свобод (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.2; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 5.4, п. 7; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 2); відсутність ефективних організаційно-правових механізмів для реалізації конституційних прав і свобод (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.1); заборона змінювати Конституцію України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157 Конституції України) (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10, 11, 12, 13; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1); недопустимість скасування чи зміни законом про Державний бюджет України обсягу прав і гарантій та законодавчого регулювання, передбачених у спеціальних законах (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 4);

обмеження (позбавлення) конституційних прав і свобод (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 10; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.3; від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.1; від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.2.2; від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, пп. 4.1; від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, пп. 2.2); недопустимість обмеження нормами процесуального права норм матеріального права (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.5); можливість встановлення обмеження (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.3; від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.1; від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, пп. 2.2); недопустимість будь-яких обмежень у правах громадян за ознаками майнового стану, зокрема в залежності від отримання працюючими пенсіонерами заробітної плати (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.4); недопустимість зупинення дії положень законів, якими визначено права і свободи громадян, їх зміст та обсяг (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.1; від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.3; див. також: «Закон про Державний бюджет України», «принцип пропорційності» у розділі «Верховенство права»); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім пра-

ва голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2); обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1; від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, пп. 2.1; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.5); обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1); умови обмеження (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2, 4.1; від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.5; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); звуження (обмеження) законом України реалізації права законодавчої ініціативи у ВРУ, зокрема, народними депутатами України може призвести до обмеження їх прав щодо вільного волевиявлення та безперешкодного здійснення своїх повноважень в інтересах усіх громадян України і, як наслідок, — до обмеження прав і свобод людини і громадянина (від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019, пп. 3.1.2); допустимість обмеження (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.1; від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2, 4; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 6; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.1, п. 3; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); вимоги до законодавчого регулювання у разі обмеження конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1, 2.2; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3; від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); зміна способу реалізації конституційного права не є його обмеженням (від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 6); заборона змінювати Конституцію України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157 Конституції України) (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10, 11, 12, 13; від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.1); умови допустимості обмежень щодо реалізації прав і свобод (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); правомірне обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина лише законом у випадках, визначених Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 3.2);

права людини у кримінальному праві та процесі — гарантії захисту прав і законних інтересів особи у кримінальному процесі (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); недопустимість звуження чи скасування таких гарантій, як презумпція невинуватості та право особи не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, стосовно окремих категорій осіб (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); право особи надавати докази своєї невинуватості лише за власним бажанням

або не надавати їх взагалі (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); неприпустимість покладання на особу обов'язку доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); вимога ясності та недвозначності закону, який передбачає кримінальну відповідальність (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 7); вимоги до законодавчого формулювання складу такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); особлива важливість дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); див. також: «Досудове розслідування злочинів», «Кримінальне судочинство»;

вимоги до законодавчого регулювання у сфері прав і свобод людини і громадянина — недопустимість правового регулювання, за якого особа, реалізуючи одне конституційне право, позбавляється можливості реалізувати інше право (гарантію) (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 6.2); вимоги до законодавчого регулювання у разі обмеження конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1, 2.2; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3; від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); обов'язок держави створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження у спосіб, що нівелює їхню сутність (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016); обов'язок забезпечувати ефективне правове регулювання, створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1); вимоги до законодавчого регулювання прав і свобод (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.2); вимоги до законодавчого регулювання у разі обмеження конституційного права або свободи (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.4; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); повноважність ВРУ встановлювати законами обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина відповідно до

певних критеріїв (від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 6); конституційні заборони, які обмежують можливість законодавчого органу приймати рішення, що ставили б під сумнів або нівелювали зміст конституційних прав і свобод (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); обов'язок створювати механізми для ефективного захисту та реалізації конституційних прав і свобод (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина лише законом у випадках, визначених Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 3.2); недопустимість скасування чи зміни законом про Державний бюджет України обсягу прав і гарантій та законодавчого регулювання, передбачених у спеціальних законах (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 4).

ПРАВОВА ДЕРЖАВА — див. «правова держава» у розділі «Держава».

ПРАВОВІ АКТИ — нормативні, ненормативні (від 23 червня 1997 року № 2-зн, п. 1); ієрархія нормативно-правових актів (від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, пп. 4.1; від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003, пп. 1.3); ознаки нормативності правових актів (від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001, п. 6); визначення нормативного регулювання (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 7); нормативно-правові акти, акти правозастосовного характеру (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3); правові акти управління (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.14; від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011, пп. 4.1, 4.2);

термін «законодавство» (від 9 липня 1998 року № 12-рп/98); визнання неконституційним правового акта, стосовно якого були порушені процесуальні вимоги (від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, п. 2); припинення юридичних прав чи обов'язків суб'єктів права, у тому числі шляхом визнання акта таким, що втратив чинність (від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, пп. 2.3); недопустимість відтворення положень правових актів, визнаних неконституційними (від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, пп. 3.3); неконституційність одночасного прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання та конституційно визначені процедури розгляду і ухвалення яких є різними (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 5); наслідки визнання неконституційним закону у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення (від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, п. 5, 6);

дія, чинність — дія нормативно-правового акта (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 2; від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, п. 4; від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003, п. 5; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1,

3.2, п. 1 р.ч.; від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008, п. 6); дія однопредметних нормативних правових актів однакової сили (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 3; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); момент втрати чинності законами, іншими правовими актами або їх окремими положеннями, визнаними неконституційними (від 24 грудня 1997 року № 8-зп, п. 4; від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, п. 2, 4); конституційність закону, у якому визначено момент набрання ним чинності «з дня його опублікування» (від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008, п. 6); втрата чинності норми акта в попередній редакції з прийняттям нормативно-правового акта в новій редакції (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, п. 4).

Див. також: «Верховна Рада України», «Дія нормативно-правового акта в часі», «Закон», «Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів».

ПРАВО ВЕТО (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98; від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002, п. 2); відсутність у Конституції України винятків із загального правила, за яким Президент України підписує закони, він має право вето щодо всіх законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд парламенту (від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, п. 10); право вето на закон про внесення змін до Конституції України (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 3, 4); юридичні наслідки застосування права вето (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98; від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, п. 4; від 14 липня 2009 року № 46-уп/2009; від 14 липня 2009 року № 18-рп/2009, пп. 3.3; від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009, пп. 3.2); право вето як елемент механізму стримувань і противаг у здійсненні влади (від 10 вересня 2009 року № 20-рп/2009, п. 3).

ПРАВО ВЛАСНОСТІ (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.2); визначення законами правового режиму власності, порядку і умов набуття та припинення права власності, а також права володіння, користування та розпорядження майном (від 13 грудня 2000 року № 14-рп/2000, п. 3; від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.2; від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); правовий статус суб'єктів права різних форм власності (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003, пп. 3.3); реальність будь-якого суб'єктивного права власності (від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001, пп. 5.1); необхідність галузевих законів, які встановлюють конкретні норми використання власником належного йому майна з урахуванням інтересів усіх суб'єктів правовідносин для реалізації закріпленого в Конституції України права власності (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.1; від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); непорушність права власності (від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004, п. 5; від

22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.2); допустимість обмеження права власності (від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001, пп. 5.4; від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005, пп. 4.2; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, п. 3; від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, пп. 2.3); примусове відчуження об'єкта права приватної власності (від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008, п. 5); конституційно-правові межі здійснення права власності (від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008, п. 4; від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); зміст права власності (від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011, п. 3; від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі (від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012); умови (підстави) втручання у право власності (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, пп. 2.3; від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.2); принцип «добропорядного врядування» (good governance) у контексті скасування помилково наданого права на майно (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4); правовий режим власності (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.4); визнання, дотримання і захист права власності є обов'язком держави (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); заборона створювати перешкоди власнику у здійсненні належного йому права, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження майном громадян (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); рівність всіх осіб (власників) у праві володіння, користування та розпорядження власністю (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); неабсолютність права власності, в тому числі й приватної (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); визначення та рівним чином захист державою усіх форм власності, кожна з яких може мати свої особливості, пов'язані із законодавчо визначеними умовами та підставами виникнення або припинення права власності (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020, пп. 2.1); правова сутність статей 13 і 41 Конституції України (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.2); правовий статус суб'єктів права різних форм власності (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.2);

окремі питання здійснення права власності — збереження довіреним особам кандидатів у народні депутати України заробітної плати за останнім місцем роботи на час звільнення їх від виконання виробничих або службових обов'язків без згоди власника та компенсації йому витрат за рахунок коштів Державного бюджету України (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 12); заощадження громадян (від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001); запровадження порядку грошових взаєморозрахунків на енергоринку з використанням розподільчих рахунків в установах уповноваженого банку (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); права співвлас-

ників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків (від 2 березня 2004 року № 4-рп/2004, п. 4, п. 1 р.ч.); захист права власності організацій споживчої кооперації (від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004); права акціонерів ЗАТ (від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005, п. 4, п. 1 р.ч.); віднесення об'єктів права приватної власності до національного культурного надбання не має на меті зміну форми власності (від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008, п. 6); право на допоміжні приміщення у будинку чи гуртожитку, технічне обладнання, елементи зовнішнього благоустрою (від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011); недопустимість встановлення заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 4); адміністративний арешт майна платника податків (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.3, 3.4); статутний капітал та майно приватного підприємства як об'єкт права спільної сумісної власності подружжя (від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012); право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця (від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014); вільне набуття кожним права приватної власності на житлові об'єкти відповідно до закону (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, п. 3); допустимість законодавчого регулювання, за змістом якого у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою, за умови, що набувач володіє достатніми засобами юридичного захисту, передбаченими чинним законодавством України, у разі порушення його конституційного права власності, а також вимог закону при вчиненні правочину (від 14 липня 2020 року № 8-р/2020); недопустимість (дискримінаційність) законодавчого регулювання, яке ставить державу у привілейоване становище порівняно з іншими учасниками господарської організації державного сектора економіки (від 22 липня 2020 року № 8-р(1)/2020, пп. 4.1);

право власності на землю — передача земельних ділянок (від 5 лютого 2004 року № 2-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); порядок переоформлення права власності або права оренди на земельні ділянки (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005); правовий режим власності та користування землею (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, п. 6; від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008, пп. 3.4); врегулювання відносин у сфері набуття права власності на землю та користування нею (від 25 червня 2019 року № 8-р/2019, пп. 2.2, 2.3, 2.4); див. також: «Земля»;

державна та комунальна власність — розмежування правового статусу об'єктів державної і комунальної власності (від 1 липня 1998 року

№ 9-рп/98, п. 1); здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування права власника (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98, п. 3); право територіальних громад районів у містах та районних в місті рад самостійно здійснювати місцеве самоврядування та бути самостійними суб'єктами права комунальної власності (від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000, пп. 1.1, 1.2); мораторій на примусову реалізацію майна (від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003); морський порт як державне підприємство (від 15 грудня 2004 року № 21-рп/2004, п. 3); можливість громадян користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.2); управління об'єктами державної власності (від 5 жовтня 2005 року № 7-рп/2005, п. 4; від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009, п. 4, 6; від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.4); щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007); принципи державної політики стосовно банкрутства щодо суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.1); відчуження об'єктів державної власності (від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009, п. 4, 5, 6); переважне право наймача на придбання військового майна (від 10 грудня 2009 року № 31-рп/2009); повноважність держави при управлінні належним їй майном допускати цивільно-правові обтяження такого майна (від 10 грудня 2009 року № 31-рп/2009, пп. 3.5);

питання приватизації — приватизація державного та комунального майна (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98); допустимість внесення змін до переліку об'єктів права власності, які не підлягають приватизації (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98, п. 2); приватизація державного житлового фонду (від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000); визначення способу малої приватизації (від 13 грудня 2000 року № 14-рп/2000); безоплатна приватизація житла (від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); права співвласників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків (від 2 березня 2004 року № 4-рп/2004, п. 4, п. 1 р.ч.);

корпоративні права — поширення гарантій захисту права власності, передбачених частиною четвертою статті 13, статтею 41 Основного Закону України, на корпоративні права учасника господарської організації (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.3, 4.1); умови втручання в корпоративні права учасника господарської організації (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.3, 4.1); вимоги дотримуватись єдиних конституційних принципів та забезпечувати розумне співвідношення інтересів кожного з учасників правовідносин при нормативному регулюванні ВРУ суспільних відносин щодо реалізації учасником господарської організації корпоративних прав (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 3.3); здійснення повноважень управління корпоративними правами держави (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, п. 4); недопустимість (дискримінаційність)

законодавчого регулювання, яке ставить державу у привілейоване становище порівняно з іншими учасниками господарської організації державного сектора економіки (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020, пп. 4.1); неконституційність законодавчого регулювання, за яким «господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави яких становить 100 відсотків, які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, сплачують до державного бюджету частину чистого прибутку у розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, встановлених на відповідний рік, але не менше 30 відсотків, до 1 липня року, що настає за звітним; на суму таких коштів органами доходів і зборів нараховується пеня у порядку, визначеному абзацом шостим цієї частини, яка сплачується до загального фонду Державного бюджету України» (абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року № 185–V (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 46, ст. 456) зі змінами (від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020).

ПРАВО ГРОМАДЯН БРАТИ УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7); нетождність праву на працю (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.1.2); недопустимість позбавлення громадянина права брати участь в управлінні державними справами шляхом участі у роботі окружної або дільничної виборчої комісії у зв'язку з його проживанням за межами відповідного округу або міста (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.3).

ПРАВО ГРОМАДЯН ЗБИРАТИСЯ МИРНО, БЕЗ ЗБРОЇ І ПРОВОДИТИ ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ І ДЕМОНСТРАЦІЇ (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.2); строки завчасного сповіщення про мирні зібрання (від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001); завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4).

ПРАВО ГРОМАДЯН НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); свобода утворення профспілок (від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000); свобода об'єднання (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2, 3, 4, 5; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019,

пн. 3.1); межі втручання держави в реалізацію права громадян на свободу об'єднання (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2, 3, 4, 5); право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії (від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 2, 3, 4); обмеження права на свободу об'єднання та права об'єднань (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.4); свобода політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); принцип багатоманітності суспільного життя у визначенні засад реалізації права на свободу об'єднання і встановлення інститутів громадянського суспільства (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3); вимоги до законодавчого регулювання у разі запровадження додаткових обов'язків, пов'язаних із реалізацією права на свободу об'єднання (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1); обов'язок об'єднань громадян та їх членів у своїй діяльності неухильно дотримувати вимог Конституції України (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1); невтручання держави як у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1).

Див. також: «Громадські об'єднання (об'єднання громадян)».

ПРАВО КОЖНОГО БУДЬ-ЯКИМИ НЕ ЗАБОРОНЕНИМИ ЗАКОНОМ СПОСОБАМИ ЗАХИЩАТИ СВОЇ ПРАВА І СВОБОДИ ВІД ПОРУШЕНЬ І ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.7); досудове врегулювання спорів (від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002); звернення до третейського суду (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 3.1).

ПРАВО КОЖНОГО НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ І ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ — встановлення меншого порівняно з чоловіками пенсійного віку для жінок, які зайняті на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком, є спеціальною гарантією щодо охорони праці і здоров'я жінок (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5).

ПРАВО КОЖНОГО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я, МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ТА МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ — платні медичні послуги (від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98); добровільність медичного страхування громадян (від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002, п. 4).

ПРАВО КОЖНОЇ ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ — обов'язок держави створити такі законодавчі механізми для діяльності об'єднань громадян, які забезпечуватимуть вільний розвиток особистості, можливості реалізації нею свого творчого потенціала

лу та індивідуальних здібностей у різних сферах суспільного життя (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.1).

ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК — заборона звільнення працівника з ініціативи власника у період перебування такого працівника у відпустці (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2).

ПРАВО НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ДЛЯ СЕБЕ І СВОЄЇ СІМ'Ї (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3, п. 3); недопустимість звуження змісту та обсягу права на достатній життєвий рівень (від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5); винагорода за виконану працівником роботу як джерело його існування та забезпечення достатнього, гідного життєвого рівня (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); неналежність категорії «пільга» до елементів конституційного статусу людини на відміну від основоположних прав і свобод людини та гарантій їх реалізації, які є необхідними для гідного існування та гармонійного розвитку людини (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, п. 3); обов'язок держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3, п. 3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2); умови та вимоги щодо перерозподілу або зменшення соціальних видатків (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2, п. 6, пп. 6.1, 6.2); обов'язок ВРУ, формуючи соціальну політику держави, гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 4); недопустимість держави вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3).

ПРАВО НА ЖИТЛО (від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010, пп. 3.1; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019); гарантії здійснення (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.1); способи реалізації (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.1, 2.2); непов'язаність можливості реалізації права на житло з постійним проживанням особи у тому чи іншому населеному пункті (з місцем проживання) (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.1, 2.2).

ПРАВО НА ЖИТТЯ (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1); смертна кара як вид покарання (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99); невід'ємність права заробляти собі на життя від права на саме життя

(від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.1.1, 6.1.2, 6.1.3); незалежність розслідування порушень прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1, 2.3); створення ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини, у тому числі у місцях позбавлення волі (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.3); забезпечення за будь-яких обставин достатніх умов життя, сумісних з людською гідністю (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3, п. 3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2).

ПРАВО НА ЗАРОБІТНУ ПЛАТУ, НЕ НИЖЧУ ВІД ВИЗНАЧЕНОЇ ЗАКОНОМ — щодо розміру заробітної плати працівників апарату судів та працівників державної судової адміністрації (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.5); умови допустимості запровадження обмеження розміру заробітної плати, грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування) (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.3).

ПРАВО НА ЗАХИСТ (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, пп. 4.2); право обвинуваченого і захисника на ознайомлення з матеріалами кримінальної справи (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012).

Див. також: «Право на правничу (правову) допомогу».

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ЗА ЗАХИСТОМ СВОЇХ ПРАВ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ — недопустимість запровадження правового регулювання, яке може призвести до звуження сфери діяльності та обмеження повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та до обмеження конституційного права, закріпленого частиною третьою статті 55 Конституції України (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1).

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ (ПРАВО КОЖНОГО ВІЛЬНО ЗБИРАТИ, ЗБЕРІГАТИ, ВИКОРИСТОВУВАТИ І ПОШИРЮВАТИ ІНФОРМАЦІЮ) (від 30 жовтня 1997 року № 5-зп); недопустимість звернення народного депутата України до керівників служби безпеки із запитом, що містить доручення про перевірку будь-якої інформації щодо окремих громадян (від 19 травня 1999 року № 4-рп/99, п. 4, пп. 1.2 р.ч.); запит, звернення народного депутата України, звернення комітетів ВРУ про надання інформації, що становить банківську таємницю (від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, пп. 4.1, 4.2); поширення відомостей (від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003, п. 3); межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб (від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003, п. 3); надання

інформації про особу, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, її близьких та інших осіб (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, п. 4); щодо належності інформації про особисте та сімейне життя особи до конфіденційної та можливості її поширення (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012); поширення інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування та членів її сім'ї (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); можливість обмеження права (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, п. 4, 5, п. 1 р.ч.; від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2, 2.5); вичерпність переліку визначених Конституцією України підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); встановлені частиною третьою статті 34 Основного Закону України обмеження реалізації права на інформацію кореспондуються з положеннями статті 32 Конституції України, відповідно до частин першої, другої якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2); тексти конституційних скарг не є публічною інформацією і не оприлюднюються на офіційному вебсайті КСУ; вказане законодавче обмеження має тимчасовий характер і завершується одночасно із закінченням розгляду КСУ справи (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.5).

ПРАВО НА ОСВІТУ — обов'язковість повної загальної середньої освіти (від 21 листопада 2002 року № 18-рп/2002, п. 5); безоплатне користування шкільними підручниками (від 21 листопада 2002 року № 18-рп/2002, п. 5); доступність і безоплатність освіти (від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004); автономія та самоврядування вищих навчальних закладів (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.4); забезпечення балансу між вивченням і застосуванням державної мови і вільним розвитком, використанням, захистом мов національних меншин та корінних народів України (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019); право громадян, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4); прерогатива законодавця врегульовувати питання освітніх рівнів для навчання рідними мовами національних меншин чи їх вивчення, кількості годин такого навчання чи кількості годин для вивчення відповідної мови (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4).

ПРАВО НАПРАВЛЯТИ ІНДИВІДУАЛЬНІ ЧИ КОЛЕКТИВНІ ПИСЬМОВІ ЗВЕРНЕННЯ АБО ОСОБИСТО ЗВЕРТАТИСЯ ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПОСАДОВИХ І СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЦИХ ОРГАНІВ (від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018, п. 3, 4, 6, 8, 9, 10); заборона звертатися до Центральної виборчої комісії зі скаргами, що стосуються підготовки і проведення виборів Президента України, у день голосування і наступні дні виборчого процесу, заборона розгляду Центральною виборчою комісією таких скарг (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.6); неконституційність законодавчого регулювання, яке позбавляє недієздатних осіб можливості самостійно подати скаргу до уповноважених органів, їх посадових і службових осіб для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів (від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018).

ПРАВО НА ПРАВНИЧУ (ПРАВОВУ) ДОПОМОГУ (від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000; від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009; від 11 липня 2013 року № 6-рп/2013, п. 3); право вільного вибору захисника (від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000); відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві (від 11 липня 2013 року № 6-рп/2013); обумовленість встановлення на законодавчому рівні винятків щодо представництва в суді іншими, ніж адвокат, особами (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.17); обов'язок держави гарантувати участь адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя за рахунок коштів держави у випадках, передбачених законом (від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, пп. 2.2.1); поняття «надання професійної правничої допомоги» та «представництво особи в суді» (від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, пп. 2.2.1).

Див. також: «Право на захист», «Право на судовий захист».

ПРАВО НА ПРАЦЮ (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.1; від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.1; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 2, 6); зміст права на працю (від 9 липня 1998 року № 12-рп/98, п. 4; від 4 вересня 2019 року № 6-р(ІІ)/2019, пп. 2.2); надання профспілкою згоди на розірвання трудового договору з працівником (від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/98, п. 3, п. 1 р.ч.); охорона трудових прав депутатів місцевих рад (від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002, п. 5, 6, 7); свобода праці (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.1; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 2); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та компенсації моральної шкоди (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка

була передана у користування наймачеві, та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі (від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012); обов'язок держави створювати належні умови для реалізації громадянами права на працю (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); вільний вибір праці (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2); невід'ємність права заробляти собі на життя від права на саме життя (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.1.1, 6.1.2, 6.1.3); нетотожність права брати участь в управлінні державними справами праву на працю (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, пп. 6.1.2); реалізація права громадянина на працю (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 2); можливість визнання обмежень, пов'язаних з доступом до професії, такими, що впливають на особисте життя (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 4); умови встановлення будь-яких обмежень (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3); принципи, на яких повинні ґрунтуватися трудові відносини (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.1); закріплення в Конституції України права на соціальний захист сприяє виконанню обов'язку держави зі створення умов для реалізації громадянами права на працю (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2); недопустимість дискримінації у реалізації працівниками трудових прав, порушення їх рівності у трудових правах та гарантіях (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3); заборона на звільнення працівника з ініціативи власника в період тимчасової непрацездатності такого працівника як гарантія забезпечення права на працю (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2);

трудоий договір (контракт) (від 9 липня 1998 року № 12-рп/98, п. 4, 5, п. 1 р.ч.; від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 2); реалізація громадянином конституційного права на працю шляхом укладання трудового договору (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); контракт як особлива форма трудового договору (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 2, 3); запровадження контрактної форми трудового договору творчих працівників державних та комунальних закладів культури (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 2, 3); право сторін контракту виходити за межі сфери нормативного регулювання трудових правовідносин, передбачених законодавством України про працю, за умови відсутності погіршення юридичного становища працівника (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 2); зміна форми трудового договору з безстрокової на контрактну у зв'язку з прийняттям закону (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 4, 6); сфера укладання контракту (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3); недопустимість незастосування до працівників, які працюють відповідно до укладеного контракту, положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України та їх звільнення в день тимчасової непрацездатності або в період перебування у відпустці (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3);

оплата праці (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.1); зобов'язання роботодавця матеріального змісту (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.1); відсутність обмежень строками позовної давності права на судовий захист у разі порушення роботодавцем законодавства про оплату праці (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.2, п. 1 р.ч.; від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.3, п. 1 р.ч.); державне регулювання оплати праці (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); трудовий спір, пов'язаний з недотриманням законодавства про оплату праці (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.3);

заробітна плата (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.1; від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); щодо розміру заробітної плати працівників апарату судів та працівників державної судової адміністрації (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.5); обсяг заробітної плати найманого працівника (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.1); можливість зміни заробітної плати працівників виконавчого апарату районних і обласних рад в залежності від конкретних обставин, які обумовлюють складові в оплаті їх праці (від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009, п. 4); винагорода за виконану працівником роботу як джерело його існування та забезпечення достатнього, гідного життєвого рівня (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); невизначеність щодо дії в часі та непередбачуваність застосування норм права, якими встановлено граничний розмір заробітної плати, грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування), передбачений у квітні 2020 року та на період до завершення місяця, в якому відміняється карантин, установлений КМУ (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1); недопустимість правового регулювання, за яким заробітна плата, грошове забезпечення працівників, службових і посадових осіб органів законодавчої та судової влади поставлені в залежність від виконавчої влади (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.1); умови допустимості запровадження обмеження розміру заробітної плати, грошового забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування) (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.3);

законодавча діяльність у сфері регулювання праці:

— особливість правового регулювання трудових відносин (від 9 липня 1998 року № 12-рп/98); обов'язок держави створювати належні умови для реалізації громадянами права на працю (від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.2); обов'язок ВРУ створювати ефективні організаційно-правові механізми для реалізації трудових правовідносин на рівні закону (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2); можливість органів державної влади на власний розсуд встановлювати обмеження у сфері

проведення відповідної політики економічного або соціального характеру з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3);

— законодавча діяльність у сфері регулювання праці, зокрема щодо умов та порядку припинення трудових правовідносин (від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 2, б); обов'язковість встановлення вичерпного переліку умов та підстав припинення трудових відносин (від 4 вересня 2019 року № 6-р(ІІ)/2019, пп. 2.1);

— критерії встановлення кваліфікаційних вимог до віку кандидата на посаду (від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000, п. 2); необґрунтованість встановлення вікових обмежень для кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.2, 4.3); допустимість встановлення певних відмінностей, зокрема граничних вікових обмежень на зайняття посад, щодо державних службовців (працівників правоохоронних органів), військовослужбовців, працівників, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, тощо (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.1); допустимість встановлення вікових обмежень на зайняття окремими видами трудової діяльності (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.3, 3.4, 3.5);

— можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.1); умови встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі працівників (від 4 вересня 2019 року № 6-р(ІІ)/2019, п. 3); застосовність юридичної позиції Конституційного Суду України про те, що «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності», до проходження військової служби та служби в органах правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3).

ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА, НА ВІЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ СВОЇХ ПОГЛЯДІВ І ПЕРЕКОНАНЬ — можливість обмеження законом (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 2, 11, 14); обґрунтування обмеження свободи вираження думки під час політичного виступу (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 14); прийнятність, обґрунтованість та легітимність мети засудження законом нацистського режиму та комуніс-

тичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019).

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ, ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ — недопустимість встановлення дозвільного порядку вибору особою місця проживання (прописки) (від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, п. 4); недопустимість обмеження цього права через підозру у зайнятті бродяжництвом (від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.3, 3.4); вільне пересування і вибір місця проживання як гарантія свободи особи, умови її професійного та духовного розвитку (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.3).

ПРАВО НА СВОБОДУ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, НЕ ЗАБОРОНЕНОЇ КОНСТИТУЦІЄЮ І ЗАКОНАМИ УКРАЇНИ (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.3).

ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, 2.3); завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016); можливість застосування судом обмежень щодо реалізації права на свободу світогляду і віросповідання (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.3); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4).

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ (від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, пп. 3.3; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.2, 2.4; від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2); право на свободу (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.2, 2.4; від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2; від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.3); потреба посилення гарантій захисту (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.1); можливість обмеження (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.2; від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2);

— затримання (від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, пп. 3.5); затримання, арешт і тримання під вартою (від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, п. 6); врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу (від 8 липня 2003 року № 14-рп/2003); необґрунтованість затримання за підозрою у діяннях, які на час їх вчинення не визнавалися законом як

правопорушення (від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.2, 3.3; від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, п. 5); обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб забезпечувати дотримання норм матеріального та процесуального права при затриманні (від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, пп. 3.2); доставлення правопорушника (від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, пп. 4.2); строки адміністративного затримання (від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, пп. 3.5, 3.6, 3.7, 4.1, 4.2); обов'язкові вимоги до правомірного арешту або тримання під вартою (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1); судовий контроль застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність та продовження їх дії (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 3, 4); запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4; від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 2, 3, 4); можливість окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою до ухвалення судового рішення у справі (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019); обов'язок ВРУ при здійсненні регулювання обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві гарантувати такій особі право на судовий захист, у тому числі можливість оскарження в апеляційному порядку будь-яких форм та способів обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.4); недопустимість застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення (у якому необхідність тримання під вартою обґрунтовується тяжкістю злочину) (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 4); затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, п. 3, пп. 3.1, 3.2); допустимість встановлення заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020);

— необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність недієздатної особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її згоди (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3, 2.4, 2.5, п. 3, 4; від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018).

Див. також: «обмеження права на свободу» у розділі «Кримінальне судочинство».

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 5; від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1, п. 3; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.2); непов'язаність за змістом статті 46 Конституції України права громадян на соціальний захист, зокрема, його складової частини — права на пенсійне забезпечення — з

досягненням ними певного віку (від 2 червня 1999 року № 2-в/99, п. 3); недопустимість зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій (недопустимість звуження змісту та обсягу права на достатній життєвий рівень) (від 6 липня 1999 року № 8-рп/99, п. 3; від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 4; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 6; від 11 жовтня 2005 року № 5-рп/2005, п. 5, 6; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 5, 6; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.4; від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, п. 4; від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5); визначення механізму виплати і доставки пенсій та грошової допомоги (від 20 червня 2001 року № 10-рп/2001, п. 2, 3); безоплатна медична допомога (від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002); державне регулювання вартості оформлення передплати та доставки друкованих періодичних видань (від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004, п. 6, 7); надання допомоги по тимчасовій непрацездатності (від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005); визначення Конституцією України обов'язкових гарантій соціального захисту не виключає можливості запровадження законом інших додаткових гарантій у цій сфері (наприклад, соціальної допомоги різних видів) (від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005, пп. 4.1); соціальні гарантії громадян (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2); право застрахованих громадян, які потерпіли на виробництві від нещасного випадку або професійного захворювання, на відшкодування моральної шкоди за рахунок власника або уповноваженого ним органу (роботодавця) (від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5, 6); недопустимість довільної відмови держави від узятих на себе фінансових зобов'язань (від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, пп. 3.3); допомога по безробіттю звільненим за угодою сторін (від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5); розміри соціальних виплат (від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2, п. 1, 3 р.ч.); пільги (від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018, п. 3); неналежність категорії «пільга» до елементів конституційного статусу людини на відміну від основоположних прав і свобод людини та гарантій їх реалізації, які є необхідними для гідного існування та гармонійного розвитку людини (від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018, п. 3); вимоги до розміру прожиткового мінімуму у соціальній державі (від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018, пп. 2.3); вимоги до законодавчого регулювання соціальних питань (від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018, пп. 2.3, п. 3); обов'язок держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018, пп. 2.3, п. 3; від 7 листопада 2018 року № 9-рп/2018, пп. 2.2); недопустимість держави вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з

обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, пп. 2.3; від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2; від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3); обов'язки, що покладаються на державу у зв'язку з визначенням у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні (від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018, п. 2); фінансування соціальних та інших зобов'язань держави (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2); умови та вимоги щодо перерозподілу або зменшення соціальних видатків (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 2.2, п. 6, пп. 6.1, 6.2); умови щодо законодавчого обмеження соціальних прав (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 4); державна система соціального захисту має заохочувати і не повинна стримувати прагнення особи покращити умови життя для себе і своєї сім'ї (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 6); забезпечення соціальної підтримки громадян виходячи з фінансових можливостей держави (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, пп. 6.2); обов'язок ВРУ, формуючи соціальну політику держави, гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 4); повноважність ВРУ при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів змінити, скасувати або поновити інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях (встановлювати та змінювати види, форми соціальної допомоги) (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 5; від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.2, 2.5); обов'язок держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2); вимоги до гарантування державою права на соціальний захист (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.1, 3.3); передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними; механізм їх реалізації може бути змінений державою, зокрема через неможливість їх фінансового забезпечення (від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.2; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2, 3.3; від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1; див. також: від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5); обов'язок держави обґрунтовувати законодавче регулювання, зокрема, у вирішенні питань соціального захисту відповідних категорій громадян (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.1); вимоги до законодавчого регулювання у разі зміни умов соціального забезпечення (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2, 3.3); небезпека застосування принципу абсолютної рівності у випадку регулювання соціальних прав

(від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); закріплення в Конституції України права на соціальний захист сприяє виконанню обов'язку держави зі створення умов для реалізації громадянами права на працю (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, пп. 2.2); обов'язок держави піклуватися про кожного громадянина у разі настання одного з випадків, передбачених частиною першою статті 46 Конституції України (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3); широкий обсяг дискреційних повноважень держави щодо запровадження чи зміни одноразової грошової допомоги як одного з видів соціальних виплат, що не визначені та не конкретизовані у Конституції України (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3); визначення змісту та складових права на соціальний захист Конституцією та законами України (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.2);

право на пенсійне забезпечення (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 5; від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.4); непов'язаність за змістом статті 46 Конституції України права громадян на соціальний захист, зокрема, його складової частини — права на пенсійне забезпечення — з досягненням ними певного віку (від 2 червня 1999 року № 2-в/99, п. 3); закріплення пенсійного віку як правило у законах, а не конституціях сучасних держав (від 2 червня 1999 року № 2-в/99, п. 4); визначення умов обчислення стажу наукової роботи для надання підвищеної пенсії (від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, п. 4); визначення механізму виплати і доставки пенсій та грошової допомоги (від 20 червня 2001 року № 10-рп/2001, п. 2, 3); недопустимість обмеження розміру пенсії із солідарної системи (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 5); рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005); перерахунок пенсій військовослужбовців (від 14 червня 2007 року № 3-рп/2007, п. 4); недопустимість встановлення законом граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання чи пенсії (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.2, 3.4; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.5); додаткові гарантії соціального захисту з боку держави громадянам, яким пенсія призначається за спеціальними законами (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.4); право на одержання пенсії громадянами, які виїхали на постійне проживання за кордон (від 7 жовтня 2009 року № 25-рп/2009); недопустимість встановлення будь-яких обмежень у правах громадян за ознаками майнового стану, зокрема в залежності від отримання працюючими пенсіонерами заробітної плати (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 6.2); право на пенсію за віком (від 26 листопада 2013 року № 11-рп/2013, пп. 2.1; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, п. 4); додаткове законодавче регулювання пенсійних правовідносин державних службовців (від 26 листопада 2013 року № 11-рп/2013, пп. 2.1); пенсіонери по старості (від 11 червня 2014 року № 6-рп/2014); додаткові

види грошового забезпечення військовослужбовців, які враховуються при перерахунку пенсій (від 13 травня 2015 року № 4-рп/2015); недопустимість обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким частиною п'ятою статті 17 Конституції України передбачені відповідні гарантії (від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016); справедливий підхід законодавця у сфері пенсійного забезпечення (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.1, 4.3); неконституційність оподаткування пенсій та зміни суми, з якої починається таке оподаткування (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.3); обов'язок держави в процесі виконання своїх соціальних обов'язків вживати заходів для забезпечення рівності між пенсіонерами (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.4); небезпека застосування принципу абсолютної рівності у випадку регулювання соціальних прав (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); вимоги до гарантування державою права (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.1, 3.3); коригування юридичного регулювання у сфері пенсійного забезпечення (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.2); недопустимість порушення за будь-яких обставин сутності права на пенсійне забезпечення (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.1, 3.2, 3.3); пенсія за вислугу років, мета її призначення (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.3, 3.4); недопустимість встановлення віку виходу на пенсію окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.3, 3.4); встановлення меншого порівняно з чоловіками пенсійного віку для жінок, які зайняті на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); закріплення виключно на рівні закону питань пенсійного забезпечення, зокрема і порядку перерахунку призначеної пенсії, працівників прокуратури (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); зміна умов призначення пенсій (від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, п. 4.4); суперечливість та неоднозначність юридичної конструкції «у разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії призначаються відповідно до законів України <...>» (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1.1);

— **право на соціальний захист окремих категорій осіб** — виокремлення Конституцією України категорій громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави (від 6 липня 1999 року № 8-рп/99, п. 3; від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, п. 3; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 3; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 5, 6;

від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1); недопустимість невиконання державою своїх соціальних зобов'язань щодо окремих осіб (від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, пп. 3.2; від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, п. 5; від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, пп. 2.1); обов'язок держави обґрунтовувати законодавче регулювання, зокрема, у вирішенні питань соціального захисту відповідних категорій громадян (від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.1; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.1);

— *соціальний захист дітей, сімей з дітьми* — вимога правової визначеності при законодавчому врегулюванні підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016); можливість законом встановлювати, модернізувати або поновлювати види державної допомоги сім'ям з дітьми, змінювати розмір цієї допомоги, механізми її нарахування та надання (від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, п. 6, пп. 6.1, 6.2);

— *соціальний захист осіб, які втратили здоров'я внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС* — необхідність виокремлення категорії громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і потребують додаткових гарантій соціального захисту (від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, п. 4, 6); недопустимість обмеження чи скасування окремих пільг, компенсацій та гарантій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи без відповідної рівноцінної їх заміни чи компенсації (від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, п. 4, 6, 7); обов'язок держави обґрунтовувати зміну законодавчого регулювання, зокрема, у питаннях обсягу пільг, компенсацій та гарантій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, п. 7); можливість встановлювати певні відмінності щодо рівня соціального захисту громадян, які перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, тобто виконують військовий обов'язок, а також осіб, які втратили здоров'я внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та потребують його відновлення, постійної медичної допомоги й соціального захисту з боку держави (від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.1); спеціальний статус та особливі умови соціального захисту осіб, які під час проходження військової служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.1); недопустимість встановлення різного рівня соціального забезпечення різним категоріям військовослужбовців (у тому числі військовозобов'язаним під час участі у військових зборах), які брали безпосередню участь у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС та її наслідків (від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.2);

— *соціальний захист військовослужбовців та працівників органів правопорядку* — право на житлово-комунальні пільги членів сім'ї окремих

категорій громадян (від 3 червня 1999 року № 5-рп/99); пільги щодо оплати жилої площі, комунальних послуг та палива членам сімей працівників міліції, державної пожежної охорони, звільнених зі служби (від 6 липня 1999 року № 8-рп/99); виокремлення Конституцією України категорій громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави (від 6 липня 1999 року № 8-рп/99, п. 3; від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, п. 3; від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, п. 3; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 5, 6; від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.1); забезпечення житлом військовослужбовців (від 13 червня 2002 року № 11-рп/2002); набуття статусу ветерана органів внутрішніх справ і надання встановлених пільг (від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003); соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів (від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004); недопустимість обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким частиною п'ятою статті 17 Конституції України передбачені відповідні гарантії (від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016); особливий соціальний захист осіб, на яких частиною п'ятою статті 17 Конституції України покладається обов'язок захищати Україну, її незалежність та територіальну цілісність, та членів їхніх сімей (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018; від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.1; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); розуміння частини п'ятої статті 17 Конституції України (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 4); неможливість держави в односторонньому порядку відмовитися від зобов'язання щодо соціального захисту осіб, які вже виконали свій обов'язок перед державою щодо захисту її суверенітету і територіальної цілісності (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 5, 6; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); надання пільг, інших гарантій соціального захисту ветеранам війни, особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551, не має залежати від матеріального становища їхніх сімей та не повинне обумовлюватися відсутністю фінансових можливостей держави (від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, п. 5, 6; від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); можливість встановлювати певні відмінності щодо рівня соціального захисту громадян, які перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, тобто виконують військовий обов'язок, а також осіб, які втратили здоров'я внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та потребують його відновлення, постійної медичної допомоги й соціального захисту з боку держави (від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019, пп. 2.1); спеціальний статус та особливі умови соціального захисту осіб, які під час проходження військової служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (від 25 квітня

2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1); недопустимість встановлення різного рівня соціального забезпечення різними категоріям військовослужбовців (у тому числі військовозобов'язаним під час участі у військових зборах), які брали безпосередню участь у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС та її наслідків (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.2); обсяг особливих умов соціального захисту певних категорій військовослужбовців, які виконують конституційно значущі функції щодо захисту Вітчизни (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1, 2.2); розуміння частини п'ятої статті 17 Конституції України в поєднанні з частиною першою цієї статті (від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, пп. 2.3); соціальний захист військовослужбовців та працівників органів правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1); природа соціальних гарантій військовослужбовців та працівників правоохоронних органів (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.1); право на одноразову грошову допомогу у разі втрати працездатності не є конституційно визначеним правом поліцейського (від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, п. 3); незастосовність статті 17 Конституції України для цілей розгляду справи, якщо предметом спору та предметом конституційної скарги є питання не винагороди прокурора, а соціального захисту громадянина України в разі втрати працездатності (зокрема, часткової) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.3); одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського (від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020).

Див. також: «Право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом».

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 3, пп. 4.3; від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 3, 4; від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.2, 2.3, п. 1 р.ч.; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, п. 3; від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014, пп. 2.3; від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.5; від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, п. 3; від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.1; від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2, п. 5; від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.1); конституційне право кожного на безпосереднє звернення до суду (від 30 жовтня 1997 року № 5-зп, п. 2, 3, 4 р.ч.; від 25 листопада 1997 року № 6-зп, п. 1 р.ч.); недопустимість відмови у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства (від 25 грудня 1997 року № 9-зп, п. 2, п. 1, 2 р.ч.); судовий захист охоронюваного законом інтересу акціонера, акціонерного товариства (від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, п. 4, п. 2 р.ч.); можливість обмеження права на справедливий судовий розгляд (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, п. 3); недій-

сність відмови від права на звернення до суду (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.2); право особи на отримання повідомлення про виклик до суду (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.4); необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність недієздатної особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, 4; від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018); обов'язок держави запроваджувати юридичне регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, необхідне для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи та їх ефективного поновлення (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.1, 2.3); удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3); утвердження правової держави — гарантування кожному судового захисту прав і свобод та запровадження ефективного механізму такого захисту (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3); право кожного на доступ до правосуддя як вимога принципу верховенства права (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1); юридична визначеність норми права — ключова умова забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); недопустимість унеможливлення доступу особи до суду через бездіяльність органів державної влади (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, п. 5); звернення до суду у правовій державі (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.1); недопустимість дискримінації стосовно здійснення особою конституційного права на судовий захист та позбавлення його (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.1, 3.5); безпосередня пов'язаність призначення судової влади з конституційним правом на судовий захист (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5);

оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, п. 3 р.ч.; від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 4); право на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи (від 25 листопада 1997 року № 6-зп); оскарження актів ВРЮ (від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, п. 6; від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.3); оскарження актів ВРУ, Президента України про призначення на посади та звільнення з посад (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 5); право на оскарження рішень, прийнятих суб'єктами владних повноважень, дій, вчинених ними під час здійснення управлінських функцій, а також невиконання повноважень, встановлених законодавством (від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011, пп. 4.2); вимоги до встановленого законодавцем обсягу судового захисту особи стосовно оцінки бездіяльності уповноважених державних органів (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, п. 5); право на доступ до суду з метою оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів

владних повноважень як вимога принципу верховенства права (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.2, 3.5); доведення в суді переконаності особи в потребі захисту своїх порушених прав, свобод рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень як сутнісна властивість її права на звернення до суду щодо їх оскарження, а отже, необхідна передумова здійснення цього права (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.3); необхідність уникати у законодавчому регулюванні заборон або обмежень щодо реалізації кожною особою права оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, у тому числі шляхом визначення на законодавчому рівні вичерпного переліку осіб, які мають право на таке оскарження (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.3); недопустимість такого юридичного регулювання оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності Національного банку України, його посадових та службових осіб, яке скасовує право особи на доступ до суду щодо оскарження цих рішень, дій чи бездіяльності (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.4, 3.5); недопустимість встановлення вичерпного переліку осіб, які мають право оскаржити рішення, дії або бездіяльність Національного банку України, його посадових та службових осіб та унеможливлення доступу до суду, зокрема, акціонерів банку, які не є власниками істотної участі у банку, що дискримінує їх за майновою ознакою та внаслідок законодавчого регулювання позбавляє можливості доводити в суді свою переконаність у потребі захисту своїх прав, законних інтересів, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.5);

право на судовий захист у кримінальному процесі — розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи (від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, п. 9); можливість оскарження в касаційному порядку рішень місцевих та апеляційних судів щодо постанов про відмову в порушенні кримінальної справи, за винятком випадків, встановлених законом (від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007, п. 3, п. 1 р.ч.); недопустимість розгляду судом справи за відсутності матеріалів, згідно з якими було прийнято рішення про порушення кримінальної справи (від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, п. 4); оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв і повідомлень про злочини (від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011); щодо особистої участі засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, у розгляді судової справи як сторони (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012); презумпція невинуватості як обов'язкова складова справедливого судового розгляду (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); відповідність кримінального закону вимогам юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбаченості — гарантія здійснення суддею правосуддя на засадах

верховенства права та ефективної реалізації кожним конституційного права на судовий захист (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); обсяг судового контролю за бездіяльністю слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, що дозволяв би здійснити ефективний судовий контроль щодо відповідних питань та за наявності підстав надати особі можливість ініціювати початок кримінального провадження, а отже, надати їй реальний доступ до судового захисту (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, п. 5); див. також: «Досудове розслідування злочинів», «Задачі судочинства», «Кримінальне судочинство», «Право на свободу та особисту недоторканність»;

право на судовий захист виборчих прав громадян — недопустимість встановлення обмежень захисту у судовому порядку виборчих прав громадян (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 9); право на оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування (від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003, пп. 3.2); пов'язаність встановлення скорочених строків розгляду позовних заяв з характером виборчого процесу (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.9); право на оскарження до суду порушень, які можуть мати місце при підрахунку голосів та встановленні результатів виборів (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.10); поширення юрисдикції судів на правовідносини, які мали місце в процесі складання протоколів щодо встановлення підсумків голосування у межах територіального виборчого округу під час проведення виборів Президента України, а також протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.11);

процесуальні строки — строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування (від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003, п. 3); визначення виключно законом строків звернення до суду (від 22 червня 2004 року № 13-рп/2004, п. 3); встановлення скорочених строків розгляду позовних заяв (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.8, 3.9); невиконання судом вимоги щодо розгляду справ у стислий строк не може бути підставою для залишення скарги без розгляду у зв'язку із закінченням строків (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.8); зв'язок встановлення скорочених строків розгляду позовних заяв з характером виборчого процесу (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.9); допустимість скорочення строків здійснення окремих процесуальних дій (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.1); встановлення строків у судовому процесі (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.1); строки звернення до суду як складова механізму реалізації права на судовий захист (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012, пп. 2.1; від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012, пп. 2.2); позовна давність і

початок її перебігу щодо вимог про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та компенсації моральної шкоди (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі (від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012); відсутність обмежень строками позовної давності права на судовий захист у разі порушення роботодавцем законодавства про оплату праці (від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013, пп. 2.2, п. 1 р.ч.; від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013, пп. 2.3, п. 1 р.ч.);

оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку — див. «оскарження та перегляд рішень суду» у розділі «Засади судочинства»;

представництво в суді — обумовленість встановлення на законодавчому рівні винятків щодо представництва в суді іншими, ніж адвокат, особами (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.17); представництво прокуратурою інтересів держави в суді у сфері боротьби з корупцією (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.3); неповноважність Національного антикорупційного бюро України здійснювати представництво інтересів держави в суді у сфері боротьби з корупцією (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.3); поняття «надання професійної правничої допомоги» та «представництво особи в суді» (від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, пп. 2.2.1); гарантування участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі за рахунок коштів держави у випадках, передбачених законом (від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, пп. 2.2.1); див. також: «Право на правничу (правову) допомогу»;

судовий збір — встановлення законом помірною судового збору як гарантія реалізації права на судовий захист (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.3); відсутність у організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав права на звільнення від сплати судового збору у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.6, п. 1 р.ч.);

судове рішення — судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.3); судове рішення як акт правосуддя (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); набрання судовим рішенням законної сили (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); право на обґрунтоване судове рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); див. також: «Судове рішення»;

залежність реалізації права на судовий захист від створення державою належних умов для діяльності судів, забезпечення суддів гарантія-

ми належного здійснення правосуддя (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3; від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001, п. 4; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3; від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.2; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); стале забезпечення фінансування, зокрема, органів прокуратури, робота якої тісно пов'язана з діяльністю судів, є однією з конституційних гарантій реалізації прав і свобод громадян, їх судового захисту (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3; від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.1); належний соціальний захист працівників органів прокуратури є гарантією незалежності їх діяльності у ефективному судовому захисті прав громадян (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3).

Див. також: «Виконання рішень суду», «Засади судочинства», «Кримінальне судочинство», «Право на захист», «Право на правничу (правову) допомогу».

ПРАВО ОСОБИ НА НЕВТРУЧАННЯ В ЇЇ ОСОБИСТЕ І СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, пп. 3.3); підстави можливого правомірного втручання в особисте і сімейне життя особи (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012); право на особисте і сімейне життя (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.2; від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.2); перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.2); інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.2); підстава та умова законності втручання у право шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.2); критерії якості закону у розумінні частини другої статті 32 Конституції України (від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018, пп. 2.3, 2.4, п. 3); особисте життя особи (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.2; від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 4); сімейне життя (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.2); можливість розгляду покладення на особу, яка не уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обов'язку з декларування (відповідно до вимог Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами) як втручання у приватне (особисте) і сімейне життя цієї особи (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.2, 3.5); можливість правомірного втручання в особисте і сімейне життя особи (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 4); можливість визнання обмежень, пов'язаних з доступом до професії, такими, що впливають на особисте життя (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 4); встановлені частиною третьою статті 34

Основного Закону України обмеження реалізації права на інформацію кореспондуються з положеннями статті 32 Конституції України, відповідно до частин першої, другої якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.2).

ПРАВО ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАНЬ АБО ПОЯСНЕНЬ ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4, 7).

ПРАВО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ЧИ ПІДСУДНОГО НА ЗАХИСТ — можливість окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою до ухвалення судового рішення у справі (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019); ефективний судовий захист (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3).

Див. також: «Право на правничу (правову) допомогу», «представництво в суді» у розділі «Право на судовий захист».

ПРАВО РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ, А ТАКОЖ ДО СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ — допустимість встановлення граничного віку перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.2, 3.3, 3.4, 3.5).

Див. також: «Державна служба».

ПРАВОСУДДЯ (від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, п. 9; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.8; від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, пп. 3.1; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1; від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.1; від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.1; від 17 червня 2020 року № 4-р(ІІ)/2020, пп. 3.2); третейський розгляд не є правосуддям (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, п. 4); сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів як складова доступу до правосуддя (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.3); доступність правосуддя (від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, пп. 2.3); вимоги до запровадження процедури апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); недопустимість застосування

запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення (у якому необхідність тримання під вартою обґрунтовується тяжкістю злочину) (від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, п. 4); зумовленість гарантій незалежності суддів конституційно визначеною виключною функцією судів здійснювати правосуддя (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1); право кожного на доступ до правосуддя як складова верховенства права (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.1); право кожного на правосуддя, яке відповідало б принципам справедливості (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.1); мета правосуддя (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.1; від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.3); конституційний захист суспільних відносин у сфері правосуддя з тим, щоб не допустити дій, що суперечать меті правосуддя, та запобігти постановленню судового рішення, яке за своєю суттю не може бути актом правосуддя (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.1); відповідність кримінального закону вимогам юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбачності — гарантія здійснення суддею правосуддя на засадах верховенства права та ефективної реалізації кожним конституційного права на судовий захист (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3); закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); вимоги до закону, яким визначено діяння, що є злочинами, суб'єктом яких є суддя, має бути сформульовано законодавцем так, щоб державний орган, будь-яка посадова особа були не в змозі використати їх як спосіб впливу на суддю та втручання у здійснення ним правосуддя (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6); належність прокуратури до української системи правосуддя (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.3);

— здійснення правосуддя (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України та у визначеному законом порядку (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.1); обов'язок держави забезпечити суддям відповідні додаткові гарантії належного здійснення правосуддя (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2);

— недопустимість втручання у здійснення правосуддя (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.2); непоширення права народного депутата України на запит на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних справах (від 19 травня 1999 року № 4-рп/99, п. 2, 3, пп. 1.1 р.ч.; від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002); допустимість ознайомлення члена ВРЮ з матеріалами судових справ, розгляд яких не закінчено (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 6); неконституційність витребування ВРЮ матеріалів судових справ, розгляд яких не закінчено (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.2);

— судове рішення як акт правосуддя (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); набрання судовим рішенням законної сили (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3).

Див. також: «Засади судочинства», «Право на судовий захист», «Суд», «Судова влада», «Судове рішення».

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ — (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3); принцип вільного політичного мандата та його вислід — заборона будь-якого імперативного мандата (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1); обов'язок народного депутата України голосувати особисто (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6).

ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ МАНДАТ (від 13 травня 1998 року № 6-рп/98, п. 5; від 6 липня 1999 року № 7-рп/99, п. 2, 3, 4, 5); несумісність представницького мандата з іншими видами діяльності (від 13 травня 1997 року № 1-зп; від 13 травня 1998 року № 6-рп/98, п. 5, 6, п. 1 р.ч.; від 6 липня 1999 року № 7-рп/99, п. 2, 3, 4, 5; від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001, п. 2, 3, 4; від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 1.2; від 21 грудня 2001 року № 19-рп/2001, пп. 5.1, 5.2; від 4 липня 2002 року № 14-рп/2002, п. 2; від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004; від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, п. 5, 6); встановлення Конституцією України та законами України однакових правових підходів до організації і діяльності органів, які мають представницький характер (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 2.2; від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004, пп. 3.2; від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, пп. 3.2); реалізація набутого представницького мандата (від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004, пп. 3.2); звільнення з інших посад у разі суміщення (від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, п. 5, 6); принцип вільного політичного мандата та його вислід — заборона будь-якого імперативного мандата (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.7.1).

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ:

статус — гарантії недоторканності (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.2; від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003, п. 3, пп. 1.1 р.ч.; від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.4; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1); імпічмент (від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003, п. 4, пп. 1.2 р.ч.); відсутність обов'язку невідкладно приймати народного депутата України з питань депутатської діяльності (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2, 3, пп. 1.1 р.ч.); офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України, за яким одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд (від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003); строки перебування на посту Президента України (від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, п. 8, п. 1 р.ч.);

обчислення строку повноважень Президента України та визначення дати його чергових виборів (від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.2); відповідальність за посягання на честь і гідність Президента України (від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.5); звання Президента України (від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, пп. 4.6; від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3); строк, на який обирається Президент України на позачергових та на чергових виборах (від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014);

вибори Президента України — забезпечення дотримання періодичності виборів Президента України (від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.1); обчислення строку повноважень Президента України та визначення дати його чергових виборів (від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.2); зміна строків проведення чергових виборів (від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010, пп. 4.3); строк, на який обирається Президент України на позачергових та на чергових виборах (від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014);

повноваження Президента України — визначення повноважень виключно Конституцією України (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2; від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, п. 6; від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, пп. 4.2; від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007, п. 6; від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007, п. 5; від 1 квітня 2008 року № 3-рп/2008, пп. 2.1; від 8 липня 2008 року № 14-рп/2008, пп. 2.1; від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008, пп. 3.1; від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, пп. 2.1; від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, пп. 3.1; від 14 липня 2009 року № 46-уп/2009; від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009, п. 3; від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009, пп. 3.1; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.5, 3.6; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); обмеження повноважень Президента України закріплюються виключно Конституцією України (від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, пп. 3.1; від 14 липня 2009 року № 46-уп/2009); завдання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, створених Президентом України у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення його повноважень (від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.3); принципи здійснення діяльності та повноважень (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.2); недопустимість встановлення невизначених меж повноважень Президента України (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11, 12); виконання Президентом України згідно з конституційним принципом поділу влади функцій, передбачених Конституцією України, які «реалізуються через систему повноважень та їх складових, у тому числі й дискреційних» (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.3); недопустимість запровадження конкуренції компетенцій органів державної влади, наділення їх невластивими повноваженнями та концентрації владних повноважень

в одного чи кількох суб'єктів державної влади (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9, 11); вичерпність встановленого у Конституції України переліку повноважень глави держави, зокрема й щодо призначення посадових осіб органів, визначених Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 2.2, 2.3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.3); допустимість наділення на законодавчому рівні глави держави та парламенту іншими повноваженнями, ніж ті, що передбачені Основним Законом України виключно після внесення відповідних змін до Конституції України (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); обов'язок при вирішенні питань утворення, формування органів державної влади та визначення їхніх повноважень (унормування їхньої діяльності) діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); визначення повноважень Президента України виключно Основним Законом України і неможливість розширення законом або іншими нормативно-правовими актами (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.3); можливість деталізації приписів Конституції України, які визначають обсяг і зміст повноважень Президента України та ВРУ, лише на рівні законів України за умови, що така деталізація не призведе до викривлення приписів Конституції України або не вийде за її межі (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2); недопустимість визначати у актах ВРУ повноваження парламенту і глави держави, виходячи за межі тих, що встановлені конституційними нормами (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.2);

— повноваження у сфері законотворчості — строки підписання та офіційного оприлюднення законів України (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 3, п. 3 р.ч.); право вето (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 4); право вето на закон про внесення змін до Конституції України (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 3, 4); право законодавчої ініціативи (від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018, п. 2, пп. 2.1); обов'язок забезпечувати ефективне правове регулювання, створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини (від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018, пп. 2.1).

— керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави — участь глави держави у доборі кадрів, у тому числі через попереднє погодження кандидатур на відповідні посади (від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009, п. 3);

— керівництво у сферах національної безпеки і оборони держави (погодження кандидатур на посади, встановлення термінів надання пропозицій щодо структури, чисельності, визначення функцій військових формувань та МВС України, погодження планів і строків проведення навчань і тренувань) (від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009, п. 2);

— повноваження щодо органів виконавчої влади — утворення центральних органів виконавчої влади (від 6 липня 1998 року № 10-рп/98);

реорганізація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003); неповноважність змінювати визначені Конституцією України функції КМУ та підміняти цей орган у здійсненні його функцій (від 5 жовтня 2005 року № 7-рп/2005, п. 4); допустимість в межах конституційних повноважень давати вказівки (доручення) КМУ (від 5 жовтня 2005 року № 7-рп/2005, п. 4); участь у формуванні центральних органів виконавчої влади і регламентація їхньої діяльності (від 8 липня 2008 року № 14-рп/2008; від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008, пп. 3.2; від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, пп. 2.2, 2.3); призначення і звільнення керівників центральних органів виконавчої влади (від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, пп. 2.3); недопустимість наділення Президента України додатковими невластивими його статусу повноваженнями утворювати нові органи з функціями виконавчої влади та призначати їх керівників (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10, 11, 13); наділення Президента України правом утворювати Національне антикорупційне бюро України не узгоджується з фактом його існування (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); недопустимість законодавчого регулювання, за яким Президенту України надано повноваження, зокрема, утворювати Національне антикорупційне бюро України, призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України та визначати одного члена комісії зовнішнього контролю (від 16 вересня 2020 року № 11-п/2020, пп. 2.3, 3.1, 3.2); уможливлення втручання Президента України в компетенцію КМУ шляхом закріплення повноважень Президента України щодо утворення Національного антикорупційного бюро України, призначення його Директора та вирішення інших питань, пов'язаних із функціонуванням цього органу правопорядку (від 16 вересня 2020 року № 11-п/2020, пп. 3.2); призначення Президентом України керівника органу, який за своїми повноваженнями функціонально належить до органу виконавчої влади [Національне антикорупційне бюро України], призведе до розбалансування системи стримувань і противаг, порушення функціонального розподілу влад та фактичної зміни форми державного правління, передбаченої Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 9-п/2020, пп. 3.2);

— повноваження щодо судової влади, судоустрою — відсутність конституційних повноважень призначати суддю на посаду голови суду, заступника голови суду та звільняти його з цієї посади (від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007, п. 5, б); призначення суддів КСУ (від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009, пп. 3.1, 3.2, від 14 липня 2009 року № 46-уп/2009); ліквідація судів (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.2); переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.4);

— повноваження щодо місцевих державних адміністрацій — відсутність повноваження призначати перших заступників, заступників голів

місцевих державних адміністрацій (від 24 грудня 1997 року № 8-зп, п. 3, 4); призначення на посаду і звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій в АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 3.4);

— можливість достроково припинити повноваження ВРУ, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися (від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004); право достроково припинити повноваження ВРУ, якщо після припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВРУ протягом одного місяця не було сформовано нової коаліції депутатських фракцій (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 2.1, п. 5); встановлення факту припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВРУ та ухвалення рішення про дострокове припинення повноважень ВРУ (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 3, 5).

— інші повноваження — обов'язок Президента України проголосити всеукраїнський референдум за народною ініціативою (від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008); повноваження у сфері телерадіомовлення (від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009, п. 3); збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, ВРУ при внесенні змін до Конституції України при реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.7);

акти та дії Президента України (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.2); право вето (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 4); право вето на закон про внесення змін до Конституції України (від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, п. 3, 4); акти Президента України (від 5 жовтня 2005 року № 7-рп/2005, п. 4); скріплення актів Президента України підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання (від 22 квітня 2008 року № 9-рп/2008, пп. 4.1, 4.2); правові акти ненормативного характеру (індивідуальної дії) (від 22 квітня 2008 року № 9-рп/2008, п. 5); право видавати акти виключно в межах своїх повноважень (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 2.1).

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4, 5, 7); недопустимість розгляду судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого (від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, п. 10); неприпустимість покладання на особу обов'язку доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5, 7); сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4, 5); недопустимість звуження чи скасування таких гарантій, як презумпція невинуватості та право особи не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, стосовно окремих категорій осіб (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4); право особи

надавати докази своєї невинуватості лише за власним бажанням або не надавати їх взагалі (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); презумпція невинуватості як обов'язкова складова справедливого судового розгляду (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 4).

ПРИВАТИЗАЦІЯ — приватизація державного та комунального майна (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98); допустимість внесення змін до переліку об'єктів права власності, які не підлягають приватизації (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98, п. 2); приватизація державного житлового фонду (від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000); визначення способу малої приватизації (від 13 грудня 2000 року № 14-рп/2000); безоплатна приватизація житла (від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); права співвласників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків (від 2 березня 2004 року № 4-рп/2004, п. 4, п. 1 р.ч.).

ПРИНЦИП БАГАТОМАНІТНОСТІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ — поширення принципу на діяльність ВРУ (від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, п. 3); визначення законом конкретної спілки, що об'єднує більшість молодіжних та дитячих громадських організацій як порушення конституційного принципу багатоманітності суспільного життя (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 3); межі втручання держави в реалізацію права громадян на свободу об'єднання (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2, 3, 4); забезпечення державою розвитку та підтримки членів суспільства, громадських інститутів (від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001, п. 2; від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005, пп. 4.1).

ПРИНЦИП «ДОБРОПОРЯДНОГО ВРЯДУВАННЯ» (GOOD GOVERNANCE) (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4); принцип «добропорядного врядування» (good governance) у контексті скасування помилково наданого права на майно (від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, п. 4); належне державне врядування (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 11); найменша небезпека судової влади, зважаючи на сутність її функцій, для демократичного врядування та інших гілок державної влади, а також для природних прав людини, визначених Конституцією України (від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020, п. 4).

ПРИНЦИП НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 20); народний суверенітет щодо поширення юрисдикції міжнародних судових органів на територію України (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.4).

ПРИНЦИП НЕЗВОРОТНОСТІ ДІЇ В ЧАСІ ЗАКОНІВ ТА ІНШИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ (від 13 травня 1997 року № 1-зп, п. 5; від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 2, 3, п. 1 р.ч.; від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, п. 4; від 2 липня 2002 року № 13-рп/2002, п. 4; від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003, п. 5; від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.5; від 12 травня 2009 року № 10-рп/2009, пп. 3.2; від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.1; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 5; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.2, п. 1 р.ч.; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.7; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 6; від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019, п. 5); поширення принципу на Конституцію України (від 13 травня 1997 року № 1-зп, п. 5; від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, п. 7); щодо поширення положення статті 58 Конституції України про зворотну дію в часі на юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.);

зворотна дія нормативно-правових актів у часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 2, 3, п. 1 р.ч.); щодо питання про поширення положення статті 58 Конституції України про зворотну дію в часі на фізичних та юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.); суть зворотної дії в часі (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 2; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 5);

— зворотна дія кримінального закону в часі (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 4, 5, п. 1 р.ч.; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 5, 6, п. 1 р.ч.); умови, за яких кримінально-правова норма має зворотну дію в часі (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 3, 4, п. 1 р.ч.; від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 6).

Див. також: «Дія нормативно-правового акта в часі», «Правові акти».

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 2; від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000, п. 4; від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7; від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003, пп. 4.6.2; від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, пп. 5.4; від 18 листопада 2004 року № 17-рп/2004, п. 4; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, пп. 4.1; від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010, пп. 3.1; від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, п. 3, пп. 3.2; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.1, 2.3; від 5 червня 2019 року № 4-р(ІІ)/2019, пп. 2.1, 2.2; від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1, 3.2; від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, п. 5; від 13 грудня 2019 року № 7-р(ІІ)/2019, пп. 2.2, 2.3; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; пп. 3.1; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 7); мета функціональ-

ного поділу державної влади (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 2; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.1; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.1; від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020, пп. 2.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); непов'язаність особливостей повноважень, організації та діяльності органів АРК з принципом поділу влади (від 21 грудня 2001 року № 19-рп/2001, пп. 5.2); зміст принципу (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002, п. 3); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); обов'язок наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3; від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); одна із засад конституційного ладу України (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); фундаментальне значення положень статті 6 Конституції України для забезпечення існування правової держави та ефективної системи захисту й гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); недопустимість запровадження нового інституту парламентських уповноважених (уповноважених Верховної Ради України «за додержанням Конституції України та законів в окремих сферах»), що може призвести, зокрема, до дублювання чи перебирання функцій і повноважень інших суб'єктів владних повноважень (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1); уникнення втручання інших органів влади в діяльність прокуратури з метою додержання принципу поділу влади (від 13 грудня 2019 року № 7-р(ІІ)/2019, пп. 2.3); недопустимість делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади (від 13 грудня 2019 року № 7-р(ІІ)/2019, пп. 2.3); збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9, 10, 11); зміна балансу влади, розбалансування наявної конституційної системи стримувань та противаг (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10); недопустимість (невідповідність системі стримувань та противаг) недодержання ВРУ конституційної процедури при зміні кількісного складу суддів Верховного Суду (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); відсутність конституції в її сутнісному розумінні в суспільстві, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.1); призначення Президентом України керівника органу, який за своїми повноваженнями функціонально належить до органу виконавчої влади (Національне антикорупційне бюро України), призведе до розбалансування системи стримувань і противаг, порушення

функціонального розподілу влад та фактичної зміни форми державного правління, передбаченої Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.2); принцип поділу влади очевидно зазнає порушення, якщо законодавчий орган своїм актом тимчасово зупиняє виконання остаточних судових рішень (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); принцип поділу державної влади як субстанційна ознака правової держави (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); недопущення порушення принципу поділу влади, що призводить до її концентрації, у тому числі суміщення не належних певним органам державної влади функцій (від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020, пп. 2.1); конституційна система поділу державної влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); поділ державної влади як фундаментальний принцип конституціоналізму і гарантія належного управління (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); органи судової влади і конституційного контролю як противага законодавчій та виконавчій владі (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); розподіл повноважень між гілками державної влади як інтегральна риса верховенства права; правові обмеження виконавчої гілки влади, яка не може функціонувати поза Конституцією України та поза місцем, визначеним для неї поділом державної влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12); баланс влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14); засоби обмеження судової влади та конституційного контролю (зокрема, зміни до Конституції України та процедура індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14).

ПРИНЦИП ПОЄДНАННЯ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ — щодо АРК (від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009, п. 9).

ПРИНЦИП РІВНОСТІ:

рівність усіх людей в їх правах і свободах (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1, 2.2; від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 3; від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 4; від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.3; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.6); необхідність забезпечення рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод (від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020, пп. 3.1); порушення рівності конституційних прав і свобод (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 3; від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020, пп. 2.6);

принцип рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом (від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001, пп. 5.5; від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.2, 3.3, 3.4; від 12 квітня 2012 року

№ 9-рп/2012, пп. 2.2; від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); винятки із загального принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом мають визначатися виключно Конституцією України (від 23 грудня 1997 року № 7-зп, п. 1; від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 11; від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000, п. 3); принцип рівності (від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, п. 8; від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011, п. 4; від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.2); із конституційних принципів рівності і справедливості впливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми (від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, пп. 5.4); рівність громадян перед законом (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.3; від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 3; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.3; від 22 квітня 2020 року № 3-р(I)/2020, пп. 2.3); рівність та недопустимість дискримінації особи (від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, пп. 2.1, 2.2; від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3); умови допустимості застосування диференційованого підходу до певних правовідносин, зокрема, залежно від дати набуття відповідного права (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); принцип рівності в правах (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); дискримінація (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); принципи рівності і справедливості (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, пп. 4.2); які дії не вважаються дискримінацією (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 3);

при встановленні привілеїв чи обмежень — нетотожність понять «привілеїв» і «пільги» (від 3 червня 1999 року № 5-рп/99, п. 4); конституційність правового регулювання, за яким встановлення привілеїв і додаткових обов'язків не пов'язане з ознаками, визначеними в частинах першій, другій статті 24 Конституції України (від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019, п. 3); умови встановлення будь-яких обмежень (від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019, п. 3);

при встановленні вікових обмежень — необґрунтованість встановлення вікових обмежень для кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.2, 4.3); допустимість встановлення вікових обмежень на зайняття окремими видами трудової діяльності (від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007, пп. 3.3, 3.4, 3.5); допустимість встановлення вимоги щодо різниці у віці між усиновлювачем та дитиною (від 3 лютого 2009 року № 3-рп/2009, пп. 3.3);

у сфері соціального захисту — обов'язок держави в процесі виконання своїх соціальних обов'язків вживати заходів для забезпечення рівності між пенсіонерами (від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.4); небезпека застосування принципу абсолютної рівності у випадку регулювання соціальних прав (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); встановлення меншого порівняно з чоловіками пенсійного віку для жінок, які зайняті на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності

або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком (від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, пп. 3.5); допустимість (у розумінні частин першої, другої статті 24 Конституції України) запровадження різних підстав та умов для призначення й виплати поліцейському або іншій особі одноразової грошової допомоги в разі смерті (загибелі) поліцейського, встановлення його інвалідності або часткової втрати працездатності залежно від ступеня тяжкості негативних для життя і здоров'я поліцейського наслідків (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.2, 2.3); можливість органів державної влади на власний розсуд встановлювати обмеження у сфері проведення відповідної політики економічного або соціального характеру з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3); застосовність юридичної позиції КСУ про те, що «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності» до проходження військової служби та служби в органах правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3);

у сфері трудових правовідносин — недопустимість встановлення трудових гарантій колишнім народним депутатам України (від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000, п. 6); допустимість встановлення вікових обмежень з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.2); можливість встановлення відмінностей у правовому регулюванні праці щодо осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій (від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.1); «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності» до проходження військової служби та служби в органах правопорядку (від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020, пп. 2.3);

при встановленні кваліфікаційних вимог — допустимість встановлення кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду (від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000, п. 2; від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011, п. 4); допустимість встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог (від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019, пп. 2.3);

в інших сферах — принцип рівності громадян перед законом незалежно від місця проживання (від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000, п. 3; від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, п. 11); встановлення в законі єди-

них засад застосування кримінальної відповідальності (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.2); рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5; від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 2.3, 3.2.); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4); неоднаковість процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження з різним процесуальним становищем (від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, пп. 3.2); недопустимість встановлення вичерпного переліку осіб, які мають право оскаржити рішення, дії або бездіяльність Національного банку України, його посадових та службових осіб та унеможливлення доступу до суду, зокрема, акціонерів банку, які не є власниками істотної участі у банку, що дискримінує їх за майновою ознакою та внаслідок законодавчого регулювання позбавляє можливості доводити в суді свою переконаність у потребі захисту своїх прав, законних інтересів, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень (від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, пп. 3.5).

ПРИНЦИПИ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ (від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020, пп. 2.1).

ПРОКУРАТУРА — представництво прокуратурою інтересів держави в суді (від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99); запити народних депутатів України до прокуратури (від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000); недопустимість врегулювання правовими актами Верховної Ради АРК організації і порядку діяльності органів прокуратури, призначення на посаду та звільнення з посади прокурора АРК (від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001, пп. 3.1); неповноважність ВРУ здійснювати контроль за діяльністю прокуратури, давати їй доручення (від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001, п. 3); підтримання прокуратурою державного обвинувачення в суді (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.8); недопустимість визначення Дисциплінарним статутом прокуратури підсудності справ та строків звернення до суду (від 22 червня 2004 року № 13-рп/2004, п. 3); виконання функції попереднього слідства (від 10 вересня 2008 року № 15-рп/2008, п. 4); право прокурора оскаржувати до суду рішення органів місцевого самоврядування (від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009, п. 5); обов'язковість участі прокурора в процесі судового розгляду справи за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи (від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, п. 5, 7); право на звернення до суду за захистом інтересів громадянина або держави (від 12 жовтня 2011 року № 11-рп/2011); встановлення Конституцією України

вичерпного переліку повноважень (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); неможливість зміни основного цільового призначення прокуратури, дублювання його повноважень/функцій іншими державними органами (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); представництво прокуратурою інтересів держави в суді у сфері боротьби з корупцією (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.3); недопустимість передачі законом повноважень прокуратури, у тому числі щодо представництва інтересів держави в суді, встановлених Основним Законом України, будь-яким іншим державним органам (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); недопущення свавільного втручання прокуратури у здійснення господарської та статутної діяльності юридичних осіб, досягнення цілей функціонування учасника відповідних правовідносин, виконання ним договірних зобов'язань тощо; обов'язок прокуратури щодо обґрунтування необхідності такого втручання (від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, пп. 2.2); уникнення втручання інших органів влади, зокрема виконавчої, в діяльність прокуратури з метою додержання принципу поділу влади (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); стале забезпечення фінансування органів прокуратури, належного соціального захисту їх працівників та осіб, які вийшли на пенсію (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); стале забезпечення фінансування, зокрема, органів прокуратури, робота якої тісно пов'язана з діяльністю судів, є однією з конституційних гарантій реалізації прав і свобод громадян, їх судового захисту (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.1); місце прокуратури в системі державної влади України, її належність до української системи правосуддя (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.3);

прокурор — межі повноважень ВРЮ при прийнятті рішень про дисциплінарну відповідальність прокурорів (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 4); гарантування державою обов'язкового державного страхування прокурорам незалежно від особливостей статусу їх певних категорій (від 25 жовтня 2007 року № 10-рп/2007); строк повноважень Генерального прокурора та підпорядкованих йому прокурорів (від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008); незалежність прокурорів (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.1, 2.2); стале забезпечення фінансування органів прокуратури, належного соціального захисту їх працівників та осіб, які вийшли на пенсію (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); закріплення виключно на рівні закону питань пенсійного забезпечення, зокрема і порядку перерахунку призначеної пенсії, працівників прокуратури (від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); пов'язаність потреби у належному матеріальному забезпеченні прокурорів з характером покладених на них службових обов'язків у зв'язку з виконанням ними функцій держави (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.1); метою нормативного регулювання, зокрема питань соціального захисту працівників прокуратури,

є уникнення втручання інших органів влади в діяльність прокуратури (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.2); питання пенсійного забезпечення прокурорів має визначати ВРУ законом, а не КМУ підзаконним актом (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.2); визначення заробітної плати прокурорів, як елемента організації та порядку діяльності прокуратури в розумінні статті 131¹ Основного Закону України, виключно законом (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.2, 2.3); неповноважність КМУ встановлювати порядок та розміри заробітної плати прокурора (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3); спричинення юридичної невизначеності законодавчим регулюванням Бюджетного кодексу України, згідно з яким норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених КМУ, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (від 26 березня 2020 року № 6-р/2020, пп. 2.3); збіг елементів діяльності прокурорів та суддів як осіб, що їх єднає належність до правничої професії та потреба в застосуванні спільного (єдиного) підходу для вирішення питань їх винагороди (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.3); незастосовність статті 17 Конституції України для цілей розгляду справи, якщо предметом спору та предметом конституційної скарги є питання не винагороди прокурора, а соціального захисту громадянина України в разі втрати працевдатності (зокрема, часткової) (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.3).

ПРОФСПІЛКА — профспілка, що діє на підприємстві (від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/98); рівні права усіх професійних спілок, які діють на одному й тому самому підприємстві, в установі, організації (від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/98, п. 3, п. 1 р.ч.); надання профспілкою згоди на розірвання трудового договору з працівником (від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/98, п. 3, п. 1 р.ч.); свобода утворення профспілок (від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000); регулювання законодавством суспільних відносин за участю профспілок (від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000, пп. 2.1);

Див. також: «Громадські об'єднання (об'єднання громадян)».

РАХУНКОВА ПАЛАТА — сфера застосування повноважень (від 23 грудня 1997 року № 7-зп; від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000, п. 3, 4; від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002, пп. 3.4).

РЕСПУБЛІКА — форма державного правління (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 10).

РЕФЕРЕНДУМ — всеукраїнський референдум за народною ініціативою (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000; від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008); обов’язковість результатів народного волевиявлення (від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, пп. 4.3; від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.2, п. 1 р.ч.); можливість прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.1, 4.3); недопустимість запровадження законодавчих механізмів безпосереднього здійснення народом влади за межами порядку, передбаченого Конституцією України (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); юридичне регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії не повинне мати на меті «підміну парламенту референдумом (чи навпаки)» (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 22); прийняття Конституції та законів України на референдумі (від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008); проведення місцевого референдуму в АРК (від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження у спосіб, що нівелює їхню сутність (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016); необхідність дотримання ВРУ міжнародних стандартів, зокрема позицій Європейської Комісії «За демократію через право», при законодавчому врегулюванні проведення референдумів (від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, п. 24).

Див. також: «Безпосередня демократія».

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ, ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ, ПРАВО ВІЛЬНО ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ, ЗА ВИНЯТКОМ ОБМЕЖЕНЬ, ЯКІ ВСТАНОВЛЮЮТЬСЯ ЗАКОНОМ (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.3); неузгодженість з частиною першою статті 33 Конституції України законодавчої вимоги щодо постійного проживання у даному населеному пункті як передумови реалізації особою свого конституційного права на житло, зокрема у спосіб вступу у члени житлово-будівельного кооперативу для його будівництва (від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019, пп. 2.3).

СВОБОДА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6).

СЕВАСТОПОЛЬ — визначення строків та порядку проведення виборів депутатів місцевих рад та міських голів міст Києва і Севастополя (від 27 березня 1998 року № 5-рп/98).

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА — див.: «соціальна держава» у розділі «Держава».

СПАДКУВАННЯ — право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця (від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014).

СТАТУС СУДДІВ (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7; від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.4; від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.4; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 2.2, 6.2; від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013, п. 4; від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.4); недопустимість надання повноважень КМУ обмежувати видатки Державного бюджету України на утримання судової влади (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3); недопустимість зменшення (в тому числі шляхом зупинення дії окремих нормативних актів) видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів (від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, п. 5; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.1, 7.2, 7.3, 7.4, 7.5); вирішення питань, пов'язаних з трудовими спорами суддів та оскарженням актів ВРЮ (від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, п. 6); діяльність суддів у викладацькій, науковій і творчій сферах (від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010, пп. 3.2, 3.2.1); значення терміна «суддя», застосованого у положеннях статті 137 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.3); недопустимість врегулювання актами КМУ питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, які мають врегулюватися лише законами України (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); недопустимість надання КМУ повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); однаковість юридичного статусу усіх суддів (від 4 грудня 2018 року № 11-рп/2018, пп. 3.2); однаковий юридичний статус суддів системи судоустрою і суддів КСУ (від 27 жовтня 2020 року № 13-рп/2020, п. 5); необхідність встановлення особливого порядку регулювання діяльності, спеціальної процедури та критеріїв оцінювання суддів Верховного Суду як суддів найвищого суду, який є конституційним органом (від 18 лютого 2020 року № 2-рп/2020, п. 12); незмінність статусу суддів Верховного Суду (від 18 лютого 2020 року № 2-рп/2020, п. 12); недопустимість перейменування закріпленого в Конституції України органу — Верховного Суду України — без переведення суддів Верховного Суду України на посади суддів Верховного Суду (від 18 лютого 2020 року № 2-рп/2020, п. 13, п. 2 р.ч.); Вища кваліфікаційна комісія суддів України як єдиний орган, уповноважений здійснювати конституційні функції добору та оцінювання суддів (від 11 березня 2020 року № 4-рп/2020, пп. 5.1);

формування суддівського корпусу:

призначення, обрання на посаду, переведення судді — порядок призначення, обрання суддів (від 16 жовтня 2001 року № 14-рп/2001); вимоги щодо наявності стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України (від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011, пп. 3.4, 3.5, п. 4); призначення, обрання на посаду судді, переведення до суду іншого рівня або іншої спеціалізації (від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011, пп. 3.5); унормування порядку голосування з питань обрання та звільнення суддів (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.1); стаж для зайняття посади судді у Верховному Суді України (від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011, пп. 3.2); вимоги до кандидата на посаду судді (від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013); повноважність ВРУ встановлювати спеціальні вимоги для зайняття посади професійного судді (від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013, п. 4, п. 1 р.ч.); участь суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено (п'ять років), у конкурсі на зайняття посади судді на загальних засадах (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 9, 10); Вища кваліфікаційна комісія суддів України як єдиний орган, уповноважений здійснювати конституційні функції добору та оцінювання суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1); винятковість органів судової влади та особливо конституційного контролю, що, серед іншого, полягає в особливому порядку формування суддівського корпусу, в тому числі внутрішніх виключно суддівських органів в аспекті притягнення суддів до відповідальності (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3);

звільнення — вичерпність закріпленого Конституцією України переліку підстав для звільнення судді з посади та неможливість законодавчого розширення чи звуження цього переліку (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 10; від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.1; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.2); право народного депутата України і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вносити до ВРЮ подання про відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та пропозиції про прийняття подання про звільнення суддів з посади (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); унормування порядку голосування з питань обрання та звільнення суддів (від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, пп. 3.1); повноважність ВРУ визначати в законах України порядок, умови та наслідки звільнення судді з посади (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.1); допустимість законодавчого розмежування підстав для звільнення судді з посади через неможливість здійснювати повноваження за станом здоров'я та за його заявою про відставку (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.1); неоднакові правовий статус та умови соціального забезпечення суддів, звільнених з посади

внаслідок неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я та на підставі подання заяви про відставку (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.1); звільнення у зв'язку з відставкою (від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, пп. 3.1);

призначення судді на адміністративну посаду, звільнення з адміністративної посади — призначення судді на адміністративну посаду (від 22 грудня 2009 року № 34-рп/2009; від 25 березня 2010 року № 9-рп/2010, п. 2); звільнення судді з адміністративної посади (від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007; від 25 березня 2010 року № 9-рп/2010, п. 2); повноваження Ради суддів України рекомендувати кандидатуру судді для призначення його на посаду голови суду, заступника голови суду (від 22 грудня 2009 року № 34-рп/2009, пп. 3.3);

право на відставку (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 6; від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 16); неоднакові правовий статус та умови соціального забезпечення суддів, звільнених з посади внаслідок неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я та на підставі подання заяви про відставку (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.1); вихідна допомога судді у разі виходу його у відставку (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.2); звільнення у зв'язку з відставкою (від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, пп. 3.1);

присяга судді (від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.4; від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.4; від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, пп. 4.3; порушення присяги судді (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 10; від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.4);

незалежність, недоторканність суддів:

— принцип незалежності суддів (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.2; від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004; від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, пп. 3.2, 3.3; від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011, пп. 3.1; від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011, пп. 3.1; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 2.2, п. 3; від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.2, п. 3–6; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3; від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, пп. 4.5; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); недопустимість обмеження законом незалежності суддів, зокрема їх належного матеріального забезпечення, зміни розміру суддівської винагороди, рівня довічного грошового утримання суддів у відставці (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.2); закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); положення частини другої статті 126 Конституції

України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); обов'язок створення на законодавчому рівні таких взаємовідносин, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); обов'язок законодавця, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8);

— гарантії незалежності суддів (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 2; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7, 8; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007; від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010, пп. 3.2, 3.3; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 2.2, п. 4; від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018, пп. 3.2, 3.3, 3.4; від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 13, 16; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); недопустимість скасування чи звуження, зниження рівня існуючих гарантій незалежності суддів (від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, пп. 4.1; від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 7; від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7, 8, п. 2 р.ч.; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 2.2, п. 3, 5, пп. 6.2; п. 7; від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, п. 2; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.2, 4.1, 7.1; від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 2.2; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); можливість посилення гарантій незалежності суддів шляхом внесення змін до Конституції України (від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013); можливість розширення законами обсягу гарантій незалежності і недоторканності суддів (від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018, пп. 3.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); зумовленість гарантій незалежності суддів конституційно визначеною виключною функцією судів здійснювати правосуддя (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.2); забезпечення гарантій незалежності суддів під час здійснення правосуддя як один із чинників ефективної реалізації права на судовий захист (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6); зниження рівня гарантій незалежності суддів як загроза опосередкованого обмеження можливостей реалізації права на судовий захист (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); пов'язаність набуття передбачених Конституцією та законами України гарантій незалежності з набуттям статусу судді (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5);

— заборона впливу — заборона впливу на суддів у будь-який спосіб (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7; від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, пп. 4.4, п. 2 р.ч.; від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011, пп. 3.1);

недопустимість зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів; неможливість ВРУ свавільно встановлювати або змінювати розмір винагороди судді, використовуючи свої повноваження як інструмент впливу на судову владу (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1); обов'язок створення на законодавчому рівні таких взаємовідносин, які виключали б невиправданий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); обов'язок законодавця, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); недопустимість наділення Національного агентства з питань запобігання корупції контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів КСУ при виконанні (здійсненні) функцій правосуддя або конституційного контролю (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12, 13, 14);

— *недоторканність суддів* (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.2; від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, пп. 4.2, 4.3, 4.4, пп. 1.2, 1.3, п. 2 р.ч.; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2); порядок застосування до суддів запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням свободи та права вільного пересування (від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, пп. 4.2); можливість розширення законами обсягу гарантій незалежності і недоторканності суддів (від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018, пп. 3.1; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); недопустимість зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1);

притягнення до відповідальності (від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, пп. 4.3; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3, 5, 6); право народного депутата України і Уповноваженого ВРУ з прав людини вносити до ВРЮ подання про відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та пропозиції про прийняття подання про звільнення суддів з посади (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); можливість розгляду справи про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за його відсутності (від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011, пп. 3.5); винятковість органів судової влади та особливо конституційного контролю, що, серед іншого, полягає в особливому порядку формування суддівського корпусу, в тому числі внутрішніх виключно суддівських органів в аспекті притягнення суддів до відповідальності (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); засоби

обмеження судової влади та конституційного контролю (зокрема, зміни до Конституції України та процедура індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14);

дисциплінарна відповідальність — особливий порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 7.1); необхідність узгодження передбачених законом питань дисциплінарного провадження та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності з конституційним принципом незалежності суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 7.1); вимоги до розгляду дисциплінарної справи щодо судді, дисциплінарного провадження та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 7.1); вимоги до дисциплінарних органів, дисциплінарного провадження або провадження щодо відводу суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6);

кримінальна відповідальність, обвинувачення — кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020); вимоги до кримінального обвинувачення щодо судді (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.4); вимоги до закону, яким визначено діяння, що є злочинами, суб'єктом яких є суддя (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6);

матеріальне і соціальне забезпечення суддів — норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист, встановлені статтями 44, 45 Закону України «Про статус суддів», не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації; надання суддям передбачених цим законом пільг, компенсацій і гарантій не може ставитися у залежність від грошових доходів суддів та від бюджетного фінансування (від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, п. 7); надання суддям передбачених законом пільг, компенсацій і гарантій не може ставитися у залежність від грошових доходів суддів (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.1); поширення на всіх суддів і недопустимість скасування чи зменшення іншими нормативними актами гарантій незалежності суддів, у тому числі й гарантії їх матеріального і соціального забезпечення (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 2.2); збереження за суддями, які через законодавче встановлення меншої кількості суддів у Верховному Суді України були переведені до складу інших судів загальної юрисдикції, а також за суддями, які обіймали адміністративні посади, що ліквідовані, належного їм відповідно до займаних посад рівня матеріального, медичного та соціально-побутового забезпечення (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.4);

суддівська винагорода — неконституційність законодавчого закріплення порядку, згідно з яким розміри посадових окладів суддів встанов-

люються КМУ (від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.2); суддівська винагорода суддів, які не пройшли кваліфікаційного оцінювання (від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018, пп. 3.2, 3.3); недопустимість однакового правового регулювання позбавлення судді права на отримання доплат до посадового окладу через нездійснення ним правосуддя незалежно від причин його нездійснення (від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018, пп. 3.4); недопустимість свавільного встановлення законодавцем або зміни розміру винагорода судді, з використанням своїх повноважень як інструменту впливу на судову владу (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 4.1; від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.2); суддівська винагорода як складовий елемент статусу судді (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.3); умови допустимості запровадження обмеження розміру суддівської винагорода (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 4.3);

вихідна допомога судді, який вийшов у відставку (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, п. 3, пп. 4.2); повноважність парламенту встановлювати вихідну допомогу, визначати її розмір та розглядати її як об'єкт оподаткування (від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013, пп. 3.2); повноважність парламенту встановлювати вихідну допомогу судді, який вийшов у відставку, та визначати її розмір (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 3.2); вимога встановлення при внесенні змін до законодавства стосовно вихідної допомоги судді, який вийшов у відставку, визначення її розміру, розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності (від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, пп. 3.2, 4.1, 4.2);

щомісячне грошове утримання, щомісячне довічне грошове утримання (від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011, пп. 3.2, 3.3, п. 1 р.ч.); рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005); щомісячне довічне грошове утримання (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.2, 3.3); фінансування щомісячного довічного грошового утримання суддів за рахунок коштів Державного бюджету України, а не Пенсійного фонду України (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.3; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.7); недопустимість встановлення законом граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання чи пенсії (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, п. 7; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.2; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.5); право на вибір матеріального забезпечення (одержувати пенсію державних службовців або щомісячне довічне грошове утримання) (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 4); недопустимість зменшення розміру щомісячного довічного грошового утримання (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 5); недопустимість скасування права суддів на одержання щомісячного довічного грошового утримання без обмеження граничного

розміру (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 5); недопустимість встановлення законом граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання чи пенсії (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, пп. 6.1); недопустимість припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання на період їх роботи на деяких посадах (від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 6.2); рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання (від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 7); щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016); належне матеріальне забезпечення суддів у відставці (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.2), недопустимість визначення в законі максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 4), недопустимість зменшення розміру/припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання на період їх роботи на певних посадах, виконання іншої роботи, крім як з підстав, що прямо впливають на статус суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 5); недопустимість надання КМУ повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці (від 27 лютого 2018 року № 1-п/2018, пп. 4.5); недопустимість оподаткування щомісячного довічного грошового утримання суддів (від 27 лютого 2018 року № 1-п/2018, пп. 4.5); необхідність співмірності щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці з суддівською винагородою, яку отримує повноважний суддя (від 18 лютого 2020 року № 2-п/2020, п. 16); автоматичний перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці у разі збільшення суддівської винагороди (від 18 лютого 2020 року № 2-п/2020, п. 16); недопустимість встановлення різних підходів до порядку обчислення розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів, які виходять у відставку (від 18 лютого 2020 року № 2-п/2020, п. 16, 17);

вимоги до декларування доходів суддів та його перевірки (від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020, п. 15); недопустимість наділення Національного агентства з питань запобігання корупції контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів КСУ при виконанні (здійсненні) функції правосуддя або конституційного контролю (від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020, п. 12, 13, 14); обов'язок виокремлювати категорію суддів системи судоустрою та суддів КСУ з урахуванням принципу незалежності судової влади та КСУ при запровадженні повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції та інших органів виконавчої влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020, п. 14);

Див. також: «Засади судочинства», «Правосуддя», «Суд», «Судова влада».

СТРАХОВІ ВИПЛАТИ — право застрахованих громадян, які потерпіли на виробництві від нещасного випадку або професійного захворювання, на відшкодування моральної шкоди за рахунок власника або уповноваженого ним органу (роботодавця) (від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008, п. 5, 6); звільнення від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності окремих категорій осіб — власників наземних транспортних засобів (від 23 грудня 2014 року № 7-рп/2014).

СТРОКИ — обчислення строків (від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, п. 3); обчислення строків повноважень представницьких органів (від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009, пп. 3.2, п. 1 р.ч.; від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013, п. 3, 4).

Див. також інші розділи цього покажчика, наприклад: «процесуальні строки» у розділі «Право на судовий захист».

СУД — залежність реалізації права на судовий захист від створення державою належних умов для діяльності судів, забезпечення суддів гарантіями належного здійснення правосуддя (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3; від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001, п. 4; від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2; від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, п. 3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3; від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.2; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); щодо розміру заробітної плати працівників апарату судів (від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.5; від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.6); суддівське самоврядування (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 5.1); незалежність та безсторонність (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5); Вища кваліфікаційна комісія суддів України як єдиний орган, уповноважений здійснювати конституційні функції добору та оцінювання суддів (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 5.1);

суди (суди системи судоустрою) (від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011, пп. 3.2; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, п. 6); неможливість доповнення системи судів національної юрисдикції міжнародними судами (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.1); надзвичайні і особливі суди (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.1); поширення юрисдикції міжнародних судових органів на територію України (від 11 липня 2001 року № 3-в/2001, пп. 2.4); побудова системи судів загальної юрисдикції (від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003, п. 4; від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.3); неконституційність утворення Касаційного суду

України (від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003); здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України та у визначеному законом порядку (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.1); неконституційність існування двох касаційних інстанцій для перевірки рішень спеціалізованих судів (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.4, п. 1 р.ч.); принцип спеціалізації (від 2 липня 2002 року № 13-рп/2002, п. 4; від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, п. 3; від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011, пп. 3.2); обов'язок додержуватись конституційного принципу спеціалізації при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів (від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, пп. 3.2); принцип інстанційності (від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011, пп. 3.2); принцип територіальності (від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011, пп. 3.2); закріплені Конституцією України суди як складова судової влади (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 2); обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій (від 17 червня 2020 року № 4-р(П)/2020, пп. 3.2);

найвища судова інстанція — статус Верховного Суду України (від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010, пп. 3.4; від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, п. 5; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, п. 6); юридична природа та конституційний статус найвищої інстанції судової гілки влади (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 4, 7, 8; від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); утворення Верховного Суду, припинення діяльності та ліквідація Верховного Суду України (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 1–8, 11, 13, 14, п. 2 р.ч.); недопустимість перейменування закріпленого в Конституції України органу — Верховного Суду України — без переведення суддів Верховного Суду України на посади суддів Верховного Суду (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 13, п. 2 р.ч.); принцип інституційної безперервності найвищої інстанції судової гілки влади (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 5, 7); зумовленість наявності відповідних функцій та повноважень конституційно визначеним статусом Верховного Суду (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); повноважність ВРУ змінювати кількісний склад суддів Верховного Суду за умови додержання конституційної процедури (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 3.1); виключні конституційні повноваження Вищої ради правосуддя притягувати суддів Верховного Суду до відповідальності, неможливість їх делегування іншим органам або установам (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1); недопустимість (відсутність конституційної основи) наділення Комісії з питань доброчесності та етики — колегіального органа, який діє при Вищій раді правосуддя та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України — повноваженнями

щодо контролю за діяльністю членів Вищої ради правосуддя та суддів Верховного Суду (від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, пп. 6.1);

юрисдикція (повноваження) судів — межі юрисдикції Вищого арбітражного суду України (від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98, п. 3); недопустимість наділення суду повноваженням давати згоду на притягнення особи (включаючи і народного депутата України) до кримінальної відповідальності (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.2); підвідомчість будь-яких звернень фізичної особи щодо захисту своїх прав і свобод (неможливість відмовити у правосудді) (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 3); підвідомчість скарг на акти, що стосуються забезпечення обороноздатності держави, державної безпеки, зовнішньополітичної діяльності держави, збереження державної, військової і службової таємниці (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 4.1); підвідомчість скарг на акти і дії службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 4.2); неможливість позасудового оскарження актів і дій суддів, які стосуються здійснення правосуддя (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, п. 4.2); підвідомчість актів про призначення або звільнення посадових осіб Президентом України, Верховною Радою України (від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002); підвідомчість господарським судам справ про визнання недійсними чинних нормативних і ненормативних актів (від 2 липня 2002 року № 13-рп/2002); визначення підсудності справ та строків звернення до суду (від 22 червня 2004 року № 13-рп/2004, п. 3); вирішення земельних спорів фізичних та юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень (від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010, п. 5, п. 1 р.ч.); підсудність окремих категорій адміністративних справ (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012); вимога суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують норми одного ієрархічного рівня (від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020, пп. 2.1);

фінансове забезпечення діяльності судів (від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010); недопустимість скорочення витратків на фінансування судів (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99; від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, п. 5); недопустимість надання повноважень КМУ обмежувати витатки Державного бюджету України на утримання судової влади (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3); стале забезпечення фінансування судів (від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001, п. 4; від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019, пп. 2.3); визначення окремо у Державному бюджеті України витатків на утримання судів (від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001, п. 4; від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, пп. 3.5; від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010, пп. 3.3, п. 1, 2 р.ч.; від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011, пп. 3.3); недопустимість зменшення (в тому числі шляхом зупинення дії окремих нормативних актів) витатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів (від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, п. 5; від 22 травня

2008 року № 10-рп/2008, пп. 7.1, 7.2, 7.3, 7.4, 7.5); недопустимість надання КМУ повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016);

Див. також: «Судова влада».

СУДОВА ВЛАДА — недопустимість надання повноважень КМУ обмежувати видатки Державного бюджету України на утримання судової влади (від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, п. 3); закріплені Конституцією України суди як складова судової влади (від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, п. 2); винятковість органів судової влади та особливо конституційного контролю, що, серед іншого, полягає в особливому порядку формування суддівського корпусу, в тому числі внутрішніх виключно суддівських органів в аспекті притягнення суддів до відповідальності (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); найменша небезпека судової влади, зважаючи на сутність її функцій, для демократичного врядування та інших гілок державної влади, а також для природних прав людини, визначених Конституцією України (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4); органи судової влади і конституційного контролю як противага законодавчій та виконавчій владі (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); призначення судової влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); завдання судової влади (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); засоби обмеження судової влади та конституційного контролю (зокрема, зміни до Конституції України та процедура індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14);

самостійність і незалежність органів судової влади та конституційного контролю (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); незалежність судової влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4, 5, 6); незалежність КСУ і судової влади загалом (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4); неможливість будь-якого тиску представників законодавчої та виконавчої влади на судову владу (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 4, 5); інституційна незалежність судової влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 5); створення спеціальних інституцій, метою діяльності яких є виведення органів правосуддя з поля адміністративного контролю та фактичного управління органів виконавчої та законодавчої влади як головний напрям забезпечення незалежності судової влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6); вимоги до антикорупційної та судової реформи (повинні реалізовуватися без порушення принципу незалежності судової влади та з дотриманням принципу конституційності; вирішувати питання, що стосуються незалежності судової системи, підзвітності та прозорості, що включає створення структур

для незалежної судової влади, здатної до самоврядування (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 6); реалізація лише органами судової влади будь-яких форм та методів контролю у виді перевірок, моніторингу тощо функціонування та діяльності судів і суддів та виключення створення таких органів у системі як виконавчої, так і законодавчої влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); обов'язок створення на законодавчому рівні таких взаємовідносин, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); обов'язок законодавця, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8); недопустимість наділення Національного агентства з питань запобігання корупції контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів КСУ при виконанні (здійсненні) функції правосуддя або конституційного контролю (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 12, 13, 14); обов'язок виокремлювати категорію суддів системи судоустрою та суддів КСУ з урахуванням принципу незалежності судової влади та КСУ при запровадженні повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції та інших органів виконавчої влади (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14); засоби обмеження судової влади та конституційного контролю (зокрема, зміни до Конституції України та процедура індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади) (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 14).

Див. також: «Конституційний Суд України», «Правосуддя», «Суд».

СУДОВЕ РІШЕННЯ — судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011, пп. 6.3); судові рішення як акт правосуддя (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); набрання судовим рішенням законної сили (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.3); остаточне судові рішення (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.5); право на обґрунтоване судові рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції (від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, пп. 3.2); виконання судового рішення — невід'ємний складовий елемент права кожного на судовий захист (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, пп. 5.1); недопустимість законодавчого регулювання, за яким тимчасово унеможливлено здійснення Державною казначейською службою України безспірною списання коштів державного

бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду (від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, п. 5).

Див. також: «Виконання рішень суду», «Засади судочинства».

СУСПІЛЬСТВО — основа створення та функціонування демократичного суспільства (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1).

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ — тимчасова окупація Російською Федерацією АРК та міста Севастополя, а також частини Донецької та Луганської областей (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 11, 14).

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД — виконання рішень третейських судів (від 24 лютого 2004 року № 3-рп/2004, п. 5, п. 1 р.ч.); завдання третейського суду (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, п. 4); третейський розгляд не є правосуддям (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, п. 4); третейське самоврядування не є тотожним суддівському самоврядуванню, громадським організаціям (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 5.1, 5.2); законодавче регулювання питань третейського самоврядування (від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008, пп. 5.1, 5.2).

УЗУРПАЦІЯ (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); узурпація державної влади (від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, пп. 4.4, 4.5, п. 3 р.ч.); узурпація державної влади комуністичним режимом (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 9); узурпація самопроголошеними органами, які підконтрольні Російській Федерації, владних функцій на тимчасово окупованих територіях (від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, п. 14); запобігання узурпації державної влади та виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, пп. 3.1; від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1; від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3).

Див. також: «Державна влада», «Органи державної влади», «Принцип поділу державної влади», «Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади».

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІЯ — державотворча роль української нації (від 16 липня 2019 року № 10-р/2019, п. 2).

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ — кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000, п. 2); звернення до ВРЮ про наявність підстав для звільнення судді з посади, про факт дисциплінарного проступку судді Верховного

Суду України або судді вищого спеціалізованого суду (від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002, п. 7); недопустимість запровадження правового регулювання, яке може призвести до звуження сфери діяльності, обмеження повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та до обмеження конституційного права, закріпленого частиною третьою статті 55 Конституції України (від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019, пп. 2.1).

УСИНОВЛЕННЯ — різниця у віці між усиновлювачем та дитиною (від 3 лютого 2009 року № 3-рп/2009).

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ — фінансовий контроль об'єднань громадян або окремих осіб, які здійснюють діяльність із запобігання, виявлення та протидії корупції, та не здійснюють публічних владних повноважень, не фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019); можливість розгляду покладення на особу, яка не уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обов'язку з декларування (відповідно до вимог Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами) як втручання у приватне (особисте) та сімейне життя цієї особи (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.2); вимоги до законодавчого регулювання при запровадженні державою контролю за діяльністю об'єднань громадян та їх представників у разі їх залучення до виконання певних функцій держави або місцевого самоврядування (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.2, 3.3, 3.4); можливість вжиття державою заходів для перевірки законності джерел отримання об'єднаннями громадян або окремими особами, які здійснюють діяльність із запобігання, виявлення та протидії корупції, коштів на фінансування (оплату) їх робіт, послуг (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 3.5); вимоги до заходів фінансового контролю за діяльністю об'єднань громадян та їх членів, які не здійснюють публічних владних повноважень або не фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, п. 4).

ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ — статус (від 1 липня 1998 року № 9-рп/98, п. 3).

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ (від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, п. 9, 10, 11); збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, п. 3); призначення Президентом України керівника органу, який за своїми пов-

новаженнями функціонально належить до органу виконавчої влади [Національне антикорупційне бюро України], призведе до розбалансування системи стримувань і противаг, порушення функціонального розподілу влад та фактичної зміни форми державного правління, передбаченої Конституцією України (від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, пп. 3.2).

ЦЕНЗ — віковий ценз (від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000; від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, пп. 4.1; від 18 вересня 2008 року № 18-рп/2008, пп. 3.1, 3.2); виборчий ценз (від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002, пп. 4.1, 4.2).

ЦЕНзуРА (від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020, пп. 2.1, 2.5).

ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ (ЦВК) — заборона звертатися до ЦВК зі скаргами, що стосуються підготовки і проведення виборів Президента України, у день голосування і наступні дні виборчого процесу, розглядати ЦВК такі скарги (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.6); повноваження ЦВК встановлювати порядок ведення Державного реєстру виборців (від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, пп. 3.13).

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ — утворення центральних органів виконавчої влади (від 6 липня 1998 року № 10-рп/98); утворена КМУ Міжвідомча комісія є його допоміжним колегіальним органом, який не має статусних характеристик центрального органу виконавчої влади (від 6 грудня 2001 року № 17-рп/2001, пп. 1.2); реорганізація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003); участь Президента України у формуванні центральних органів виконавчої влади і регламентації їхньої діяльності (від 8 липня 2008 року № 14-рп/2008; від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008, пп. 3.2; від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, пп. 2.2, 2.3); призначення і звільнення керівників центральних органів виконавчої влади (від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, пп. 2.3); повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю (від 3 грудня 2008 року № 27-рп/2008); затвердження положення про спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади (від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010, пп. 3.2).

ЦІНИ І ТАРИФИ — неповноважність ВРУ забороняти підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України (від 2 березня 1999 року № 2-рп/99; від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000, п. 3); встановлення граничного рівня тарифу у сфері надання послуг щодо оформлення передплатних видань та доставки їх передплатникам не є безпосереднім

регулюванням (встановленням) цін (від 16 березня 2004 року № 6-рп/2004, п. 6, 7); допустимість регулювання законом мінімальної ціни на цукор (від 15 квітня 2004 року № 10-рп/2004, п. 3, 4).

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ — можливість настання відповідальності (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 2); невизначеність мети призначення смертної кари як виду відповідальності (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, п. 5); принцип індивідуалізації юридичної відповідальності (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, п. 4, 5); призначення судом більш м'якого покарання (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004); принцип справедливості покарання (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, п. 5); суб'єкти відповідальності за Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» (від 11 липня 2013 року № 7-рп/2013, п. 2, п. 1 р.ч.); користування і розпорядження без дозволу органу доходів і зборів товарами, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу; користування або розпорядження транспортними засобами особистого користування, які поміщені в митний режим тимчасового ввезення на митну територію України за змістом положень частини другої статті 469 Митного кодексу України (від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015); забезпечення справедливого балансу між публічними (суспільними) інтересами щодо невідворотності відповідальності за вчинення правопорушення та індивідуальними правами та інтересами (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, пп. 2.5); конституційні положення, якими встановлені принципи юридичної відповідальності (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); вимога ясності та недвозначності закону, який передбачає кримінальну відповідальність (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 7); відповідність природи санкції тяжкості правопорушення (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8);

адміністративна відповідальність — недопустимість визначення діяння як правопорушення будь-яким іншим нормативно-правовим актом, крім закону (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 2, 4); притягнення народного депутата України до адміністративної відповідальності (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2, 4, пп. 1.3 р.ч.); адміністративна відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010); офіційне тлумачення положення частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення (від 31 березня 2015 року № 2-рп/2015); оскарження судового рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів

владних повноважень про притягнення особи до адміністративної відповідальності (від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015); словосполучення «за місцем його вчинення», вжите в положенні частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення (від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015); вимоги до запровадження процедури апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); **кримінальна відповідальність** (від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, п. 2, 3, п. 1 р.ч.; від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011); притягнення до кримінальної відповідальності (від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.); смертна кара як вид покарання (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99); невизначеність мети призначення смертної кари як виду відповідальності (від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, п. 5); недопустимість визначення діяння як правопорушення будь-яким іншим нормативно-правовим актом, крім закону (від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, п. 2, 4); недопустимість наділення суду повноваженням давати згоду на притягнення особи до кримінальної відповідальності (від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, пп. 3.2); встановлення в законі єдиних засад застосування кримінальної відповідальності (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.2); відповідність покарання вчиненому злочину (від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, пп. 4.1, 4.2; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); заміна смертної кари довічним позбавленням волі (від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, п. 4, 5, п. 1 р.ч.); умови криміналізації конкретного вчинку людини (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, пп. 2.2; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 3, 7; від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.3; від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); недопустимість включення до складу юридичної норми, яка передбачає кримінальну відповідальність, процесуальних юридичних приписів (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); недопустимість запровадження правового регулювання, яке уможливило обвинувачення, що ґрунтується на припущеннях (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); недопустимість такого законодавчого визначення незаконного збагачення як злочину, яке уможливило перекладення обов'язку збирати докази законності підстав набуття особою у власність активів зі сторони обвинувачення (держави) на сторону захисту (підозрюваного або обвинуваченого) (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 5); вимоги до законодавчого формулювання складу такого злочину, як незаконне збагачення (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); особа не може нести кримінальну відповідальність за діяння, вчинені до набрання чинності законом, яким ці діяння криміналізовано (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 6); невідповідність принципу

верховенства права криміналізації діяння за відсутності для цього підстав (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17); надмірність встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 17);

окремі суб'єкти відповідальності:

— відповідальність юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3; від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001);

— відповідальність держави перед людиною за свою діяльність (від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001, п. 2);

— відповідальність органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду за завдану громадянам матеріальну і моральну шкоду незаконними діями цих органів (від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001, п. 4, 5);

— конституційна відповідальність Президента України (від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003, п. 4, пп. 1.2 р.ч.);

— допустимість передбачити законом як підставу для припинення подальшого здійснення посадовою особою функцій держави або місцевого самоврядування відсутність «раціонального пояснення» чи «раціонального обґрунтування» невідповідності між вартістю активів, набутих у власність, та задекларованими законними доходами (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, п. 7); обов'язок України як демократичної та правової держави забезпечити створення умов для запобігання та протидії корупції та належного юридичного регулювання відносин з притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення (від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, пп. 2.1);

— притягнення народного депутата України до адміністративної відповідальності (від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, п. 2, 4, пп. 1.3 р.ч.); обов'язковість дотримання вимоги домірності у разі встановлення відповідальності народного депутата України за порушення конституційної вимоги голосувати особисто (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.6); недопустимість встановлення дострокового припинення повноважень народного депутата України як засобу забезпечення парламентської дисципліни (від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019, пп. 3.8, 3.12);

— відповідальність суддів — вимоги до кримінального обвинувачення щодо судді (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.4); вимоги до закону, яким визначено діяння, що є злочинами, суб'єктом яких є суддя (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, пп. 2.6); кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (від 11 червня 2020 року № 7-р/2020); особливий порядок формування суддівського корпусу, в тому числі внутрішніх виключно суддівських органів в аспекті притягнення суддів до

відповідальності (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 3); обов'язок законодавця створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів (від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, п. 8).

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ — порядок підписання зовнішньоекономічних договорів (від 26 листопада 1998 року № 16-рп/98); можливість надання зворотної дії в часі законам у разі, якщо вони пом'якшують або скасовують відповідальність юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.); щодо поширення положень розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» на юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3, п. 1 р.ч.; від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002, п. 3); утворення профспілок (від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000); відповідальність юридичних осіб (від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, п. 3; від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001); оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями (від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002, від 14 березня 2002 року № 3-уп/2002); запровадження порядку грошових взаєморозрахунків на енергоринку з використанням розподільчих рахунків в установах уповноваженого банку (від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); охоронюваний законом інтерес акціонера, акціонерного товариства (від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, п. 4, п. 2 р.ч.); права і законні інтереси кредиторів суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки (від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007, пп. 3.1); усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків (від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010); визначення повноважності загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю та результатів голосування за прийняття їх рішень (від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013); статус організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав (від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013, пп. 2.6).

ЗМІСТ

Передмова.	3
Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020)	4

Інформаційно-довідкове видання

**АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ
ПОКАЖЧИК
ДО РІШЕНЬ І ВИСНОВКІВ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
(1997–2020)**

Комп'ютерна верстка Т. М. Безверхої

Підписано до друку 27.07.2021.

Формат 60x90/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 9,75. Обл.-вид. арк. 10,50.

Зам. № 71-4.

Наклад 250 прим.

Верстка, друк та палітурні роботи

ТОВ «505»

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а

тел.: +38 (063) 101-22-33, e-mail: polygraphyinz@gmail.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 5609 від 21.09.2017 р.*